

JOCUL DE-A DEMOCRAȚIA (DE LA MODELUL MUȘATIN LA POWERSHIFT)

de Andrei Vartic, scriitor, cercetător al vechilor civilizații, fost deputat, autor a unor importante cărți filosofice (Ospețele nemuririi, 1994, Catastrofa eliberării, 1996, Magistralele tehnologice ale civilizației dacice, 1997, Drumul spre Kogaionon, 1998, Weg und WWW, a Portret of the World with Heidegger, 1999, Variațiuni pe o temă de Claude Levi-Strausse, 2000, O istorie geometrică a lui homo sapiens, 2001, Arheologia paravanului de la Ripiceni-Izvor, 2003, Întrebarea cu privire la paleoinformatică, 2006 și altele)

Notă: acest articol a fost mai întâi discurs în Parlament, apoi a apărut în ziarul „Sfatul Țării” la 14 iunie 1991, când URSS nu se desființase și când încă nu era declarată independența republicii Moldova. În el au fost prevestite multe din crizele tragice prin care trece actualmente cel mai sărac stat european și redacția a decis să-l reediteze tocmai din aceste considerente. Articolul apare cu mici intervenții ale autorului.

Arvin Toffler, futurolog recunoscut la scară mondială, a editat o nouă carte, *"Powershift" (Schimbarea puterii sau, poate Șmecheria puterii)*. Ideea directoare a cărții ar fi, după cum scriu ziarele, următoarea: *"Știința, informația, comunicarea, bogăția și violența modelează viitorul lumii și al Domniilor noastre în zorii celui de al XXI-lea secol"*. Din aceste cinci bestii sau cinci rodii de aur, care ne aparține? Oleacă de bogăție naturală și puținică violență împrumutată (de la studenții lui Roh Tae Woo). Cei care sunt păzitorii bogăției naturale (țărani) sunt conservatori din fire, dar lozinca în numele căreia activează este ziua de mâine (să fie țara sătulă, bine îmbrăcată, sănătoasă, să meargă la biserică și să fie pace). Părtașii violenței strigă în stradă că Moldova e condusă de rusofoni și brigadiri și că ei ar muri de foame numai să-și vadă patria întregită și liberă, așa cum a fost înainte de căderea Chilei și Cetății Albe. La mijloc o mână de intelectuali, politicieni și mafioți bat, dezorientați și orientați, drumuri între aceste două cărduri dezorientate care nu și-au ales încă liderii. Și, natural, vine întrebarea: cum să-i vorbești de ziua de ieri celui care nu se gândește la ziua de mâine? Și viceversa. Cum să-i vorbești de ziua de mâine celui care nu se gândește la ziua de ieri?

Lipsiți de informație, fără rețele de comunicare moderne, fără infrastructuri civilizate, ducând în spate o știință

nefinanțată, ce ne așteaptă în ziua de mâine când va începe să acționeze *Powershift-ul*? Vom spăla closetele Europei? Sau ne vom ridica deasupra condiției actuale de robi ai U.R.S.S. - ului și vom intra în mileniul III pe aripile bunăstării, nu ale sărăciei și violenței? Și încă un duș rece: vrem noi asta sau nu, recunoaștem adevărul acesta sau ba, dar măsura unei civilizații (și ce vom spune mai jos e susținut de noua propoziție a lui Toffler) este cultura ei, structurată în timp și spațiu. Adică repetăm și noi ce spunea Fernand Braudel: *"Culturile sau civilizațiile (cele două cuvinte, orice s-ar spune, pot fi folosite unul în locul celuilalt, în majoritatea cazurilor) sunt o ordine care organizează spațiul în aceeași măsură ca economiile. Ele coincid cu acestea... dar ele se și deosebesc; hărțile culturale și hărțile economice nu se suprapun întocmai, și lucrul acesta este logic"*. Fiindcă, conchide savantul francez, o cultură este mai veche decât o economie. Cultura *"este cel mai bătrân personaj al istoriei oamenilor: economiile se înlocuiesc una cu alta, instituțiile politice se afirmă, societățile se succed, dar civilizația își continuă drumul"*.

Este adevărul (nu ultim, desigur) învățat pe din afară de Japonia după cel de al doilea război mondial, Japonia care, în perioada clasică a Europei, prin spusa lui Pierre Chaunu *"se izolează, se retrage și, confruntată cu dezvoltarea Chinei, alege stagnarea demografică, socială, economică și culturală"*. Dar ce era Japonia după bombardamentele atomice? O țară dezorientată, dezorganizată și flămîndă? Flămîndă - poate. Dar nu dezorientată și dezorganizată. Căci ei s-au întrebat: putem oare împăca harta noastră

culturală cu harta economică apuseană? Pe ce vom miza? Pe creșterea pînii, ca să saturem imediat flămînda țară, sau pe altceva? Și Japonia nu s-a repezit să copie orbește toate structurile Apusului... Analizându-și trecutul cultural, dar și civilizația Americii, ei au spus: vom șlefui tehnologiile lor de vîrf pentru că anume treaba asta coincide cu tradițiile noastre. Construind cele mai perfecte scheme electronice, vom face publicitate în lume picturii și poeziei nipone, vom face să fie aplaudat peste tot teatrul *No* și *Kabuki*. Or, aplicînd modelul Braudel, am putea spune că unele hărți economice (tehnologice) ale Europei și Americii au fost plasate în Japonia atît de bine, încît au coincis cu cele ale culturii (civilizației) nipone. Civilizația *Hokku-ului* (o poezie de numai trei rînduri suprîncărcate de semnificații) a făcut și face (de la război încoace) casă bună cu civilizația chipului electronic. Și încă ceva: în chiar esența sa noul mecanism nipon se deosebește esențial de cel european și nord-american. În timp ce americanii iau aproape toate premiile Nobel pentru deschiderea de noi orizonturi în știință și tehnologie, japonezii lucrează la chipurile lor și stau pasiv deoparte. Încă nu a bătut ceasul lor? Sau poate ei se mulțumesc doar cu desăvîrșirea pînă la perfecțiune a descoperirilor americane? Da, Japonia lucrează în tehnica *hokku*. Și iată numai o pildă: americanii descoperă și crează tehnopolisul, Valea Siliciului (Selikon Vale) din California, iar japonezii aplică invenția asta la scară mondială. În 1980 parlamentul japonez adoptă legea despre tehnopolisuri și în zece ani țara lor este împânzită cu 19 tehnopolisuri, suprastructuri economice și culturale cu o ordine (sau de o ordine) total nouă în care s-au investit sute de miliarde de dolari. Scopul? Ziua de mâine: să creeze în Japonia o "masă critică" de intelectuali, să nu rămână nevalorificat nici un creier, să-i ajute pe japonezi să aibă cea mai mare speranță de viață din lume. Copiind sistemul medieval de apărare cu cetăți, japonezii au împânzit țara lor cu cetăți

spirituale - uzine, universități și spații culturale, adică au implantat profund harta economică care le convenea în cea culturală, dar fără s-o distrugă pe ultima.

Am mai vorbit despre lucrul acesta atunci când am asemuit ideea japoneză cu modelul Mușatinilor - a civilizația Moldova înmulțind mănăstirile (cetăți, lăcașe de cult, manufacturi și spații culturale - arhitectură, pictură, carte). Dar avem noi ochi să vedem ce face Japonia și America, ascunse după paravanul scânteietor al politicului difuzat prin TV și al mărfurilor de larg consum? Că uite - ne-am speriat de inițiativa strategică a lui Roland Reagan (plasarea de arme atomice în cosmos) și n-am văzut că el realizează de fapt o inițiativă strategică în informații. Programul politic al lui George Bush (este vorba de George Bush senior, n. n.) proiectează reforma totală a învățămîntului, crearea și în S.U.A. a unei baze solide din care să crească "masa critică" de intelectuali a viitoarei Americi, "masa critică" care va asigura dezvoltarea exponențială a științei, culturii, tehnologiilor și informaticii, adică bogăția de mâine, supremația de mâine. George Bush vrea să rămînă în istoria S.U.A. ca cel mai mare reformator al procesului de instruire a populației (nu numai a copiilor) și, probabil, de aceea aleargă de patru ori pe săptămînă cîte doi km (chiar și acum când, cică, are unele probleme la inimă). Or, acum se vede bine că Arvin Toffler, chiar dacă nu aleargă dimineața ca și președintele american, nu suge din deget nimic atunci când pune degetul pe rana noastră: da, da, pe scumpa, dureroasa noastră rană. Căci lumea va fi dominată de țara (sau țările) cu mase critice de intelectuali, și nu de cele cu mase critice de copii nespălați ce opresc turiștii străini cu țipetele "*Colega - bombon!*". Aști cu *bombonul* se vor zdruncina pe proțapul zilei de mâine cam flămînzi, cam dezbrăcați, cam nesănătoși. Ce va rezulta din hurducăiala asta? Ați ghicit - VIOLENȚA.

Da, *colega*, nu pot să nu fiu scandalos când ajung la acest capitol al violenței. Mă îngrozește perspectiva transformării Moldovei într-un Liban sud-est european. Și tocmai de aceea, fără să fiu părtașul unei democrații originale, spun: e periculos să plantăm fără analiză serioasă modelul economic apusean în solul tradițiilor noastre. Căci, până la urmă nu e vorba numai de trecerea economiei de tip comunist la o economie de piață (Braudel vorbește, și pe bună dreptate, despre capitalismul de azi ca de un sistem economic, planificat până la mărunțișuri, dar și de economia de piață pentru proști). E vorba de o reîntoarcere la izvoare (pe care trebuie să le curățim de murdăria comunistă), dar și de o ochire precisă spre ziua de mâine. Mecanismul pentru care va trebui să pledăm nu e numaidecât cel al economiei de piață de tip american. Japonezii și-au transformat economia feudală, închisă, într-o economie-univers, dar au realizat lucrul acesta protejând tradițiile cu legi dure, cu programe guvernamentale precise, bine planificate, riguros respectate.

Da, *colega*, painga comunistă nu se va șterge din creierii noștri fără un mecanism bine gândit și pus la punct de către Guvern și Președinție (Parlamentul asigurând doar garanțiile democratice ale acestui proces). Structurile politice, economice, sociale și morale apusene nu pot fi plantate nici cu forța, nici de bunăvoie. Unii vor merge de voie bună, alții vor trebui forțați (cu ajutorul convingerii). De mare folos la acest capitol ne va fi tradiția noastră seculară. Ce avem noi de făcut în viitor trebuie să se armonizeze cu cine am fost în trecut. Nimic nu va crește pe sol gol sau pe sol importat. Trebuie să chibzuim bine ce poate crește în humusul nostru secular, așa cum au chibzuit Mușatinii când au plantat prima revoluție tehnologică (noi trebuie s-o plantăm pe a treia).

Dar ce au plantat Mușatinii? Mai întâi au dat un sistem bun de civilizare a poporului cu mori de apă și vânt, cu o

agricultură mai avansată și un comerț prosper înmulțind exponențial mănăstirile în Nordul Moldovei, pe segmentul Piatra-Neamț - Rădăuți, dar să nu uităm și de concentrarea masivă de mănăstiri dintre Nistru și Prut, abia schițată de Mușatini. Apoi s-au gândit la un sistem ingenios de impozite, care îi elibera de biruri pe oamenii de bună credință; la o diriguire ideologică fină, realizată prin supapele Picturii și ale Iubirii creștine (vezi bisericile pictate în exterior din inițiativa lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș); la un sistem de educație paramilitară care îngrozea pe cei care se porneau cu gânduri războinice asupra Moldovei (bătălia de la Vaslui nu putea fi câștigată cu niște gloate de țărani înarmați cu topoare și coase), sistem care îl transforma pe cel mai viteaz în răzeș, sau chiar boier (de la cumanul *bojer* - viteazul, războinicul neamului) chiar acolo, pe câmpul de luptă. Dar ce mă cucerește în modelul Mușatin (în treaba asta pare a fi implicată și Veneția, vrăjmașul de moarte al Turciei), ce mă face să spun că istoria "trestiei gânditoare" în România nu s-a scris, este plantarea în solul nostru strămoșesc a tehnologiilor primei Revoluției industriale, motorul civilizației moldovenești de pe la 1400-1600. Modelul de civilizație Mușatin, s-ar compune, așadar, din trei propoziții simple care au lucrat de minune pentru a armoniza societatea daco-valahă dintre Carpați și Nistru cu noul val industrial al Europei:

- sistemul de îngrădire a monopolului boieresc asupra pământului cu ajutorul răzeșilor, boieri care își lucrau singuri pământul, vorba lui Cantemir, stâlpul de nădejde al țării atunci când marii boieri o trădau;
- sistemul de îngrădire a importurilor prin vămi, de umplere a pieței naționale cu mărfuri autohtone de foarte bună calitate, care mai erau încă privilegiate dacă se cotau și pe piețele țărilor vecine, mai ales pe cele ale Răsăritului;
- sistemul de îngrădire a marii oligarhii administrative naționale cu ajutorul strămoșeștii legi a pământului (*Jus*

valahum) care permitea ridicarea bruscă în vârful piramidei statale a oamenilor de bună credință din popor (și, la acest capitol, Moveleștii nu sunt unica pildă, ba și Petru Rareș e mai curând un simplu pescar, altoit pe un vlăstar de Mușatin).

Ne-am gândit noi să îngrădăm monopolul complexului agroindustrial cu ajutorul răzeșilor și să creăm astfel un cadru de concurență sănătoasă între firma agricolă, răzeșie și fermier? Ne-am gândit noi să îngrădăm importurile, dar în așa fel încât produsele autohtone să crească și să tot crească în calitate ca să cucerească piețele țărilor vecine? Ne-am gândit noi să instalăm un sistem politic (democratic, desigur), care ar reduce la minimum concentrarea puterii politice și economice în numai câteva mâini, lucru de care trebuie să ne păzim ca de foc, deoarece anume în statele mici, subdezvoltate, aceasta se întâmplă cel mai adesea?

Răspunsul la aceste întrebări nu sunt simple țipete de "Vivat!", ci tomuri groase de analize economico – socio – politico - morale, diagnosticări, expertize și rețete controlate din diferite unghiuri; fiindcă nu e vorba de o promenadă în Elveția, ci de soarta viitoare a românilor dintre Nistru și Prut (și din Transnistria, desigur). N-am făcut nimic din toate astea, dar le-a făcut, de pildă, Nazarbaev, fără să bombardeze cu sîmburi Tiraspolul. Am bătut pasul pe loc tot cu vechea vorbă - să vedem ce-or face alții. "Alții" își creează "mase critice" de intelectuali. Noi, "hâtrii", nici "coșul de consum al gospodinei" (lucrul capital în economie) nu l-am cântărit, coș pe care Europa și-l desenează grafic încă de pe la anul 1300 și care, dacă e să-l urmărim pe același Fernand Braudel, ne-ar fi spus multe despre noi cu ajutorul datelor obiective (dacă am fi cules aceste date și le-am fi pus într-o bancă de informație, bancă pe care "marii reformatori moldoveni" au aruncat-o la groapa de gunoi deși a fost votată de parlament chiar la propunerea subsemnatului încă în aprilie 1990).

Noi, "hâtrii", așteptăm ce va face Rusia, Estonia, Kârgâzstanul. Nemernică hâtrie. Or, intelectualitatea Moldovei (economistii, istoricii, agronomii, inginerii, filozofii, matematicienii, poeții) sunt obligați să cerceteze în cel mai scurt timp modelul politic, economic, juridic, social și cultural al Mușatinilor, dar și al civilizației moderne apusene cu toate angoasele ei, pentru ca Guvernul și Parlamentul să poată desena calea noastră de mâine. Un guvern a ignorat deja calea aceasta a analizei și expertizei serioase. Rămîne să vedem dacă noua axă Snegur-Muravschi va întoarce macazul spre farul ridicat de Japonia și America, far pe care Arvin Toffler și-a pus deja semnătura. Sau vom aștepta, cum ne-au tot învățat comuniștii de cinci decenii, comanda de la Moscova (fie și sub semnul dictonului "să vedem ce-or face ei"). Dar vom aștepta mult și bine, până când Celebinskul se va transforma în San-Fransisco sau Geneva.

Ce ne mai poate înjuga? Jocul sterp de-a democrația pe care o cunoaștem doar din auzite și pe care o folosim tot mai des doar în sensul lui Ivan Karamazov: *vsio pozvoleno!* Structurile comuniste vor fi înlocuite cu cele național-statale, care tot totalitariste vor rămîne, pentru că nu e Menghistu ultimul de pe lista naționaliștilor africani "infiltrat de K.P.S.S. și K.G.B. pentru a mări numărul negrilor din acele organizații". Structurile comuniste, ascunse în dosul structurilor național-statale, vor continua să hăituiască săracul nostru popor atîta timp cît nu ne vom pune serios pe carte. Nu, nu e vorba numai de școli, e vorba de schimbarea mentalului comunist al poporului, de reeducarea, reinstruirea populației mature a Moldovei (și, în primul rînd, a factorilor de decizie).

Avem o mulțime de avocați care își închipuie că pot conduce destinele cetățenilor Moldovei fără filosofie, fără artă și, mai ales, fără arta vorbirii limbii noastre strămoșești. O fi el patriot până în măduva oaselor, dar dacă în anii cît i-a crescut barba n-a înțeles că un avocat e și

un om de cultură, un fin cunoscător al limbii, că nu mai poate să "meargă cu vorba" și să "primească legi", atunci halal de așa patrioți, halal de verbalismul lor deșuchiat de la multe întruniri unde poporul nu e educat, ci bovinizat. Suntem doldora de pedagogi care, atunci când ajung în perimetrul Putnei, întreabă unde-i talciocul. Suntem doldora de analfabeți ce gătuie ziua de mânie a copiilor noștri. Agronomii și inginerii noștri sunt plictisiți de carte, iar agronomul contemporan învață arta de a crește roade mari și sănătoase de la Shakespeare, domnilor, de la *Hokku*, de la picturile din nordul Moldovei, pe care noi nu vrem nici să le vedem.

Sărăcia spirituală naște monștri, adică Violență, fiindcă fără o masă critică de intelectuali (nu e numaidecât să aibă diplome de la Sorbona) vom rătăci în colbul și noroiul civilizației, chiar dacă vom trăi tot în Europa. Știu că cei vizați îmi vor replica: strămoșii noștri n-au citit cărți. Așa e - n-au citit. Dar când ridici imensele tomuri de creație populară te apucă fiorii (de mândrie, desigur): un milion-două de oameni au creat și păstrat atâta fără Academie. Acolo, la stână, cântecul bâtrînesc, testament și act cultural, moralitate și joc, trecea ființa umană peste agresivitatea morții, peste tristeți, urât, calamități naturale și sufletești, păcate cu voie și fără voie, lăsîndu-ne nouă dreptul de a respira astăzi pentru același destin omenesc, vorba lui Heraclit.

Sărăcia spirituală naște monștri - iată lucrul pe care îl știa cu certitudine Ștefan cel Mare atunci când nu a comandat arhitecților și meșterilor moldoveni niște simple biserici ortodoxe, ci biserici ortodoxe moldovenești, lăcașuri înguste, înalte, încrustate cu splendide firide și ocnite, cu turnul central apropiat de cer, de parcă ar fi o navă engleză din secolul XVIII, lăcașuri în preajma cărora sufletul își mistuie ticăloșiile, lăcașuri ridicate de oameni care nu aveau de unde ști ce va spune în secolul XX Pierre Chaunu despre arhitectură: "Exprimă, fără îndoială, cel

mai bine sufletul unei epoci". Deci arhitectura Mușatinilor exprimă cel mai bine sufletul epocii lor.

Sărăcia spirituală naște monștri - iată laitmotivul care explodează din picturile exterioare ale bisericilor din Nord (Vroneț, Pătrăuți, Moldovița, Humor, Sucevița etc), picturi visate și gândite de Petru Rareș, dar realizate de către breslele pictorilor pe care le înmulțea nu cu biciul, ci cu punerea artiștilor plastici în condiția de a fi miluiți cu dărnicie de domnitor. Arhitectura și pictura comandată de Rareș cultiva masele, le civiliza într-un mod nou, deosebit de cel al cuvântului spus prin doine sau cântece bătrînești, pentru că o nouă ideologie electriza Europa, cea a primei Revoluții industriale, și această ideologie, după moda Florenței, Veneției sau Genevei a fost răsădită în sol moldovenesc anume de Mușatini (și de liderul lor de necontestat Ștefan cel Mare și Sfânt)

Sărăcia spirituală naște monștri - iată poate al patrulea postulat al modelului Mușatin și nu uit când spun lucrurile astea că oamenii se trăgeau în țepă în acele timpuri, că pentru un cal furat și se tăia capul, că oștenii lui Ștefan nu luau prizonieri. Asta era democrația întregii Europe pe atunci. La fel, în cea mai prosperă hală a civilizației de la 1470, în Veneția, erai imediat spânzurat dacă chemai muncitorii la nesupunere Seniorei. Iar Giordano Bruno era ars pe rug (tot în Italia) pentru niște vorbe despre stelele cerului...

Acum, noi, ce facem cu democrația? Importăm modelele apusene (iar asta înseamnă multă muncă intelectuală în primul rînd) pentru că e vorba de democrația celei de a treia Revoluții industriale, sau apărăm unitatea moldovenilor, blamând culturile, tradițiile și tehnologiile? Ne transformăm în purtătorii adevărurilor în ultimă instanță nu de aceea că purtăm în noi ajunsurile civilizației moderne și clasice, ci din simplul motiv că la un anumit moment istoric am riscat mai mult ca alții? Riscul,

ca riscul, dar ce are el cu viitorul nostru, cum instaurăm Democrația fără cunoștințe, cu o inteligență aproximativă, cu o știință de carte de răsul găinilor? Ce facem atunci când osârdua intelectuală nu dă poporului modelele lumii armonizate cu modele țării noastre, decapitată fără de voie de propria memorie? Poporul ce se tăvălește încă în băltoaca mizeriei comuniste nu va lua oare ce îi stă mai sub mână, adică același mecanism politic, economic, social, adică tot pe cel comunist dar cu fardată față națională? Modelul național fără cultura profundă ne răstoarnă direct în Somalia și Ciad (cu care, se pare, ceva ne înrudește).

Cel care nu și-a onorat sufletul cu aureola culturii nu va observa cum este manipulat cu prețurile, cu vinderea avutului Republicii, cu prostituarea tinerei generații, cu legi făcute anapoda. El nu are argumente științifice sau culturale. El acționează cu ajutorul filosofiei mitingului de 7 noiembrie - cine nu e cu mine este împotriva mea, - filosofie comunistă, dar care e tolerată în rândul suprapatrioților noștri. Poți fi trădător, poți fi prost, bleg etc, doar de aceea că nu ești cu ei. Biberonul comunist e înlocuit rapid cu cel naționalist - moldovenist. Nu cunosc o stratagemă mai rea pentru poporul nostru. De ce să rămânem subdezvoltați atunci când, reeducând poporul, ne putem cuceri independența cu bogăția noastră materială și spirituală? Oameni muncitori avem de ajuns și de rămas - trebuie să-i transformăm în oameni culți. Deci, liberi. Mai mulți oameni liberi înseamnă mai mulți avocați culți, mai mulți economiști culți, mai mulți ingineri culți, mai mulți agronomi culți, mai mulți pedagogi culți, mai mulți, cât mai mulți... Înțeleg că nu aceste fraze ne vor transforma peste noapte, e necesară o încordare maximă a întregului nostru potențial intelectual și abia atunci democrația celei de a treia Revoluții tehnologice ne va arăta și nouă adevărata ei față (dibuită de Toffler). Va conduce cel deștept, nu cel violent... Va conduce cel care va ști mai mult... Va birui Binele, nu Răul... Vom intra în Europa, nu

în Asia. Vom instaura un sistem democratic viu, sănătos. Și nu ne vom juca de-a democrația cu ranga minerului...

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. F. Braudel. *Structurile cotidianului*. V1-2. Ed. Meridiane, București, 1984
2. F. Braudel. *Jocurile schimbului*. V. 1-2. Ed. Meridiane, București, 1985
3. F. Braudel. *Timpul lumii*. V. 1-2. Ed. Meridiane, București, 1989
4. P. Chaunu. *Civilizația Europei clasice*. V. 1-3. Ed. Meridiane, București, 1989
5. D. Gabor și alții. *Să ieșim din epoca risipei*. Ed. Politică, București, 1983
6. T. Kotarbinski. *Tratat despre lucrul făcut bine*. Ed. Politică, București, 1976
7. M. Musarovic, E. Pestei. *Omenirea la răspântie*. Ed. Politică, București, 1975
8. A. Herrera și alții. *Catastrofă sau o nouă societate*. Ed. Politică, București, 1981
9. A. Peccei, E. Saouma și alții. *Hrana pentru 6 miliarde*. Ed. Politică, București, 1986
10. B. Shneider. *Revoluția descultilor*. Ed. Politică, București, 1988
11. J. K. Galbraith. *Știința economică și interesul public*. Ed. Politică, București, 1982
12. J. Tinbergen. *Restructurarea ordinii internaționale*. Ed. Politică, București, 1978
13. N. Georgescu-Roegen. *Legea entropiei și procesul economic*. Ed. Politică, București, 1979
14. S. Lupașco. *Logica dinamică a contradictoriului*. Ed. Politică, București, 1982
15. C. Levi-Strauss. *Antropologia structurală*. Ed. Politică, București, 1978
16. H. Marcuse. *Scrieri filozofice*. Ed. Politică, București, 1972
17. A. Toffler. *Șocul viitorului*. Ed. Politică, București, 1972
18. M. McLuhan. *Galaxia Gutenberg*. Ed. Politică, București, 1974
19. I. Prigogine, I. Stengers. *Noua alianță*. Ed. Politică, București, 1984
20. M. Dufrenne. *Poeticul*. Univers, București, 1971
21. V. Drăguț. *La peinture murale de la Moldavie*. Ed. Meridiane, București 1983
22. M. Eminescu. *Opere. V. X (Publicistica)*. Ed. Academiei, București, 1989

"Sfatul Țării", 14 iunie 1991

UN CRONICAR DIN MILENIUL III

Dr. Vlad Ciubuciu

Mihail Sadoveanu, cunoscutul nostru povestitor și istoric, reactualizând o veche legendă despre primul dialog al neamului nostru cu Sfântul Dumnezeu, pune accent pe o trăsătură, chipurile, specifică acestui neam. În ziua când Creatorul lumii a chemat la El semințiile pământului și le-a împărțit cu dărnicie ape, munți și păduri, ai noștri au întârziat. Bunul Dumnezeu, înduișat că totuși s-au prezentat în fața-I, i-a întrebat:

- Dar vouă ce să vă mai dau?

În fine, le-a dat ceva: **citera.**

Așa susține Sadoveanu.

După cum se vede, de la Dumnezeu ne mai rămase încă ceva: un “picior” de țărână mănoasă și o “bucățică” de rai, deoarece împărțania divină se făcuse chiar în Rai.

De atunci încoace neamul nostru cântă:

“Pe-un picior de plai,

Pe-o gură de rai...”

Costache Negruzzi, cu mai multe decenii în urmă, a spus un adevăr inedit: că Dumnezeu ne-a dat ceva mai substanțial: minte. Minte ce de pe urmă a moldoveanului.

Pe drept cuvânt, deoarece secole și secole am zăbovit până când ne-am dumerit că neamul acesta a născut atâția oameni de cultură, cronicari ai vremii, cronicari de viță, “bărbații Moldovei”, cum le-a spus Grigore Vieru.

Astfel de bărbați născutu-s-au și în zilele noastre. Și noi îi vedem și nu-i vedem, îi știm și nu prea, de parcă ar fi avut dreptate C. Negruzzi.

Aceste gânduri mă copleșesc de fiecare dată când am onoarea să-l prezint în fața publicului, de regulă profesoral sau studentesc, pe Ștefan Sorin Gorovei din Iași, savant, proeminent istoric român.

Născut la Fălticeni la 28 iulie 1948, fiul lui Sorin Gorovei și-a făcut studiile în localitatea natală, la Școala “Al. I. Cuza”, apoi la Liceul “Nicu Gane” (bacalaureat –

1966, cu diplomă de onoare); face apoi studii universitare în istorie la Iași (licența în 1971, ca șef al promoției pe țară), precum ni-l prezintă Cătălin Ciolca în “**Cartea Fălticenilor – de la A la Z**” (Iași, Editura “Omnia”, 2005, p. 95)

Doctor în istorie (din 1993), profesor titular și șef al Catedrei de istorie medievală la Facultatea de istorie a Universității “Al. I. Cuza” (din 1999). Între anii 1971 și 1977 a activat ca redactor la “**Magazin istoric**”, apoi ca cercetător științific la Institutul de Istorie “A. D. Xenopol” din Iași, coordonator al Sectorului Istorie Medievală, secretar științific (1978 – 1989) și redactor-șef (1990 – 1996) al “**Anuarului institutului**”.

Energic publicist, propagator al adevărului istoric, îl aflăm coordonator la “**Revue des Etudes Roumaines**” (1993), redactor-șef al “**Arhivei Genealogice**”, membru în comitetele de redacție ale unor publicații cu profil istoric.

Genealogist de talie europeană, membru-fondator (1971) al Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei, precum și al Institutului Român de Genealogie și Heraldică “Sever Zotta” și al Academiei Internaționale de Genealogie (1998).

În principal, studiile și cercetările sale vizează istoria românească medievală (politică, socială, ecleziastică), genealogia și heraldica.

Ca autor, este cunoscut și în Republica Moldova cu publicațiile “**Dragoș și Bogdan, întemeietorii Moldovei**” (1973); “**Fălticeni**” (1987, coautor); “**Mușatinii**” (1971, 1991, Chișinău); “**Petru Rareș**” (1982); “**Întemeierea Moldovei. Probleme controversate**” (1998); “**Moldova Măriei-sale Ștefan cel Mare**”, album (2004); “**Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare**”, în colaborare cu Maria Magdalena

Szekely, 2005 (în continuare “Princeps...”).

Ultima din această listă, dar nu ultima din opera prodigiosului autor, această lucrare științifică a văzut lumina tiparului la editura “Mușatinii”, Sfânta Mănăstire Putna. Cartea a fost tipărită cu binecuvântarea Înalț Prea Sfințitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților.

“Unică prin lărgă ei cuprindere”, precum o prezintă în “Cuvânt înainte” Înalț Prea Sfințitul Pimen, “lucrarea are darul de a ne face să înțelegem mai bine însemnătatea lui Ștefan cel Mare pentru neamul nostru și pentru întreaga Creștinătate, la o vreme de mare cumpănă nu numai pentru Moldova, ci și pentru întreaga Europă”.

Tot aici, Înalț Prea Sfințitul anticipează gândurile noastre de cititor atent și, cu respectul cuvenit față de harnicul autor al cărții, consemnează: “Rod al unei munci stăruitoare, consacrate cunoașterii istoriei Moldovei, “Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare” este o lucrare întocmită nu numai cu rigoare științifică, dar și cu deosebită căldură a inimii, stăpănită de dragostea ridicată la rangul de cult față de slăvitul voievod”.

“Cu toate acestea, nici tenta panegiristică, nici tonul encomiastic, care au caracterizat multe lucrări similare, nu se află în paginile acestei cărți”.

După o lectură integrală, nevinovată, a cărții, când adesea ești îndemnat de dorință să mai revii asupra textului inedit despre viața și activitatea Marelui Voievod, cântărești în mintea proprie orice detaliu plin de inovație (să ne amintim că, pe la Chișinău, noi, uneori, “inventăm bicicleta”), nu poți să nu savurezi creștineasca constatare a Înalț Prea Sfințitului Pimen: “Cu justă măsură, se adună aici toate cunoștințele despre marele domn, fără să lipsească amănuntele pe care, deseori, istoricii le trec sub tăcere ori le rezervă studiilor socotite de “strictă specialitate”, în loc să le dea cuvenita explicație”.

“Cuvenita explicație”, la multe chestiuni de istorie a Moldovei, am prins-o adesea din gura Domnului Ștefan Gorovei, pe care îl cunosc din anii de “suveranizare” a noastră din cadrul sedințelor congreselor internaționale la genealogie, organizate de Domnia sa în fiecare primăvară la Iași, dar, mai ales, din lectura publicațiilor sale de înaltă ținută științifică.

Pe parcurs, am constatat rolul primordial, militant, al savantului Șt. Gorovei în elaborarea în continuare și promovarea consecventă și intransigentă a filosofiei istoriei neamului nostru, în cultivarea la cititorul ordinar, în primul rând la studenți, chiar și la colegii noștri de breaslă, mai puțin inițiați, a nivelului de dezvoltare intelectuală profesională privind gândirea istorică și anume gândirea critică. În acest punct vulnerabil, Domnia sa se evidențiază prin tonalitate specifică, toleranță și subtil tact profesional într-o dibace împletitură cu exigența.

Pentru cititorul din Republica Moldova care urmează să procure valoroasa carte “**Princeps...**” a lui Șt. Gorovei ar fi binevenite două-trei rânduri privind structura publicației. Autorul ne-o propune în șase “cărți”: **Cartea I. “Răsăritul”**; **Cartea II. “Spre zările împărătești”**; **Cartea III. “Marea politică”**; **Cartea IV. “Marea rugăciune”**; **Cartea V. “Apusul”**; **Cartea VI. “Ștefan cel Mare, “bunul suveran”**. Aceste intitulări preferate de autor, inteligibile doar după lecturarea lor, cu lux de amănunte și argumente irefutabile, reflectă fenomenele personalității și epocii ștefaniene, complexitatea acestei epoci pline de evenimente aruncate în colbul uitării, dar și a procesului de lungă durată de cercetare științifică și de scoatere în lumină a adevărului istoric.

Generații de istorici, care s-au consacrat operei de elucidare a epocii ștefaniene, s-au ciocnit de latura întunecoasă și contradictorie a izvoarelor istorice, promovând concluzii controversate, pe alocuri împletite cu aura legendei. Și fiecare informație, în parte, trecând în conștiința publicului plin de

evlavie pentru Marele voievod, căpătat-a valoare de înaltă probitate a adevărului istoric, implacabil și sfânt; în realitate, se propagă în anumite cazuri falsul și minciuna.

Cartea “**Princeps...**” a lui Șt. Gorovei, precum și întreaga lui activitate de salahor în știința istorică, vine să limpezească multe din problemele controversate ale vieții și activității lui Ștefan cel Mare.

În mediul pluralist, insuficient cultivat sub aspect informativ și teoretic, calitățile profesionale indiscutabile ale savantului Ștefan Gorovei se impun cu autoritate și strictă necesitate. Mai ales când “despre familia lui Ștefan cel Mare”, dacă ne referim și noi anume la familia Voievodului, precum începe autorul Cartea I. “Răsăritul”, “există puține informații directe și sigure, cele mai multe cunoștințe din acest domeniu fiind rezultatul reconstituirilor propuse de istorici, pe temeiul interpretării izvoarelor.”

“Este cert că Ștefan era fiul domnului Moldovei, Bogdan al II-lea și al Oltei, dar ascendența și înrudirile părinților stau încă sub semnul controverselor.”

Printre chestiunile controversate sunt menționate mai multe. Unele dintre ele, pătrunse în paginile de manual școlar, au intrat adânc în conștiința mai multor generații. Bunăoară, Alexandru cel Bun – bunic al Voievodului; între timp se vehiculează ideea altui bunic – Bogdan jupanul, fratele mai mic al lui Alexandru cel Bun. Ultima idee a fost vehiculată de episcopul Melhisedec, care, la 1883, la biserica sf. Nicolae din Rădăuți, citise inscripția respectivă pe piatra funerară, pusă la 1480 de către Ștefan cel Mare. Ulterior, episcopul a renunțat la cele relatate și s-a raliat la ipoteza susținută de savanții români care susțineau informația polonezului Jan Dlugosz.

Se discută numele paralel, dublu al mamei lui Ștefan cel Mare: *Oltea-Maria*. Cu mâna ușoară a lui N. Iorga, din tinerețe, se mai consideră, fără argumente, că Maria e numele de monahie al Oltei. Acest gând a servit lui A. Strâmbeanu,

autor al dramei istorice “**Oltea**”, drept filon dramaturgic.

Sunt știute numele fraților și surorilor lui Ștefan cel Mare, conform Pomelnicului de la Bistrița (Ioachim, Ion, Cârstea, Maria și Sora). Fără vreun argument, Nicolae Grigoraș (“**Moldova lui Ștefan cel Mare**”, Chișinău, 1992) o include între surori și pe Grăjdana.

Se mai discută și asupra lui Alexandru, “prea iubit fiu” al Voievodului, în mod artificial complicând destinul “Mărușcăi, mama lui Alexandru”, care i-ar fi născut lui Ștefan un fiu nelegitim, cu același nume.

Acestea și multe alte chestiuni controversate sunt, cu răbdare, profundă competență și respect demn de invidiat față de sursele istorice bibliografice și speranța nestramutată că “eventualele cercetări viitoare vor ajunge, poate, la unele concluzii mai ferme cu privire la statutul acestui fiu domnesc”, dar și cu privire la celelalte chestiuni încălcite de înșiși istorici.

De altfel, unele cercetări interdisciplinare (istorico-lingvistice) au aruncat deja o anumită lumină asupra unora dintre acestea.

În primul rând, în privința bunicului lui Ștefan cel Mare rămâne mereu în vigoare părerea credibilă a episcopului polonez Jan Dlugosz, contemporan Voievodului, în favoarea lui Alexandru cel Bun. Această părere este interpretată de traducătorii din slavonă a textului de pe piatra mormântală, descoperită de Melhisedec: cuvântul “**ded**” înseamnă și bunic, dar și unchi; la fel “**zeati**” înseamnă ginere, dar și cumnat (să ne amintim de scrisoarea regelui polon către Petru I Mușat: “**naș drug i zeati**”). În cărțile domnești de la Ștefan cel Mare, el îl numește permanent pe Alexandru cel Bun “**ded**”: 1479, mai 7, Cartea de danie mănăstirii Putna pentru satul Târnăuca – “**dedom nașim Alexandrom voievodoi**”; 1488, aprilie 5, Cartea de miluire pârcașului Duma pentru satul de pe Bogdana și seliștea de pe Trotuș – “**is privileie deda nașego Alexandra voievodî**”

”; 1490, noiembrie 26, Cartea de danie mănăstirii Voroneț pentru satul Poiana de la Gura Homorului, primit de domn de la mănăstirea Homorului, în schimbul satului Glodeni – **“i is privilegia ot deda nașego, ot Alexandra voievodî”**. Iar fiul lui Ștefan cel Mare, Bogdan III, scrie, la 1515, decembrie 21, în Cartea de danie pentru mănăstirea Voroneț a satului București pe Moldova: **“ot prededa nașego Alexandra voievodî”**, deci străbunic. Interesant termen este utilizat în cartea de întăritură a lui Ștefănița vodă din 1517, decembrie 15, pentru vistiernicul Ieremia, jumătate de sat pe cea parte de Bâc, în fața băii lui Albaș, la Fântâna Mare – unde feciorii lui Alexandru cel Bun, Iliăș și Ștefan, asociați la domnie, scriu: **“ot nașih preunkov”** (preunchi, termen neutilizat la 1480 de pisarii lui Ștefan cel Mare). Pe Ștefan cel Mare, Ștefănița vodă îl considera **“ded”** (bunic).

Ultimele realizări ale științei în domeniul onomasticii anulează definitiv “basmul” privind “monahia” Oltea-Maria. O analiză minuțioasă a numelor de persoană din Evul Mediu scoate în vileag o perioadă specifică în istoria acestor nume și anume tranziția treptată de la numele de botez precreștine (păgânești) la cele creștinești. Strămoșii noștri, născuți creștini, timp îndelungat au purtat nume de persoană precreștine. Sub presiunea pozitivă a bisericii creștine apar prenume biblice, calendaristice, de fapt ca nume oficiale. În prima etapă, cele oficiale sunt ținute pentru cazuri aparte, în realitate utilizându-se un nume vechi (păgânesc), “nume de casă”, paralel.

Numele dublu este semnalat și în Lituania, precum precizează C. Rezachevici, un bun cunoscător al arhivelor poloneze, afirmând cu limpezime că “principesele lituane primeau adesea numele Ana la botez, de pildă: **Aldona-Ana**, prima soție a lui Cazimir cel Mare, sau **Danuta-Ana**, sora Ringalei, soția lui Janusz I, cneazul Mazoviei”. După C. Rezachevici, soția lituaniană a lui Alexandru cel Bun, **Ringala**, de asemenea

avea nume dublu, **Ana**: “... domina Anna alias Ringala soror serenitas carissima” sau “domina Anna alias Ringala ducissa in Olesco”. Deci C. Rezachevici susține, pe drept cuvânt, că Ana este numele creștin al Ringalei. Domnia sa a atestat și alte cazuri de folosire a numelui dublu la un fiu al lui Gedimin, mare duce al Lituaniei, **Korybut-Dimitrie**, creștinat la 1386, decedat la 1404. Acest fenomen este atestat și în Rusia medievală, la 1538, de acad. S. Veselovschi în cartea „**Onomastikon**”: **Puh-Ivan...**

Regretatul Gheorghe Pungă, considera acest sistem de nominalizare dublă a persoanei drept “o modă întâlnită în Regatul vecin, care nu este atestată și de izvoarele moldovenești”.

Dar **Mușata-Margareta**? Dar **Lațcu-Teodor**? (v. Dosoftei, “**Domnii Țării Moldovei**”: “...Pre Teodor Bogdanovici, Lațco să numeaște”). La fel: **Neacșa-Ana**, **Chiajna-Anastasia**, respective soția și o fiică a lui Alexandru cel Bun; **Oltea-Maria**, **Mărușca** (!) – **Eudochia**, **Voichița-Maria**, mama și două soții ale lui Ștefan cel Mare; **Bâia-Maria**, una din cele trei soții ale lui Constantin Cantemir. Dar (chiar la finele sec. al XIX-lea) **Floare-Ecaterina**, bunica din Botoșani a acad. M. Cimpoi? Dar **Lupu-Vasile**? **Cantemir-Constantin**?

“Izvoarele moldovenești” tac în ceea ce privește mai multe fenomene de acest fel, deoarece, ca atare, ele nu constituiau ceva ieșit din comun, ci un procedeu simplu, obișnuit, de trecere, în anumite cazuri, de la un nume precreștin la unul (dublu) creștinesc. Acest gând ne este bine ilustrat de cele două exemple semnificative de mai jos.

Marele boier Lupu (fiul lui) Coci, devenind domn al Moldovei, preia numele creștinesc Vasile – conform tradiției și insistenței bisericii creștine, persoana nu putea să fie “pomăzuită” domn cu nume “păgânesc”. În consecință, a devenit Vasile Lupu; al doilea nume este, firește, vechiul său nume, precreștin. Timp îndelungat s-a

crezut că “Lupu” e nume de... familie, nu cel paralel, precreștin.

Unul din urmașii lui Siliș din Siliștenii Fălciului, răzeș scăpătat, cu nume provincial, precreștin, Cantemir, viața întreagă și-a câștigat pâinea cea de toate zilele cu braț voinic de ostaș. La bătrânețe, a fost și el “pomăzuit” cu nume creștinesc – Constantin. Celălalt nume, de provincie, i s-a alăturat, în mod firesc, trecând la urmași ca patronimic, apoi ca nume de familie.

Concepția enunțată mai sus privind perioada istorică de tranziție de la numele străvechi la cele creștinești facilitează și lămurirea chestiunii “controversate” a celor doi Alexandru, chipurile fii ai lui Ștefan cel Mare – fiul Eudochiei, legitim, și fiul Mărușcăi, “natural”, cum ar fi dorit să deschidă gura cineva, însă și-a dat seama că în Pomelnicul de la Bistrița nu erau incluse soțiile nelegitime ale domnitorilor.

Din cartea de danie pentru Sf. Munte din 1466, aflăm că “copiii noștri dăruți de Dumnezeu, Alexandru și Elena” sunt ai Eudochiei, care avea “numele de casă”, precreștin, Mărușca, consemnată în Pomelnicul mănăstirii Bistrița “în șirul doamnelor lui Ștefan vodă, o Mărușcă, mama lui Alexandru”. Iată cheia rezolvării pe depline a problemei: prima soție legitimă a lui Ștefan cel Mare a fost **Mărușca-Eudochia**. Numele Mărușcăi, înregistrat în Pomelnic după numele Eudochiei și al celor două doamne Maria, ca “ultimă soție” a lui Ștefan vodă, constituie un lapsus în informația istorică ce a ajuns la urechea pisarului mănăstiresc peste ani, din auzite. Aici aflăm și răspuns la o eventuală întrebare: de ce “izvoarele cunoscute nu vorbesc niciodată despre o atare căsătorie.”

O altă chestiune controversată se referă la numele soțului Mușatei-Margareta, una din nurorile lui Bogdan I Descălecătorul. În Pomelnicul de la Bistrița, după numele lui Bogdan I e înscris Lațcu, apoi enigmaticul Costea. În cartea sa “Mușatinii” (1975, reeditată la Chișinău în

1991), Șt. Gorovei, după ce scrie că “e clar că avem de a face cu un personaj inexistent ca atare”, menționează în subsol: “Costea voievod, din pomelnicul bistrițean, trebuie să fie identic cu Ștefan din cronica lui Dlugosz.” După dibuirile lui Gh. Șincai și P. P. Panaitescu se profilează gândul că Ștefan a fost alt fiu al lui Bogdan I și că el (după Șincai) a fost părintele lui Petru I (Mușat). În consecință, în schema genealogică a bogdăneștilor (mușatinilor) din carte Ștefan apare ca părinte al lui Petru I și Roman I, deci ca soț al Mușatei-Margareta.

Peste ani, în urma unei munci enorme de confruntare a zgârcitelor și încurcatelor surse istorice, arhiprudentul Șt. Gorovei revine la “misteriosul” Costea. În cartea **“Întemeierea Moldovei. Probleme controversate”** (1996), Domnia sa, la întrebarea “Și ce rămâne cert?” răspunde: “Rămâne știrea din Pomelnicul Bistriței; cred, azi, că unul din fiii lui Bogdan I s-a numit Costea; el a trebuit să fie soțul Mușatei-Margareta și tatăl fraților Petru I și Roman I. Aceasta mi se pare, în stadiul actual al informațiilor și al interpretărilor, singura concluzie acceptabilă.” Oare?

Am pus acest semn de întrebare constatând un fapt regretabil și anume că istoricii neglijează involuntar principiul interdisciplinarității, cum ar fi, în cazul dat, ultimele realizări ale științei lingvistice, domeniul onomasticii. Câte cineva își permite uneori să rezolve o problemă onomastică fără pregătirea profesională cuvenită, impunând publicului, prin autoritate academică, soluții aberante. Ilustrul istoric C. Cihodaru, dorind să sublinieze identitatea semantică a numelui dublu Neacșa-Ana, soția lui Alexandru cel Bun, explică faptul că Neacșa ar fi un deminutiv de la Ana (Anica), “prin sufixul -șa, moștenit din vechea slavonă (ba, e de obârșie traco-dacă – n. ns.), ca în Focșa, Lupșa, Tomșa etc.” : (?) Ana – Anica – Anicșa – Aneacșa – Neacșa” (corect: Neaga – Neagșa – Neacșa). În alte cazuri, istoricii “presupun” că unele nume “se traduc reciproc”: Margareta și Mușata,

bunăoară. Dar de ce “nu se traduc”, întrebăm noi, numele Lațcu-Teodor, Ringala-Ana, Oltea-Maria, Voichița-Maria, Bâia-Maria, Floare-Ecaterina?

Eruditul Iorgu Iordan (“**Toponimia românească**,” 1963) “traduce” numele Mușat printr-un adjectiv hipocoristic (“ivit în vorbirea copiilor”) “de la un mai vechi (în)frumușat.” Pentru transformarea banală a lui “(în)frumușat” în “mușat”, propune “să se compare “mumos” pentru “frumos” din vorbirea copiilor”, lucru absolut lipsit de seriozitate. Aberații de acest gen mai apar și acum în mass-media.

Mușata, nora lui Bogdan I, are nume maramureșean. Corect. Dar la fel de corect e și faptul că etimonul Muș(a) e încetățenit în spațiul mare traco-dac. Între anii 1399 și 1621 numele feminin Mușata e atestat în actele scrise în Moldova de 83 de ori (v. Al. I. Gonța “**Indicele numelor de persoane**”). În perioada 1476 – 1569, derivatul sufixat, masculin, Mușat (Mușea + suf. -at) figurează în șapte hrisoave medievale. Derivatul feminin Mușata (Mușata + suf. -ata) l-am atestat și în registrele mitricale ale unor biserici din Basarabia în sec. XIX.

Numele dublu Mușata-Margareta constituie un fenomen onomastic, specific Evului Mediu și ilustrează procesul de nominalizare (botez) a persoanei, creștinește, alături de prenumele tradițional, precreștin. Acest lucru este bine exemplificat de C. Rezachevici (v. mai sus: Aldona-Ana; Anna alias Ringala). Istoria onomasticii din Țara Moldovei e plină de astfel de nume, unde primul nume e precreștin. Repetăm: Lațcu-Teodor, Mușata-Margareta, Neacșa-Ana, Ringala-Ana, Oltea-Maria, Mărușca-Eudochia, Voichița-Maria, Chiajna-Maria (să nu se confunde cu **kneajna** “domniță”), Bâia-Maria, Lupu-Vasile, Cantemir-Constantin, Floare-Ecaterina ș.a.

În această clară listă onomastică se înscrie și alt nume dublu: Cost(e)a-Ștefan, un alt fiu al lui Bogdan I, soțul Mușatei-Margareta și tată al lui Petru I și Roman I.

Aici e **răspunsul-cheie** la întrebarea sacramentală, pusă în 1996 (“**Întemeierea Moldovei**”, p. 117) de Ștefan Gorovei: “... **Tatăl lui Petru I a fost Costea sau Ștefan?**”

Acest răspuns vine să facă dreptate și pisarului Pomelnicului bistrițean (care l-a inclus imediat după Lațcu pe Costea voievod), și reputatului analist polonez Jan Dlugosz (că un fiu al lui Bogdan I a fost Ștefan), anume acum când mințile iscoditoare ale ilustrațiilor noștri savanți istorici au atins pragul adevărului în privința “**identității Costea-Ștefan**”, dar n-au curajul să pronunțe “**verdictul categoric**” asupra faptului. Mai bine-zis, nu am observat simpla verigă din câmpul informațional – numele dublu, practicat de strămoși.

În încheiere, câteva neclarități, care, cu “avizul și completările prof. Șt. Gorovei, Universitatea „A. I. Cuza”, Iași, și dr. C. Rezachevici, Institutul de Istorie „N. Iorga”, București, apar în 2004, în planșa editată la Chișinău „**Dinastiile domnești în Țara Românească și Țara Moldovei. Arbori genealogici** (liniile principale)”, autor Mihail Adauge:

1) fixarea în tulpina cărții neamului bogdănesc (mușatin) a **unui alt** Petru I (1367-1368), chipurile fiu al unui Ștefan (+1368) și nepot al lui Bogdan I;
2) **cei doi** Alexandru, fii ai lui Ștefan cel Mare, **unul din ei**, desigur, **inexistent**.

Răspunsul la **prima „neclaritate”** l-am expus mai sus: soțul Mușatei-Margareta și tatăl copiilor ei (Petru I, Roman I și Ștefan) a fost Costea-Ștefan. Aici e cheia! Această cheie are la temelie nu o „presupunere” (cu care operau istoricii noștri de-a lungul secolelor), **ci o legitate concretă** (onomastică): **perioada de tranziție de la numele precreștine la cele creștinești, ortodoxe**.

În acest punct sunt bine susținut de dr. Șt. Gorovei, care, în cartea sa „**Întemeierea Moldovei. Probleme controversate**” (Iași, 1997, pag. 130), relatează: „Iată acum și schema genealogică pe care o propun pentru

familia domnească din veacul al XIV-lea”.
Și anume: Bogdan I decedat 1367 = Maria – **Costea** decedat 1365\1367 (aici eu am concretizat: **Costea-Ștefan!**) – Margareta-Mușata, decedat 1393\1394, cu cei patru copii ai lor – **Ștefan** (decedat 1368); **Petru I** (decedat 1391); **Roman I** (decedat 1394) și o soră (?).

Prin urmare, acel Ștefan (1368), fixat de M. Adauge în arborele genealogic „mușatin” ca fiu al lui Ștefan (decedat 1368) și nepot a lui Bogdan I, a fost, de fapt, fiul Mușatei-Margareta și al lui Costea-Ștefan, dar și frate mai mare al lui Petru I și Roman I.

Controversa istorică a cazului (lupta pentru putere după decesul din 1367 al lui Bogdan I, până la urcarea în scaun a lui Lațcu-Teodor) Ștefan-Petru I s-a conturat în circuitul științific după relatarea episcopului polon Jan Dlugosz privind și bătălia de la Plonini, informație reactualizată de Gr. Ureche “prin intermediul cronicii lui Ioachim Bielski „și „revestită” de el eronat, cum menționează Șt. Gorovei. „Gr. Ureche l-a identificat pe acel Ștefan vodă, care ar fi murit la 1359 cu Ștefan I (1394-1399), fiul lui Roman I, mutând astfel lupta cu patru decenii mai târziu!” Eroarea a fost preluată mai târziu de N. Costin în letopiseț, de Axinte Uricariul, apoi, într-o cronică maghiară a lui G. Pray (sec. XVIII) și, cum observă cu finețe Șt. Gorovei, „**cu autoritatea unui savant străin**”, versiunea „cronologică și genealogică s-a reîntors în istoriografia românească, fiind adoptată de A. D. Xenopol.” Pentru publicul puțin inițiat din R. Moldova, reproducem relatările prof. Șt. Gorovei, că eroarea săvârșită de Gr. Ureche a fost semnalată și de Gh. Șincai („Istoria românilor”), care preciza: „se poate zice că Ștefan, ai căruia feciori, Ștefan și Petru, s-au sfădit în anul de acum (1359), pentru domnia Moldovei, au fost feciorii lui Bogdan vodă”. În 1956, istoricul P. Panaitescu socotea că Ștefan, adică **Costea-Ștefan** (după p. n.), tatăl celor doi frați adversari, Petru și Roman, a fost un

fiu al lui Bogdan I. La 1968, profesorul ieșean C. Cihodaru, în lucrarea „**Tradiția letopisețelor și informația documentară despre luptele politice din Moldova în a doua jumătate a sec. al XIV-lea**” completează aserțiunea genealogică a lui P. Panaitescu, corectând aspectul cronologic. „În ceea ce ne privește, intervine cu părerea Șt. Gorovei, socotim că episodul trebuie plasat la moartea lui Bogdan, în 1367”.

Gândirea matură și profunda competență profesională a prof. dr. Șt. Gorovei limpezește atât de bine chestiunea. Rămâne să decidă că o cratimă la **Costea-Ștefan** e legică și bine-venită.

Încrângătura imediat în stânga la arborele „mușatinilor” (Bogdan I – Petru I (?) și Ștefan (decedat 1368) cu fiul acestuia Ștefan (1368, născut în acelaș an?) trebuia să fie prezentată în planșa lui M. Adauge cu semn de întrebare (ca chestiune „controversată”). Sau, după părerea noastră, să nu fie pomenită deloc.

Privitor la răspunsul la **a doua „neclaritate”** din planșa lui M. Adauge ne-am pronunțat mai sus, când am indicat (în baza teoriei privind perioada istorică de tranziție de la numele de botez precreștine la cele creștinești; subsemnatul am și studii de specialitate filologice) că pe prima soție legitimă o chema **Mărușca-Eudochia (iată de ce** numele Mărușca, mama lui Alexandru, e înscris în Pomelnicul de la Bistrița, dar ... nicăieri nu e scris că Voievodul **ar mai fi avut** o soție legitimă!) Și, în acest fel, Voievodul **nu a avut doi fii** cu numele Alexandru, ci numai pe „Alexandru prea iubit fiu”, tatăl lui Ștefan Lăcustă (1538 – 1540).

Ca și în cazul Mărușcăi (numele căreia figurează doar în Pomelnicul bistrițean, scris acolo, peste ani, de un călugăr care știa ce știa din auzite), „neclaritatea” cu cei doi Alexandru, fii ai lui Ștefan cel Mare, se limpezește, de asemenea, prin aplicarea binevoitoare a unei cratime: **Mărușca-Eudochia**, prima soție legitimă a lui Ștefan cel Mare.

Dixi et salvavi anima mea.

SITUAȚIA SOCIAL – ECONOMICĂ A MOLDOVEI CĂTRE SFÂRȘITUL ANILOR `60 AI SEC. XX (II)

Boris Vizer, dr. hab., prof. univ.

Continuare din Nr.1(5),2007

A suferit anumite schimbări infrastructura republicii. Principalul mijloc de comunicare era transportul feroviar. În anii `60 rețeaua de căi ferate, având o lungime de 1070 km, aproape că nu se modificase, în timp ce traficul mărfurilor sporise de trei ori și ceva. Pe căile ferate din Moldova, ce făceau parte componentă din regionala Odessa – Chișinău, au fost expediate în anul 1970 11,7 mii tone de mărfuri și aduse în Moldova 22 mii tone, traficul de mărfuri constituind mai mult de 10,4 mln. tone/km. Au fost transportați 8 mln. de pasageri. A crescut considerabil ponderea transportului auto, dispunând la acea etapă de o rețea de 7100 km. Transportul fluvial scăzuse brusc până la 659 km. Apăruse rețeaua de gaz cu o lungime de 102 km.

Schimbări esențiale s-au produs și în comerț. În comparație cu anul 1940, circulația mărfurilor cu amănuntul a sporit de la 44,3 mln. ruble până la 1751,5 mln. ruble³⁹. Fondul de locuințe alcătuia 11776 mii m². În această perioadă s-a desfășurat procesul de electrificare și gazificare a locuințelor și întreprinderilor. A evoluat sistemul de pregătire a cadrelor de specialiști. Cu toate acestea, economia republicii se afla într-o situație precară. În ce consta problema? Cauza principală o constituia nivelul de viață a maselor largi și problemele sociale acute.

În primul rând, era vorba de izolarea, aproape în întregime, a Moldovei, ca și a altor republici unionale și autonome, de lumea externă. Întreaga viață economică, precum și cea politică a republicii a fost supusă intereselor centrului imperial rus; toată economia republicilor unionale era legată de centru, prin intermediul căruia se realizau, în exclusivitate, relațiile economice

interrepublicane, precum și cu alte state. În acele limite înguste, chiar și în rarele cazuri când republicile dețineau dreptul de a transporta mărfuri peste hotare, venitul ajungea în mâinile aceluiași centru, care îl distribuia în mod neproportional (până la 4% era restituit în bugetul republicilor). Monopolul socialist asupra producției a limitat economia republicilor și le-a făcut dependente nu numai de centru, ci și una de alta. Izolarea republicilor de piața mondială a fost și este cea mai gravă consecință a funcționării sistemului monopolist totalitar. Aceasta a determinat caracterul nefast al producției și calitatea scăzută a mărfurilor ce nu puteau concura pe piața mondială. Mărfurile produse la întreprinderi socialiste puteau fi realizate doar în cadrul unei piețe restrânse. În cazuri excepționale, din cauza calității proaste, mărfurile exportate în afara pieței unionale se vindeau la prețuri mult mai scăzute. Având piață de desfacere cu cerințe scăzute în republicile unionale și în așa-zisele țări ale lagărului socialist, întreprinderile și gospodăriile nu erau interesate în perfecționarea producției. Acest aspect avea o influență fatală asupra economiei ținutului în genere.

Cele mai grave consecințe le-au cauzat desproprietărea populației și concentrarea întregii proprietăți în mâinile statului. Chiar și proprietatea numită cooperatistă, de fapt, era dirijată direct de către organele de stat corespunzătoare, inclusiv repartizarea producției și a veniturilor, partea leului trecând în mâinile statului, de regulă, la prețuri derizorii. În anul 1970 mai mult de 70% din produsul social global al Republicii Moldova a fost obținut la întreprinderile de stat (adică în domeniul proprietății de stat), 2,7% – la întreprinderile cooperatiste, 19,6% – în

colhozuri și întreprinderi intercolhoznice, de fapt tot proprietate de stat, 7,2% – în gospodăriile auxiliare⁴⁰, care, dispunând de doar 7,0% din terenurile agricole din republică, produceau mai mult de 21% din producția agricolă globală⁴¹. Mai adăugăm aici faptul că gospodăriile auxiliare nu dispuneau de tehnică, de mijloace de transport și totuși aveau o productivitate mult mai mare decât colhozurile și sovhozurile.

Sectorul socialist contribuia puțin la mecanizarea complexă și folosirea eficientă a mijloacelor tehnice. Din numărul total al muncitorilor din Moldova doar 45% utilizau instalațiile automate, semiautomate sau automatizate⁴². Ceilalți muncitori își îndeplineau munca manual, folosindu-se sporadic de unele mecanisme. În sovhozuri această cifră era și mai mică: doar 14,4% din muncitori foloseau mașini și mecanisme, 45% din numărul lor își îndeplineau funcțiile manual. În colhozuri acest nivel era și mai jos.

Era scăzut și nivelul industrial general al Moldovei. La sfârșitul anilor '60 cota industriei, a ramurilor de construcție, transport și comunicație constituia ceva mai mult de 50%⁴³. Aportul agriculturii în producția globală și în sporirea venitului național era considerabil. În 1970, de exemplu, cota industriei în venitul național al republicii a atins 38,4%; cea a industriei de construcții – 9,5%; a transportului și a rețelei de comunicație – 2,3%; a altor ramuri (în afară de agricultură), inclusiv comerțul, aprovizionarea tehnico-materială etc. – 6,1%; a agriculturii – 25,5%⁴⁴. Cota agriculturii în venitul național era și mai mare⁴⁵. Luând în considerare impozitul pe cifra de afaceri a valorii, care, de fapt, în majoritate absolută era creată în agricultură, dar prin sistemul comerțului de stat era trecută la industrie, cota agriculturii în producția globală și venitul sporesc cu încă 12%, iar în medie pe U.R.S.S. – cu 20%⁴⁶. Toate acestea indică asupra activității slabe a industriei Moldovei. În sistemul fondurilor de producție de bază

partea industriei constituie 31,1%, iar cea a agriculturii – 42,3%⁴⁷.

Concentrarea producției în agricultură n-a determinat crearea gospodăriilor specializate. Specializarea era îndeplinită la nivelul unional și raional. Gospodăriile continuau să rămână în urmă față de multe ramuri, având o bază materială redusă. Din acest punct de vedere, prezintă interes datele referitoare la structura fondurilor indivizibile: construcțiile și blocurile de producție constituiau 36,1% din volumul total al acestor fonduri, instalațiile energetice, mașinile și utilajul industrial – 13,9%; mijloacele de transport – 3,0%; vitele productive, păsările, stupii de albine – 8,2%; animalele de tracțiune – 0,9%; construcțiile și inventarul de menire social-culturală – 7,1%; plantațiile de livezi și vii – 12,7%; alte fonduri indivizibile – 18,1%. În felul acesta, mijloacele tehnico-mobile constituiau o parte neînsemnată a bazei tehnico-materiale a producției agricole – mai puțin de 20%, ceea ce a și determinat capacitatea energetică scăzută a muncii în agricultură. În anul 1970 unui lucrător îi revenea, în medie, 5,3 c.p., de două ori mai puțin decât media pe U.R.S.S. și de zeci de ori mai puțin decât în țările dezvoltate⁴⁸. La un nivel scăzut era asigurarea tehnică a muncii în industrie – de două ori mai mică în comparație cu media pe U.R.S.S. și de opt – nouă ori mai scăzută în comparație cu țările dezvoltate.

Teoria economică sovietică considera localitățile sătești doar sursă de producție agricolă. Un timp îndelungat a fost stopată activitatea industrială a satului; iată de ce industria era concentrată mai ales în orașe, mai rar în orașele. Către mijlocul anilor '70 întreprinderile industriale de la sate produceau doar 9% din producția globală a republicii⁴⁹. Acest număr nesemnificativ de întreprinderi sătești era reprezentat, exclusiv, de întreprinderi din industria alimentară, de construcție și cea de reparație a tehnicii agricole⁵⁰. Concentrarea industriei în orașe avea ca scop înlocuirea populației băștinașe prin

atragera imigranților din alte centre ale U.R.S.S., inclusiv chiar din acelea care sufereau de lipsa cadrelor⁵¹. Cu alte cuvinte, industrializarea și urbanizarea republicii, înfăptuite pe seama mijloacelor poporului băștinaș, aveau menirea să servească drept factor decisiv în deznaționalizarea și rusificarea românilor basarabeni și a altor populații conlocuitoare. Anume acest fapt a cauzat contradicțiile etnice și a generat lupta pentru renașterea națională a moldovenilor.

Despre activitatea industrială slabă a satului ne vorbesc elocvent datele privind preocupările populației. Conform recensământului din 1970, în Moldova numărul populației angajate în diferite ramuri ale economiei naționale (în afară de gospodăriile auxiliare din agricultură) era de 1789 mii de oameni: muncitorii din sfera materială de producție constituiau 86,3%, dintre care în industrie erau plasați 53,3%⁵². În agricultură și gospodăria silvică erau implicați 958 mii de oameni, dintre care – 22,5% muncitori, 5,6% funcționari (specialiști) și 72,2% colhoznici; în comerț, alimentarea publică, sistemul de colectare, asigurarea tehnico-materială și realizare – 90 mii. În învățământul public, știință, artă, în sistemul de ocrotire a sănătății, în gospodăria comunală și de locuințe, în sfera prestării serviciilor sociale, în organele de conducere și în sistemul financiar activau 273 mii de oameni⁵³.

Cei 1190 mii de oameni din satele republicii erau repartizați în felul următor: în sfera producerii materiale munceau 1081 mii⁵⁴; din numărul total al muncitorilor de la sate (316,5 mii) în industrie erau ocupați 36,8%; în agricultură și silvicultură – 41,8%⁵⁵. Cu alte cuvinte, majoritatea clasei muncitoare de la sate erau agricultori.

La sate și la orașe, foarte puțină populației era încadrată în comerț, în alimentarea publică, în sistemul de colectare, în asigurarea tehnico-materială, precum și în ramurile economice nemateriale. Participarea redusă a

populației în sferile nemateriale și în sfera prestării serviciilor sociale constituie o mărturie elocventă a unei economii slab dezvoltate. Este vorba de un sistem economic greșit ce prevedea implicarea populației în producere, fără a asigura alte sfere ale vieții economice și sociale. În rezultat, enormele pierderi materiale au determinat, în mare măsură, stagnarea și criza social-economică.

În procesul constituirii socialismului s-au produs schimbări radicale în viața socială. Etatizarea proprietății a lipsit poporul de mijloacele de producție – temelia vieții economice și sociale și a independenței persoanei față de regim. Toate bunurile țării au trecut sub gestiunea birocrăției de partid și de stat, ce dispunea de ele după bunul său plac, creând un sistem de exploatare cruntă a oamenilor muncii, bazat pe corupție, jaf, crimă organizată, pe extinderea enormă a economiei tenebre și a pieței negre.

Totodată, statul sovietic a realizat un șir de programe sociale, a implementat învățământul și asigurarea medicală gratuită, a construit locuințe de stat, s-au stabilit prețuri scăzute pentru locuințe etc. Aceste programe, desigur, se realizau din contul populației (prin impozite directe și indirecte, remunerarea scăzută a muncii etc.), însă ele creau iluzia grijii administrației față de popor și erau binevenite. Grosul fondurilor sociale era folosit, în majoritatea cazurilor, pentru elita birocratică, care dispunea de diverse înlesniri și privilegii în salarizare și repartizarea bunurilor materiale prin diferite metode, mai cu seamă ilegale (salarii suplimentare prin sistemul de premii, construirea spitalelor și sanatoriilor, a caselor de odihnă, destinate numai nomenclaturii, oferirea pe gratis a vilelor luxoase, a pensiilor avansate, a tot felul de scutiri de plăți – impozite pentru apartamente, călătorii în transportul obștesc etc.). Socialismul n-a realizat cea mai mare promisiune a partidului – stabilirea echității sociale între diferite grupuri și clase sociale. Deja în primii ani

de după război decalajul dintre diferite pături sociale ale populației capătă dimensiuni considerabile. Anume în U.R.S.S. diferența dintre cele 10% ale populației cu venituri maxime și cele 10% de populație de la scara de jos devine mai mare decât în multe state capitaliste, chiar dintre cele dezvoltate.

Mult timp statistica sovietică n-a publicat informații privind veniturile și consumul populației, remunerarea muncii, pensionarea, mortalitatea, longevitatea medie a vieții etc., acești indici fiind foarte mici în comparație cu situația din țările dezvoltate și chiar din țările în curs de dezvoltare. Populația nu cunoștea situația reală în contextul comunității mondiale. În comparație cu anii războiului și mai ales ai foamei din 1946 – 1947, clar lucru, ea se îmbunătățise prin sporirea cantității de produse alimentare, haine, încălțăminte. Femeile, treptat, au fost scutite de necesitatea de a confecționa obiecte de casă. Apăruseră, deși cu mare întârziere față de țările dezvoltate, așa obiecte de uz casnic ca frigiderele, mașinile de spălat, plitele de gătit electrice și cu gaz etc. Aceste schimbări erau determinate în special de progresul tehnic mondial, însă în conștiința populației, în multe cazuri, ele erau legate de sistemul sovietic.

Începând cu anul 1956, pentru colhoznici s-au stabilit pensii, care erau, de fapt, simbolice – 12 ruble pe lună. Treptat, în colhozuri se introduce plata în bani, venitul colhoznicilor fiind cu mult sub veniturile orașenilor. Contradicțiile dintre sat și oraș evoluează, țărănimea fiind cea mai vulnerabilă pătură socială. Se micșorează impozitul agricol. Începând cu anul 1958, se anulează colectările obligatorii de produse agricole din gospodăriile auxiliare; în schimb, se reduc brusc loturile de pământ ale acestor gospodării. Propaganda sovietică insuflă la tot pasul ideea superiorității sistemului socialist, folosirea fondurilor sociale și a sistemului de înlesniri. În acest fel, în condițiile de izolare totală a populației din

U.R.S.S., nomenclatura își crea avantaje politice.

Conform unor date statistice, publicate în buletine cu destinație specială, doar pentru funcționarii din vârful piramidei, venitul anual al unei familii de muncitori și funcționari din trei persoane alcătuia, în anul 1970, 2724,9 ruble sau 926,8 ruble pe cap de locuitor de toate categoriile sociale, cifră care se apropia de media venitului lunar al unui salariat din țările capitaliste dezvoltate⁵⁶. Din acest venit făceau parte și veniturile din fondurile sociale, care constituiau, în medie, doar 130 ruble pe an pentru o familie⁵⁷, iată din ce cauză aceste cifre nu erau date publicității. Veniturile colhoznicilor erau și mai mici. În anul 1970 ele constituiau 2214,6 ruble pentru o familie din patru persoane⁵⁸. Unui membru al familiei îi revenea 46 ruble lunar. În 1970 doar 47,4% din venitul total al colhoznicilor erau acumulate din colhoz, locul de bază al muncii țăranilor, în timp ce mica gospodărie auxiliară asigura aproape 40% din venitul total al acestei pături sociale⁵⁹.

Până în anul 1953, mijloacele de propagare în masă trâmbețau sus și tare despre politica statului în sfera problemelor sociale, care consta în reducerea anuală a prețurilor la mărfurile industriale și cele alimentare, care, de altfel, lipseau în rețeaua comercială. Până la moartea dictatorului Stalin teșchelele în magazine erau, de obicei, pustii. În urma unei asemenea reduceri, câștigau cei mai bine plătiți și cei care aveau acces la distribuția bunurilor. Se creau condiții favorabile pentru speculă și furt. Deja în primii ani ai puterii sovietice ia amploare economia tenebră și piața neagră.

Din a doua jumătate a anilor '50, statul recurge la politica de majorare a prețurilor și a salariilor (mai lent), însă caracterul artificial al prețurilor, stabilite prin decrete, n-a facilitat stabilirea corectă a raportului dintre costul produsului și prețul lui de comercializare. Criza economică în care se afla permanent

societatea sovietică se manifesta prin insolvabilitatea industriei producătoare față de cerințele populației.

Sunt cunoscute mai multe cazuri când poporul, copleșit de nevoi, se împotriva sistemului totalitar de oprimare economică și noului mod de viață stabilit prin constrângere. În același timp, o mare parte din populație s-a adaptat la condițiile sociale și culturale noi. Sistemul administrativ de comandă a privat angajații de răspundere și inițiativă personală. Etatizarea proprietății a condiționat înstrăinarea oamenilor muncii de mijloacele de producție; lumea s-a dezobișnuit să muncească din plin și productiv. Corupția, furturile, escrocheriile etc. devin parte componentă a modului de viață sovietic, mai ales al celor de la conducere. Un rol nefast a jucat și migrația scăpată de sub control a populației alogene, care sosea în Moldova „înfloritoare” (cum i se zicea pe atunci) pentru a-și aranja mai bine viața fără a munci din plin.

Puritatea morală, acumulată timp de secole de către băștinași, a fost zdruncinată. Furtișagul în domeniul proprietății de sat a devenit o obișnuință și pentru păturile largi ale populației. Aceasta stârnea revolta oamenilor cinștiți, obișnuiți cândva să trăiască din muncă. KGB-ul supraveghea peste tot populația. Prezentăm în continuare câteva relatări despre viața spirituală a oamenilor, mărturisite de persoane din diferite categorii sociale și etnice și reproduse din arhiva KGB-ului.

Profesorul de la școala din satul Larga, raionul Lipcani, M. M. Putea, menționa: „Eu nu doresc stabilirea Puterii Sovietice. Eu vreau ca Basarabia să fie independentă... Basarabeni au fost oameni cinștiți, dar au venit rușii și i-au învățat pe basarabeni să fure”⁶⁰.

Natalia Voronin, rusoaică de naționalitate, artistă la teatrul din Chișinău, într-o conversație cu colegii, consemna: „Cu adevărat corupția înfloarește doar în U.R.S.S.: în nici o altă țară din lume nu există asemenea corupție”⁶¹.

Conferențiarul Institutului Agricol din Chișinău Șcerbov N. A., rus de naționalitate, menționa: „Dificultățile cu care ne confruntăm nu sunt niște consecințe ale distrugerilor cauzate de război și secetă, ci, în cea mai mare parte, se datorează situației când grosul producției este folosit pentru întreținerea birocrăției parazitare a aparatelor de stat și de partid, care trăncănesc mereu și consumă bunurile produse de oamenii muncii, în timp ce aceștia din urmă suportă mari necazuri și trăiesc în mizerie. La noi totul se bazează pe munca forțată. Muncitorii și țărănimea nu sunt interesați și e revoltă. Toată producția este luată de către stat și folosită pentru aprovizionarea trântorilor”⁶².

Savcenko V. T., născut în Kazahstan, rus, șef de șantier la direcția de construcție și asamblare a Ministerului Industriei Alimentare al R.S.S.M., spunea: „Deja de 30 de ani eu cunosc ce este puterea sovietică. E vorba de promisiuni, speranțe, iar în consecință totul se reduce la minciuni și intrigi... Numai în anii n.e.p.-ului oamenii au dus-o bine. De când s-a pus capăt n.e.p.-ului, poporul este revoltat de această conducere. Normele de muncă peste măsură de mari, salariile mizere, promisiuni deșarte, bârfelile din presă și de la guvern – cu aceasta trăim noi la etapa actuală”⁶³.

Iată cum aprecia condițiile de viață inginerul-arhitect Bogovschi V. M.: „... În țările capitaliste viața e cu mult mai bună. Aș vrea să duc o viață asemănătoare cu cea a șomerilor de peste hotare. Am trăit pe timpul românilor și am lucrat un timp ca paznic de noapte. Primeam mai mult decât acuma, deși sunt inginer”⁶⁴.

Situația colonială a R.S.S.M. s-a resimțit mai ales în domeniul social-cultural. Contribuind la dezvoltarea sistemului școlar, a învățământului superior și profesional, la apariția publicațiilor literare și de specialitate, la dezvoltarea teatrului, artei etc., centrul moscovit folosea aceste mijloace de propagandă în scopuri de rusificare. S-au

închis școlile minorităților naționale bulgare, evreiești, ucrainene etc.; s-a redus treptat numărul școlilor de limbă română. Deja către sfârșitul anilor '60 o mare parte din populație și-a pierdut identitatea națională. Conform recensământului din 1970, 113 mii de moldoveni din R.S.S.M. recunoșteau limba rusă drept limbă maternă, iar 21,6 mii de oameni – alte limbi.

O atitudine similară exista și față de instituțiile preșcolare. Majoritatea grădinițelor noi ce se deschideau erau ruse, în orașe erau ruse exclusiv toate. Limba rusă era impusă pretutindeni drept limbă de stat. Încercările de a comunica în public în limba maternă erau calificate drept acte de naționalism, iar persoana era acuzată prin diferite metode. Locurile mai prestigioase și mai bine plătite erau ocupate de străinii care posedau mai bine limba rusă. Conform aceluiași recensământ, nivelul alfabetizării moldovenilor era cel mai scăzut, în comparație cu cel al altor popoare ce formau baza etnică a republicilor unionale. De exemplu, la o mie de angajați în câmpul muncii numărul de persoane cu studii superioare era distribuit în felul următor: ruși – 69, estonieni – 70, ucraineni – 53, armeni – 96 etc., iar moldoveni – doar 22 (cel mai mic indice)⁶⁵. În interiorul republicii, la același capitol, situația arăta în felul următor: evrei – 184, ruși – 111, ucraineni – 52, bulgari – 27, moldoveni – 23, găgăuzi – 7 persoane⁶⁶. Această diferență a continuat să crească până în anii '90⁶⁷. Oprimarea națională agrava cu mult starea socială a populației băștinașe, stârnea nemulțumire și revoltă. În rezultat, apar grupuri sociale și politice, predecesorii mișcării de eliberare națională de mai târziu (vezi scrisoarea deschisă a Asociației Istoricilor din Republici Moldova, Asociației Foștilor Deținuți Politici din Moldova, publicată în „Literatura și Arta” de la 3 august 1995).

Analizând situația social-economică a Republicii Moldova spre sfârșitul anilor '60, perioadă de vârf a evoluției economice a republicii sovietice,

putem conchide: Moldova a făcut pași vizibili pe calea transformării economice. S-au realizat schimbări în situația socială a populației. Aceste schimbări, ce se relevă în comparație cu situația din anii războiului și de până la război, s-au efectuat în condiții drastice, însoțite de represii politice, de lichidare totală a unor pături sociale, de folosirea pe larg a muncii forțate. Totodată, au fost create anumite condiții acceptate de păturile largi ale populației: lichidarea șomajului, garanția unei asigurări minime, trecerea treptată la folosirea produselor fabricate și a anumitor comodități sociale și tehnice etc. Populația nu-și dădea seama de situația sa reală față de țările dezvoltate și se mulțumea cu puținul care era garantat de către stat.

Liberalizarea în U.R.S.S. din anii '50 – '60 a contribuit la dezvoltarea economică, la apariția unor noi legități economice. Moldova se transformă treptat într-un centru de producere și furnizare a culturilor tehnice, al viticulturii, pomiculturii, legumiculturii etc. Se creează o bază industrială, inițial cu caracter local, dar și în cadrul specializării unionale: industria alimentară, industria de reparație a tehnicii, iar mai târziu, de asamblare a unor mașini și instalații, apoi se creează întreprinderi pe baza folosirii resurselor și a materiei prime importate, inclusiv uzine cu profil militar.

Moldova continua să rămână un ținut slab dezvoltat din punct de vedere industrial. Despre toate acestea ne mărturisesc datele prezentate anterior referitoare la aportul industriei în produsul social global și în venitul național, ce ține de înzestrarea tehnică a muncii, mai ales în agricultură și în ramurile deservirii sociale a populației, de productivitatea scăzută a muncii în toate domeniile etc. Ne-o confirmă și relatările persoanelor care în acea perioadă făceau parte din ierarhia superioară a republicii. Fostul prim-secretar al C.C. al Partidului Comunist din Moldova Ivan Bodiul constată: „*Poporul nostru trăia rău*”⁶⁸. „Economia U.R.S.S. a fost militarizată până la maximum...

Soluționarea proastă a problemelor sociale s-a răsfrânt negativ nu numai asupra nivelului de viață a poporului, ci și asupra economiei în genere⁶⁹. Lucrul acesta se făcea simțit mai cu seamă în republica noastră, unde predominau întreprinderile industriale din categoria „B” – industria ușoară, alimentară, industria prelucrătoare, agricultura. Pentru dezvoltarea acestor ramuri industriale din centru se alocă tehnică învehită⁷⁰.

În convorbire cu jurnaliștii de la ziarul rus „Trud”, fostul prim-secretar al C.C. al P.C.M. și secretar al P.C.U.S. Petru Lucinschi confirmă: „reformele în Moldova, ca și în alte state ale Comunității Statelor Independente, au fost provocate de procesele de criză în economie, ce au avut loc în decurs de decenii⁷¹. Structura fondurilor fixe de producție în industrie și agricultură caracterizează deosebit de elocvent situația creată. În anul 1970 instalațiile energetice, inclusiv mașinile de lucru și utilajul industrial, constituiau doar 36,3% din totalul fondurilor fixe de producție⁷². În agricultură ponderea acestora era de doar 14,6%. Moldova rămânea mult în urmă în ceea ce privește productivitatea muncii. Cota productivității muncii în 1960 – 1967, de exemplu, a constituit 31,4% (media pe Uniune era de 62,4%), în timp ce 68,6% din producția industrială a fost obținută din contul măririi numerice a muncitorilor⁷³.

Tendința spre o centralizare totală, spre unificare, spre deznaționalizarea minorităților naționale și lichidarea particularităților tradiționale constituiau neajunsurile principale ale economiei sovietice. Oricât de avansată ar fi fost economia, ea nu putea substitui pierderea identității naționale a popoarelor mici, inclusiv a moldovenilor. Economia, în primul rând, industria din R.S.S.M., creată prin marile eforturi ale populației, nu era de fapt a Moldovei, ci aparținea structurilor imperiale moscovite. Amprenta acestei situații se va extinde asupra stării social-economice a Moldovei pe o perioadă destul de îndelungată.

Summary

Articolul este consacrat studierii situației economice și sociale a R.S.S. Moldovenești către sfârșitul anilor '60 ai sec. XX, perioadă considerată de autoritățile sovietice ca cea mai fructuoasă în dezvoltarea Uniunii Sovietice, inclusiv a Moldovei. Analiza profundă a situației mărturisește că deja în acea perioadă istorică sistemul socialist în economie aluneca în criză.

Summary

The article is dedicated to a study of economical and social situation in Sovietic Moldova in the end of sixties of the 2th century, the period is considered, by sovietic authorities, as the most fruitful in soviet Unions development, including Moldova. A profound analyze can tell us that Already in that period of time the soviet economical system nos approaching to a crisis.

Note:

39. Народное хозяйство МССР в 1969 году. Статистический ежегодник, Москва 1970, p. 387.
40. История народного хозяйство МССР, Кишинев. Т. IV, 1978 год, p. 75.
41. Ibidem.
42. Ibidem, p. 65.
43. Ibidem.
44. Ibidem,
45. Ibidem, p. 76.
46. Ibidem.
47. История народного хозяйство МССР. Т. IV, p. 76.
48. Народное хозяйство МССР в 1969 году, p. 387; Народное хозяйство МССР в 1970 г., p. 105.
49. История народного хозяйство МССР. Т. IV, p. 95.
50. Ibidem.
51. Киркэ С. О механическом движении трудовых ресурсов и факторах его обусловивших, în Развитие промышленности и

- рабочего класса МССР, Кишинев, 1970, р. 133.
52. Итоги Всесоюзной переписи населения СССР 1970 г. Москва, 1973. Т. V, р. 254 – 255.
  53. Ibidem.
  54. Ibidem.
  55. Ibidem, р. 258 – 259.
  56. Бюджеты рабочих, служащих и колхозников. Ст. сб. для служебного пользования, Кишинев, 1977, р. 5.
  57. Ibidem.
  58. Ibidem, р. 29.
  59. Ibidem, р. 31.
  60. Пассат В. Трудные страницы истории Молдовы 1940 – 1950. Москва, 1994.
  61. Ibidem, р. 271.
  62. Ibidem, р. 269.
  63. Ibidem, р. 269 – 270.
  64. Ibidem, р. 274.
  65. Итоги Всесоюзной переписи населения СССР. Москва, 1973. Т. V, р. 601 – 605.
  66. Ibidem, р. 632 – 633.
  67. В президиуме Верховного Совета МССР, în Советская Молдавия, 1991, 1 июня.
  68. Чегшерковский А. Господин первый секретарь, în Экономическое обозрение, 1966, № 23, р. 19.
  69. Ibidem.
  70. Ibidem.
  71. Боимся продешевить, а теряем больше, Беседа с П. Лучински, în Независимая Молдова, 1996, 5 июня.
  72. Народное хозяйство МССР в 1970 г., р. 50.
  73. Киркэ С. О механическом движении трудовых ресурсов..., р. 133.

ПОЛНОЦЕННОЕ СОДЕРЖАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ – ОСНОВНАЯ ЗАДАЧА ДИДАКТИКИ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

БОЛУЧЕНКОВА А. А.,
доктор наук, конференциар,
кафедра педагогических наук

Наша республика в последнее десятилетие ищет пути улучшения качества образования, исследует и внедряет механизмы его реализации. Опыт международной перестройки в образовательной сфере в конце XX века показал, что во всех странах мира наблюдается тенденция демократизации и гуманизации образования, гуманизация всех учебных дисциплин, развитие широкой и всесторонней культурной подготовки обучаемых – исторической, обществоведческой, экологической, этической, физической. Повсеместно органы управления образованием глубоко

осознали и пытаются путём реформ решить проблему повышения фундаментальности и логизации содержания образования, становления нового педагогического мышления, построение отношений учитель – ученик на основе теории сотрудничества. Гуманитаризация образования становится методологическим основанием, предполагающим гуманитарные методы познания действительности.

Для студента педагогического вуза означенные подходы – это не просто ответ на запросы сегодняшнего дня, а настоятельная необходимость. Прежде всего,

имеется в виду его мировоззрение как будущего специалиста. Основу его составляет полноценное знание.

Студенту в стенах вуза необходимо "присвоить" общественный опыт деятельности, т.е. тот, который накоплен в сфере образования. "Присвоение" этого опыта происходит через распределение его для себя, а это означает, что в той или иной мере он воспроизводит, повторяет заключённые в опыте различные компоненты деятельности (познавательная, трудовая). Только через механизм собственной деятельности, собственных творческих усилий студент овладевает общественным опытом.

В стенах вуза это знание не может быть транслировано, "перелито" в сознание студента. Задача обучения – включить студента через различные виды деятельности в осознанный процесс усвоения знаний. В учебном процессе изучаются результаты познания педагогической действительности, а не сама действительность. Это меняет взгляд на сущность учебного знания, которое, в отличие от знания научного, представляет собой когнитивную модель познанной педагогической реальности. Как же происходит это усвоение?

Первый и необходимый шаг – это организация усвоения содержания учебного материала. Выделим сразу же аспект определения обязательной, фундаментальной научной информации, которая формирует облик будущего специалиста. Это относится к усвоению следующих фундаментальных педагогических дисциплин, которые входят в программу образования вузов педагогического профиля во всех странах мира: педагогика

(психопедагогика), история педагогики (история образования и педагогической мысли), сравнительная педагогика, педагогическая этика.

Усвоение истории своей специальности многофункционально. И самое основное, что процесс её усвоения является основным методологическим базисом для изучения всех остальных дисциплин. Она является тем истоком знания, без которого сама педагогическая наука существовать не может. Для доказательства достаточно привести следующий пример. Чтобы студент овладел любой педагогической концепцией ему необходимо в той или иной форме распределить, воспроизвести и повторить (разумеется в более свёрнутом виде) те познавательные действия, которые осуществил учёный, доказывая свои педагогические выводы. В мозгу обучаемого "прокладываются" те гениальные логические операции, которыми ученые пользовались, оставили своим потомкам. В этот момент студент "омывает" своё мышление одними из лучших достижений человеческой мысли, становится на некоторое время великим Я. А. Коменским, И. Г. Песталоцци, К. Д. Ушинским и т.д.

Все основные положения современной педагогики не могут существовать без своего первоисточника и со временем они тоже переходят в категорию истории образования и просвещения. История педагогики – это основа мировоззренческих позиций будущего специалиста.

Нельзя забывать и о другой функции этого предмета. Изучение истории образования – это первая ступень к умению оценивать, оперировать и использовать различные педагогические концепции, без

которых невозможно ни одно научное исследование. Достаточно открыть любую научную работу педагогического характера. И здесь мы наглядно убеждаемся, что все предметники тщательно штудируют педагогические концепции учёных, погружаясь в сферу исторического, эволюционного процесса их существования.

В настоящий момент в нашей республике наметился процесс постепенного размывания курса обязательных педагогических дисциплин. Необходимо чётко определить учебные предметы и отрасли науки, которые должны быть в основе комплекса, составляющего педагогическое образование. В этом процессе определяющее слово должно оставаться за специалистами, которые развивают эту науку и организуют студенчество на её усвоение. Имеется в виду основная кафедра данной науки, а не факультетские, строго специализированные кафедры, которые призваны знакомить с содержанием науки. Именно кафедра педагогики (педагогических наук) призвана научить студентов преломлять и адаптировать соответствующую науку к своей будущей профессии, использовать полученные знания в сфере образования. Назначение педагогического вуза – это подготовка учителя, работника в сфере образования, а не узкоспециализированного кабинетного учёного.

В связи с этим возникает проблема активизации познавательной деятельности будущих учителей. Необходимо актуализировать функции педагогического взаимодействия (общения) в образовательном процессе вуза. Важно развивать

информационно-коммуникативную, регуляционно-коммуникативную и аффективно-коммуникативную функции. Именно они помогут будущим специалистам осмыслить сущность теоретических педагогических знаний как обобщённых положений, дающих целостное представление о закономерностях и существенных связях образовательного процесса. Освоение теории на такой основе стимулирует формирование методологической культуры студентов, развитие у них целостного отношения к педагогической теории. Важно при этом уйти от знаниево-центрированного подхода при отборе содержания учебных дисциплин, учитывать личностный смысл получаемых знаний, отражающий отношение студентов к понятиям законам, идеям, технологиям значимым лично для него в будущей профессиональной деятельности.

В настоящий момент необходимо формирование эмоционально-ценностных отношений к педагогическому знанию, которые помогают студенту переосмыслить свой прошлый опыт ученичества в условиях общеобразовательной школы в новую качественную ступень его профессионального осмысления как специалиста в данной области трудовой деятельности. И другая важная задача – это стимулирование становления личного педагогического кредо будущего учителя.

Кафедра педагогических дисциплин активно включилась в разрешение проблемы аксиологического подхода к изучению педагогических дисциплин. Преодолению знаниево-центрированного изучения

педагогических дисциплин способствует изменение способов предоставления научных знаний в учебных курсах. Опыт работы кафедры показал, что ориентация на включение студентов в активную самостоятельную познавательную деятельность на основе заинтересованного и нетрадиционного усвоения педагогических концепций различных исторических эпох позволяет, наряду с интеллектуальной составляющей, развивать эмоционально-ценностную и волевую сферы личности будущего учителя.

При определении способов и форм предоставления теоретических знаний учитывался феномен "когнитивного диссонанса", особенно ярко проявляющийся при изучении педагогики. Это обусловлено наличием у студентов собственного опыта ученичества и теоретических знаний о школе, педагогической действительности, социальном статусе и профессиональной этике учителя.

В основу новых форм организации усвоения учебного материала была положена идея фасилитации, максимального облегчения доступа к необходимой информации и непосредственного управления процессом усвоения знаний. В реальности осуществлялось педагогическое кредо такого подхода: "Учиться всем успешно". Именно заинтересованная деятельность самих студентов и положительное отношение к ней стали ведущими в процессе воспитания и личностного развития будущих учителей.

Учитывая, что специфика усвоения знаний в вузе заключается в повышенном теоретическом уровне содержания учебного материала, определилась основа

деятельности, направленная на формирование обобщённых теоретических знаний. Общеизвестно, что только этот этап позволяет обеспечить усвоение на уровне применения знаний и способов деятельности в новой ситуации, т.е. он является той основой, без которой невозможно творчество специалиста. При этом учитываются все аспекты проблемы "знание пред-мета".

Проблема "знание" имеет два аспекта: знание и познавательные действия человека (Талызина Н. Ф.). Эти действия связаны с различными способностями, умениями и навыками. Знания рассматриваются как составная часть действий. Они усваиваются в процессе деятельности. Деятельность по усвоению знаний может быть различной. От характера действий по усвоению знаний и будет зависеть конечный результат. Можно сказать, что качество знаний определяется двумя основными факторами:

1. особенностью познавательной деятельности, в которую включено знание;
2. широтой включения знания в различные виды деятельности;

В связи с этим необходимо учитывать специфику познавательной деятельности студентов и определение тех видов деятельности, которые упражняют и закрепляют эти знания.

Для осуществления основной тенденции (повышенный уровень усвоения теоретических знаний) весь учебный процесс строился с учётом их усвоения:

1. уровень восприятия, осмысления, запоминания знаний;
2. уровень применения знаний в сходной ситуации, т.е. по образцу;

3. уровень применения в новой ситуации, требующей проявления тех или иных характеристик творческой личности. (1)

Каждый из этих уровней определил логику тех методических приёмов, которые обеспечивали их. В результате достигается последовательная систематизация и обобщение в формировании знаний и умений студентов, в чём проявляется развивающий эффект обучения. При этом предыдущие этапы учения рождают потребность в последующих и создают для них содержательную и операциональную базу. Такая зависимость позволяет развить познавательные возможности студентов, развить их внутреннюю стимуляцию, студент становится активным участником познавательного процесса.

Для активизации познавательной деятельности студентов необходимо опираться на модель логических связей, усваиваемых научных понятий. Такую же модель нужно использовать и в отношении специфических видов деятельности и логических приёмов мышления. В модели выделяются три последовательности:

1. знания (З);
2. специфические виды деятельности (СД);
3. логические приёмы мышления (ЛП).

Затем эти виды деятельности необходимо соотнести между собой следующим образом:

31 - 32 - 33 - ... СДп
 СД1 – СД2 – СД3 – ...СДП
 ЛП1 – ЛП2 – ЛП3 – ...ЛПП.

Сущность этого соотношения следующая: при усвоении нового знания используется новый вид специфической действительности, который облекается в новую

логическую форму. Например, при усвоении нового понятия (31) используется распознавание (ЛП1), при усвоении второго понятия (32) используется распознавание (ЛП2) и т.д. Одновременно вводятся новые виды специфической деятельности: распознавание предполагает владение методами обнаружения необходимых свойств, сравнения, методами измерения, оценивания. Вариативность этих отношений может быть различной. Все последовательности неравнозначны по эффективности. Это зависит от числа и характера новых видов деятельности. (2)

При выборе различных видов деятельности необходимо иметь в виду те способности, которые наиболее существенны для профессионального становления. Для усвоения педагогической теории наиболее существенным является умение пользоваться общими категориями, понятиями, принципами в каждой конкретной ситуации. Таким образом, важно формировать такую педагогическую способность, которая развивает умение студента ориентироваться на то существенное, что лежит в основе большого числа частных явлений. В силу этого, студент, овладевший такого рода деятельностью, в дальнейшем может самостоятельно "успешно справляться с любым частным явлением данного класса. И тогда студента можно считать способным. Наоборот, если студент в каждом отдельном случае выполняет деятельность пригодную лишь для данного случая, то он вынужден при встрече с каждой новой разновидностью этих случаев учиться. В этом случае его можно считать неспособным.

Итак, формирование педагогического мышления, как

базы для творческого начала возможно, если студент усваивает обобщённые способы ориентировки в объектах, опирается на знания, характеризующие сущность объектов, с которыми он работает.

В результате усвоения знаний происходит развитие способности анализировать, синтезировать, абстрагировать и обобщать систему научных знаний. Для организации учебного процесса в соответствии с вышеизложенными методологическими позициями были выработаны практические занятия в форме лабораторных работ. Для них были разработаны специальные учебные задания, соответствующие уровням усвоения знаний и специфике будущей содержательной деятельности творчески настроенного педагога. Характер этих заданий определялся необходимостью прочного запоминания учебного материала. Это достигалось за счёт творческого характера предложенных упражнений и задач.

Были определены основные пути, обеспечивающие формирование системы научных знаний:

1. постоянная связь изучаемых знаний с ранее изученными;
2. создание проблемных ситуаций, постановка системы познавательных задач;
3. конструирование изучаемых знаний путём составления моделей;
4. использование схематической наглядности;
5. словесное описание студентами системы выполняемых действий и её обоснование;
6. объяснение роли изучаемых фактов, явлений в общей системе знаний;
7. объяснение закономерностей, существующих между отдельными признаками.

Например, при усвоении темы "Мотивы учебной деятельности по курсу "Общая педагогика" лабораторное занятие было организовано следующим образом. Студенты в первой части занятия изучают научную информацию, которая является концентрированным изложением теоретических лекционных знаний. Она составлена таким образом, чтобы каждый из разделов соответствовал логике процесса усвоения учебного материала. Первый раздел – это ознакомление с эволюцией понятия "мотив", его общепризнанное определение на данный момент. На основе этой информации предлагается соответствующее задание, которое направлено на выделение существенных признаков в эволюции современного понятия "мотив". Как видим, это задание ориентирует на восприятие и осмысление объекта. Второе задание связано с теоретическим осмыслением понятия в психологической науке. После ознакомления с необходимой информацией студентам предлагается выполнить задание на построение схемы (модели) образования мотива. Данная работа относится ко второму уровню процесса усвоения знания, т.е. применения знаний в сходной ситуации, по образцу. Она требует от них осмысления, абстрагирования и синтеза признаков и свойств изучаемого объекта. Третье задание предполагается с последующей информацией, которая описывает сам процесс формирования и закрепления мотива. Однако оно ориентировано на третий уровень усвоения знаний, т.е. действия по варьированию системы свойств, признаков объекта в изменённых

ситуациях. Четвёртое и пятое задание даётся без научной информации в виде педагогических задач, соответствуя третьему уровню усвоения знаний и связано с действиями по актуализации знаний и переносу усвоенных знаний (способов деятельности) на решение нового круга задач.

Можно схематично изобразить логическую модель между знаниями, специфическими видами деятельности и логическими приёмами мышления и в четвёртом и пятом задании. В модели прослеживаются следующие соотношения:

З1 - З2 - З3 - ... Зп
 СД1 - СД2 - СД3 - ... СДп
 ЛП1 - ЛП2 - ЛП3 - ... ЛПп.

В этих заданиях усваиваемое знание (З1) включается сразу в две (или в несколько) специфические (СД1 и СД2) деятельности. В ходе выполнения заданий для усвоения нового знания включаются следующие логические приёмы: наблюдение, сравнение, анализ, синтез, аргументация, приведение доводов, индуктивные выводы, дедуктивные умозаключения. Это позволяет осуществлять преобразовательную функцию учебного предмета, т.е. умение приложить научную информацию к явлениям действительности, к ситуациям с реальными или идеальными объектами, требующими ответа на вопросы, получения некоторых результатов.

Таким образом, развиваются "регуляторы" всей учебной деятельности, выступающие как синтез умений рационального учебного труда, умений специальных, предметных и интеллектуальных.

Задания, применяемые по каждой теме учебного курса, были ориентированы на структурно-компонентный состав и содержание

учебного материала.(3) Так, структурно-компонентный состав включал задания на конструирование, задания с необходимыми данными. Содержательный состав учебного материала позволил применять три вида заданий: на усвоение знаний, формирование умений и навыков, на приобретение опыта творческой деятельности.

Контроль результатов выполнения лабораторных работ студентов показывает, что наибольшие затруднения вызывают задания, требующие конструирования определённых элементов в модели педагогического понятия и определённых педагогических положений в системе.

Задания по темам педагогических дисциплин рассматривались как форма воплощения содержания образования. Она позволила актуализировать познавательные процессы студентов, вовлекать в них все внутренние силы (ум, чувства, волю). В результате студент извлекает содержание (система научных знаний) и делает его личным достоянием (через эмоционально-ценностное отношение к усваиваемым знаниям).

В связи с этим, организация работ по вышеописанным заданиям в форме самостоятельного лабораторного исследования активизирует учебный процесс и повышает теоретический уровень усвоения материала.

Лабораторные занятия предполагают определённые упорядоченные способы деятельности преподавателя и студентов. Логика способов определяется содержанием объёма, качеством знания по данной учебной дисциплине и характером той

специфической учебной деятельности, которая обеспечивает это знание.

Приёмы, используемые при реализации данной организации усвоения учебного материала, тщательно подбираются и предполагают такие специфические действия, которые формируют новые знания и логические приёмы мышления. Эти приёмы реализуются в ходе выполнения заданий, составленных из проблемных ситуаций, познавательных задач, эвристических вопросов, составления таблиц, моделей.

Своё концентрированное выражение вышеописанная технология нашла отражение в написании и издании учебных пособий по курсам "Общая педагогика", "История педагогики". (Болученкова А. А. Практикум по педагогике: Учебное пособие для студентов педагогических университетов. – Кишинёв, 1996; Болученкова А. А. Практикум по истории педагогики: Учебное пособие для студентов педагогических университетов. – Кишинёв, 1996)

В развитии творчески настроенного учителя необходимо уделять внимание развитию педагогического мышления. Это предполагает исключение рецептурного подхода в решении педагогических проблем. Такой тип мышления заключается в том, чтобы не запоминать оптимальный набор действий в любой ситуации, а в умении найти с помощью мышления соответствующий способ действия. Значит, умение творчески использовать свои теоретические знания – вот главное в развитии интеллекта будущего учителя.

Подготовка такого специалиста связана с проблемой развивающего обучения. В связи с этим дидактика высшей школы должна организовывать такой вид учебно-познавательной деятельности, который бы развивал творческое начало студентов. Один из путей её разрешения – это использование педагогической дисциплины как средства для развития будущих профессиональных качеств учителя.

Для разрешения данной проблемы был взят курс "Истории педагогики и образования". Рассматривая историю педагогики в качестве учебного предмета, необходимо учитывать функцию учителя в школе, который, независимо от своего желания, является не только транслятором знаний, но и образцом для учащихся. Он персонифицирует в своём поведении и общении с окружающими духовные и нравственные ценности.

Осмысление исторического опыта человечества в области воспитания помогает студенту-педагогу осознать значимость индивидуального стиля работы учителя с учащимися, понять, что его деятельность не может ограничиться простым следованием набору рецептурных рекомендаций от кого бы они не исходили.

Вместе со всем обществом педагогическая наука и педагогическая практика участвуют в переоценке прошлого и попытках прогнозировать с его учётом будущее. В такой сложной обстановке историко-педагогическое знание позволяет мыслящему педагогу действовать в современных условиях, учитывая будущее.

Предметы педагогического цикла по специфике своего содержания наиболее полно отражают воз-

возможности развития гностических способностей будущего учителя как базы творческого мышления. Благодаря полноценному усвоению этих дисциплин формируются те особые умения, которые характеризуют мыслительную сферу педагога:

- умение обобщать на основе анализа;
- восходить в познании от общего к конкретному;
- умение в структуре имеющегося знания находить наиболее общий вариант проблемы;
- поиск аналогий в разных научных дисциплинах.

Исходя из специфических особенностей предмета и процесса овладения изучаемым материалом, было разработано учебное пособие-практикум по педагогическому наследию классиков педагогической науки: Болучекова А. А. Педагогическое наследие. Практикум: Учебное пособие для педагогических университетов. – Кишинёв, 1999. Цель пособия – включить студента в самостоятельную активную учебно-познавательную деятельность.

Организация усвоения теоретических знаний рассматривалась как сложный процесс, включающий целую систему учебно-познавательных действий, каждое из которых позволяет добиваться более высокого уровня осмысления и усвоения изучаемого материала, выработке практических умений и навыков. Вся структура опыта (т.е. учебно-познавательная деятельность студентов) по усвоению данного предмета была соотнесена с четырьмя уровнями, характеризующими репродуктивную и продуктивную деятельность. В соответствии с ними были разработаны задания,

отображающие развитие опыта студентов при изучении истории педагогики и образования. Иерархия уровней усвоения опыта позволила определить уровень соответствующих педагогических умений, навыков, а также приёмы умственной, логической и творческой деятельности.

Задания практикума подобраны таким образом, чтобы наиболее полно отразить все типы обучения. Каждый тип обучения обеспечивается соответствующими методическими приёмами: самостоятельная работа с книгой, объяснение, работа с научными, художественными и другого рода источниками, самостоятельная работа поискового характера, микроисследования научного характера, творческое прогнозирование. Вся система заданий сорентирована на основательную гуманитарную подготовку и необходимость приобретения навыков научно-педагогического исследования.

Таким образом, в учебном пособии была предпринята попытка отойти от традиционного подхода - конспектирование первоисточников классиков педагогики. Глубокое осмысление их педагогического наследия достигается путём выполнения заданий, которые позволяют трансформировать их идеи в современную педагогическую науку и творчески применять в педагогической практике. Прочитывая содержание источников, студенты переходят от двух основных познавательных действий (восприятие и первичное осмысление) к запоминанию и формированию умений творчески применять их на практике, а в конечном итоге формируется умение оценивать педагогические теории на продуктивной основе, с

точки зрения их позитивной значимости в современной педагогической действительности.

В процессе структурирования учебного пособия был применён принцип личностного (индивидуального) подхода к каждому студенту, перехода в обучении от рассеянных информационных процессов к направленным. Это достигалось соблюдением следующих условий: представление в сжатом виде по каждой теме основных этапов педагогической деятельности учёного-педагога;

беспрепятственное использование в ходе выполнения практических заданий учебной информации; непосредственная помощь преподавателя-консультанта (фасилитатора) в ходе выполнения заданий каждому студенту, индивидуальный темп работы.

Изучение того или иного классика определяется преподавателем самостоятельно в зависимости от специфики будущей специальности учителей (историки, филологи, психологи, преподаватели физической культуры, учителя начальных классов и т.д.), или важности педагогических положений при чтении лекционных курсов.

Для написания практикума была привлечена обширная источниковедческая база, которая включает источники из педагогики, психологии, философии, религиоведения, художественной литературы, на родного фольклора, всего – 93 издания.

Все практические задания сопровождаются методическими указаниями, справочным материалом, которые обеспечивают алгоритм самостоятельной работы и выполнение творческих заданий студентами.

Работа со студентами организуется в виде семинарских занятий, лабораторных работ, самостоятельного научного микроисследования с последующим анализом преподавателя. Организация контроля о ходе усвоения учебного материала осуществляется по таким параметрам качества умственного действия как обобщённость, осознанность, разумность, в связи с этим оценивание знаний студентов ведётся по уровню усвоения учебного содержания, а не по объёму запоминаемого материала.

Контрольный анализ работы студентов по практикуму показал, что 90% выполняют задания на оценки „8” и „9”, что создаёт ситуацию

успеха, развивает учебно-познавательные мотивы, развивает чувство собственного достоинства и профессиональную компетентность.

Связь заданий с современными положениями педагогической науки и практики помогает студентам сориентироваться в выборе правильной педагогической позиции в работе с учащимися школ, лицеев, гимназий, умению аргументированно доказать свою точку зрения, анализировать и критически оценивать опыт учителей, вносить своё новое, творческое в работу с воспитанниками.

Один из недостатков современного педагогического вуза – это отход от воспитательного характера процесса обучения. Преподаватели чаще озабочены тем, какие знания и как их передать обучаемым, нежели тем, на какую „внутреннюю базу” они ложатся. Ведь современный студент педвуза – человек, проявивший большую смелость, решившись на серьёзные риски. Очевидно, что дети стали

очень сложными, набирают силу негативные факторы окружающей среды, бесконечно продолжается реформирование образования. И в этих условиях будущий учитель окажется главным субъектом учебно-воспитательной работы школы с детьми.

В связи с этим вызывает тревогу ликвидация или полное отсутствие курса педагогической этики. Ведь у всех человековедческих профессий (врач, учитель, полицейский, журналист) есть свой кодекс чести, свод нравственных законов, правил, которых они не должны нарушать. У учителя есть специфические нравственные характеристики, которые рассматриваются как важный аспект профессиональной пригодности.

Именно педагогическая этика знакомит и формирует представление о трудовой морали. Если мы говорим об учителе как о личности, выдающейся своей нравственностью, то не изучение этого курса можно приравнять с преступлением в области подготовки будущего специалиста. Ведь он не знает норм, правил поведения, оценки морального облика педагога. Так, почему же мы стали удивляться, что среди молодых учителей появились люди с низким уровнем нравственного поведения.

Педагоги Молдовы активно сотрудничают со своими коллегами во всём мире, наша республика широко открыта общемировому образовательному процессу. Однако, студенчество знает об этом очень мало, либо вообще ничего. Ликвидировать этот недостаток помогает курс сравнительной педагогики. В условиях реформирования национальной системы образования, её интеграции

в мировое образовательное пространство очень важно знать современную зарубежную практику образования, уметь анализировать процессы в образовательной сфере за рубежом. Сравнительная педагогика, аккумулируя знания о тенденциях развития зарубежных образовательных систем, позволяет лучше осознавать приоритеты отечественного образования, направлять и прогнозировать их развитие. Она обеспечивает целостное видение современных проблем образования и показывает возможности их разрешения. Сравнительная педагогика, по сути, является органическим продолжением истории педагогики, её вершиной.

Современные учёные, занимающиеся дидактикой высшей школы, давно определились с отбором тех педагогических дисциплин, которые входят в образовательный стандарт подготовки педагога. В него входят педагогика, история педагогики (история образования и педагогической мысли), педагогическая этика, сравнительная педагогика. Специалисты высшего звена образования ставят проблему создания учебника по педагогике на межнаучной основе. В качестве исходного принципа в конструировании они выдвигают принцип объективности, который предусматривает установление общности объектов, изучаемых разными науками. Ведь около 40 наук, взаимодействующих с педагогикой изучают с разных сторон единый объект – человека (антропология, физиология, генетика, евгеника, логика, психология, медицина, этика, эстетика, философия, история, социология и др.).

Другая важная проблема учебных дисциплин педагогического цикла – это соответствие структуры учебника и учебного процесса структуре в педагогической деятельности. Именно в стенах вуза будущий профессионал овладевает семью видами компетенций, без которых учитель не может работать. Первый тип – методологический – предполагает умение проводить сравнительный анализ различных педагогических систем, самоопределяться по отношению к ним. Второй – проектировочный – имеет в виду наличие навыков создания дидактических и методических проектов, разработок своих уроков на основе теоретических знаний. Третий – организационный – учитель умеет стимулировать интерес, инициативу и творчество учащихся. Четвёртый – коммуникативный должна быть выработана способность устанавливать контакт с учащимися. Пятый – диагностический, предполагающий умение изучать интересы и склонности учащихся. Шестой – исследовательский, включающий умение видеть и формулировать педагогические проблемы, отбирать, применять методы их решения. Седьмой тип – это комплексная компетенция, куда входят навыки подготовки и проведения урока, разработки программы творческой мастерской в школе и т.д. Именно эти семь типов компетентности включают знания, которые входят в образовательный стандарт профессии педагога по любой науке. В связи с этим недопустимо их сокращение по содержанию, либо их изъятие за счёт других учебных дисциплин.

Предоставление теоретических знаний студентам в значительной степени зависит от целей, стоящих

перед современной системой образования и, главное, от творческого грамотного выбора средств и методов обучения. Современное образование педагогов должно основываться на таких методах, которые способствуют развитию у студентов диалектического мышления, учат самостоятельно приходить к нужным выводам, делать обобщения, проникать в сущность явлений, использовать знания для принципиальной оценки событий прошлого и настоящего, возбуждать желание дискутировать. Это и есть выход на новое качество подготовки будущего учителя.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кириллова Г. Ф. Теория и практика урока в условиях развивающего обучения: Учебное пособие – Москва, 1988, с. 12 – 13.
2. Талызина Н. Ф. Что значит знать//Советская педагогика, 1980. – № 8, с. 101.
3. Уман А. И. Учебные задания в процессе обучения. – Москва, 1989, с. 18.

Summary

The article “The full value content of the pedagogical education is the basic aim of didactics in the higher education” considers the problem of validity of the content and set of compulsory disciplines forming the professional competence of the future teacher.

Effective means of training (training appliances) and the forms of organization students on learning a series of pedagogical disciplines.

COMUNICAREA INTERCULTURALĂ ÎN PREDAREA – ÎNVĂȚAREA LIMBILOR STRĂINE

Ana Budnic,
 Facultatea de Limbi și Literaturi Străine
 U.P.S. „Ion Creangă”, dr. în pedagogie

Europa contemporană se caracterizează tot mai mult prin extinderea componentei sale interculturale, astfel încât aceasta din urmă a devenit o componentă structurală și nu doar una conjuncturală. Întâlnirea reală sau virtuală a culturilor aduce în prim-plan probleme ale căror rezolvare impune reorientarea sau chiar restructurarea organizării instituționale dinspre viziunea multiculturală (a juxtapunerii culturilor) spre viziunea interculturală (a interferării creative a culturilor). Educația interculturală a fost susținută de multiple organisme internaționale, constituind un suport acțional în multe state democratice din lume.

Educația interculturală nu este considerată o știință sau o nouă disciplină, ci o nouă metodologie ce își caută reperele teoretice și praxiologice de integrare a datelor psihologice, sociologice, antropologice, istorice, politice în spațiul educațional.

Conceptul de „interculturalitate” a fost dezvoltat în numeroase activități ale Consiliului Europei, în special în studiul „Formarea cadrelor didactice din învățământul dedicat copiilor emigranți”. Studiul a determinat formularea recomandărilor privind formarea cadrelor didactice pentru educația interculturală în condițiile creșterii fenomenului migrării, atenuarea conflictelor și la eradicarea violenței în societate, prin formarea unor comportamente de genul:

- aptitudinea de a comunica (a asculta și a vorbi);
- cooperarea și instaurarea încrederii în cadrul grupului;
- respectul de sine și al altora, toleranța față de diferite opinii;
- luarea deciziilor în mod democratic;
- acceptarea responsabilității;

implicând promovarea alterității, pregătirea interculturală a educatorilor și educaților, promovarea și încurajarea politicii educative interculturale în școli. [5, p. 56]

Termenul *intercultural* este vehiculat în spațiul educațional european pentru a caracteriza dobândirea de către elev/student a structurilor specifice limbii străine, concomitent cu informațiile despre obiceiurile și istoria țării, în efortul de a le înțelege în termenii specifici noii culturi și civilizații, cu păstrarea dreptului de a avea propria sa identitate culturală.

Problematika interculturalității a fost cercetată încă în anii 1970 – 1980. În perioada vizată, obiectul discuțiilor era orientat spre valorificarea pedagogiei interculturale și formarea cadrelor didactice, însă fundamentarea științifică a pedagogiei interculturale s-a realizat abia în anii '90.

În societățile democratice, educația interculturală este considerată o opțiune ideologică și vizează pregătirea viitorilor cetățeni în așa fel încât aceștia să facă cea mai bună alegere și să se orienteze în contextele multiplicării sistemelor de valori. Perspectiva interculturală de concepere a educației poate să conducă la

- soluționarea problemelor interpersonale;
- evitarea altercațiilor etc.

Multiculturalismul și *interculturalismul* sunt doi termeni care, deși deseori utilizați ca sinonimi, prezintă o serie de diferențe ce pot fi puncte de plecare distincte în elaborări conceptuale.

O definiție a *interculturalismului* este propusă de C. Clanet, care înțelege prin acest concept „ansamblul proceselor prin care indivizii și grupurile interacționează în

timp și fac parte din culturi diferite...” [2, p. 70]

Dezvoltarea conceptului de interculturalitate, în ultimele două decenii, a scos în evidență următoarele aspecte specifice societății:

- majoritatea societăților au devenit multiculturale;
- fiecare cultură are specificul său;
- multiculturalismul este o realitate ce presupune o interrelaționare între culturi fără a șterge identitatea națională.

Consultând bibliografia de specialitate, constatăm că teoretizările și acțiunile privind interculturalitatea constituie consecința unor dificultăți relaționale apărute în situațiile de criză.

Multiculturalitatea face trimitere la un nivel mai general al problematicii educației multiculturale, prin care se înțelege familiarizarea studenților proveniți din culturi diverse cu realitățile cultural-istorice ale societății de adopție. Multiculturalismul, reunit în cadrul clasei de predare – învățare a limbii străine, are, în acest caz, ca efect estomparea diferențelor naționale, reliefarea diversității sociale și a pluralismului etnocultural coexistând în cadrul aceleiași comunități (sau națiuni).

Problema toleranței și acceptării diversității a devenit o prioritate pentru politica educației internaționale și naționale. Educația interculturală vizează formarea tuturor indivizilor pe direcția sensibilizării și promovării toleranței, solidarității și formării viitorilor cetățeni ai Republicii Moldova. Această opinie corespunde punctului de vedere exprimat de Consiliul Europei și Comisia Internațională UNESCO pentru Educația Secolului XXI, considerând că unul dintre obiectivele majore ale educației este „*a învăța să trăim împreună, a învăța să trăim cu ceilalți.*” [3, p. 74]

Educația pentru toleranță este considerată un concept destul de controversat în literatura de specialitate. *Toleranța* este considerată polul opus al

discriminării; ea este, deopotrivă, o valoare-scop și o atitudine socială. Se consideră că există două forme de exprimare a toleranței: *pasivă* și *activă*. Prin toleranță pasivă, diferențele nu sunt respinse, ci sunt acceptate de la sine, printr-un comportament de „laissez-faire”. În acest caz, culturile existente în același spațiu conviețuiesc fără a avea conflicte, dar și fără a dezvolta relații permanente și consistente de schimb și cooperare. Toleranța activă se manifestă prin militarea dreptului la diferență și întreprinderea acțiunilor de protejare a acestora.

Se cere ca politicile educative și culturale să fie deschise nu numai în ceea ce privește valorile naționale, ci și cele universale, căci cooperarea economică și politică va deveni imposibilă dacă nu se va afilia cu spiritul de comprehensiune și cooperare în domeniile culturii și educației.

Educația interculturală nu poate fi confundată cu plurilingvismul și multilingvismul. Prin *plurilingvism* înțelegem cunoașterea unui anumit număr de limbi coexistente într-o societate.

Multilingvismul presupune diversificarea ofertei de studiere a mai multor limbi străine într-o școală sau într-un sistem educativ, prin încurajarea elevilor de a studia mai multe limbi străine.

Abordarea plurilingvă pune accentul pe faptul că, pe măsură ce experiența lingvistică a unui individ, în contextul său cultural, se extinde de la limba utilizată în familie la limba de comunicare a unui grup social (indiferent de faptul că această extindere are loc prin intermediul sistemului școlar sau prin experiență directă), individul nu clasifică aceste limbi și culturi în compartimente separate, dar își dezvoltă, mai degrabă, o competență comunicativă, la structurarea căreia contribuie tot felul de cunoștințe și experiența sa lingvistică.

Această situație corelează cu existența mai multor întrebări: *Ce relevanță practică are confruntarea cu o cultură străină pentru înțelegerea propriei identități și valori culturale și cum se realizează acest*

proces în predarea – învățarea unei limbi străine?

Educația interculturală nu este concepută doar pentru formarea indivizilor cultural diferiți, ci este o educație a tuturor indivizilor pentru integrarea lor într-un nou parametru cultural, a cunoașterii și înțelegerii celuilalt și a acceptării diversității. Cultura devine, astfel, definitivă pentru formarea interculturală a individului.

A. Bolboceanu consideră că fiecare cultură elaborează *modele de comportament și gândire* care sunt achiziționate și aplicate în orice situație. Acestea se localizează mai mult în inconștient și se folosesc în procesul comunicării. [1, p. 62 – 67]

După cum se știe, cultura este circumscrisă unor coordonate de determinare a spațiului geografic, numărului și tipului de relații cu alte grupuri umane, istoriei țării, limbii vorbite, concepției despre lume și mijloacelor de educare a tinerilor. Modelele culturale care se decantează din dialogul între indivizi, între modelele aparținând diferitor grupuri sociale sau produse de către nivelurile instituționale îl determină pe individ să construiască un model care integrează particularismele și universalismul grupului căruia îi aparține. Circumstanțele actuale, caracterizate prin multiplicitatea schimbărilor, deschiderea frontierelor, creșterea masivă a circulației oamenilor și ideilor, pun sub semnul întrebării concepțiile tradiționale ale identității.

Conceptul de identitate culturală este destul de vag și dificil de cuprins, fiind circumscris atât dinamicii culturale, cât și individului. M. Rey consideră identitatea culturală drept un construct care are ca trăsături specifice elemente precum sunt reducția, fixația și tendința de generalizare. De aceea, identitatea culturală este considerată un stereotip, o etichetă atașată individului. Suntem permanent supuși unui

nouă experiențe comunicative, care depășește limitele mediului școlar, devenind o necesitate primordială în

proces de transculturare, care, în lipsa unei educații interculturale, ne poate duce spre o descentrare și dispersie a identității culturale. Identitatea culturală trebuie înțeleasă prin corelarea și racordarea individului la schimbările continue ale societății. Pentru a respecta o altă cultură, trebuie să cunoști și să-ți respecti propria cultură și limbă. [4, p.175 – 176]

Limba este o formă de acțiune socială, ce cuprinde, în mod necesar, forme de acțiune lingvistice și nelingvistice care interferează și se interpretează reciproc. Formele lingvistice urmează anumite reguli stabilite social. Modul de utilizare a lor este fixat în „gramatica” limbii, poate fi înțeles clar în context și, în același timp, prin observarea formelor de acțiune nelingvistice. Privind astfel lucrurile, este evident că o limbă poate fi însușită adecvat numai dacă cel ce o învață o cunoaște în contextul utilizării concrete. Pentru a interacționa cu competență într-o situație concretă, nu-i suficient să cunoști doar domeniul parțial al atitudinii relevante situațional (de exemplu, competența lingvistică este înțeleasă ca stăpânire a structurii gramaticale), ci este necesară și achiziționarea unor elemente de comportament și norme culturale. Normele culturale joacă un rol însemnat în însușirea sensurilor lingvistice, care nu pot fi învățate prin definiții sau trimiteri lexicografice univoce. Unele cuvinte și expresii pot fi înțelese prin utilizarea contextului situațional și de acțiune normate social. În consecință, predarea – învățarea unei limbi străine trebuie să facă referiri la modul în care „lucrează” limba în cotidian. În didactica modernă a limbii engleze se promovează ideea predării limbii străine conform principilului situativ-comunicațional și nu doar după cel gramatical. Învățarea unei limbi străine presupune dezvoltarea motivației, capacității și încrederii în înfruntarea unei

realizării comunicării între indivizi la nivel internațional. Considerăm că predarea – învățarea limbilor străine poate

și trebuie să fie un dialog intercultural deschis. Punerea în contrast a două limbi/culturi este mai mult decât o confruntare de fapte și aspecte geografice, istorice sau gramaticale; aceasta presupune, în primul rând, cunoașterea unor structuri spirituale noi, a unor noi sisteme de valori, scheme de judecată și accepțiuni de morală. Putem conchide, astfel, că *învățarea limbilor străine constituie un reper pentru cunoașterea de sine și formarea identității culturale*. Sub acest aspect, *modelarea identității, reflectarea asupra propriilor prejudecăți, punerea în discuție a reprezentărilor și situarea sub un permanent semn de întrebare a validității acestora constituie o premisă a formării interculturale a cadrului didactic*. În aceste condiții, predarea – învățarea limbilor străine implică conștientizarea și promovarea valorilor educației interculturale/multiculturale.

Summary

The article raises the question of the intercultural forming of the future teachers of English. The learning of the foreign languages constitutes a point of self-recognition and the forming of the cultural identity. The identity modulation, the p.

reflection on one's own prejudices raises the discussion of the representations and of the permanent questioning of their validity which constitute a premise of the intercultural forming of the future teachers of English.

Bibliografie:

1. Bolboceanu, Ag. Cultură și Comunicare//Educația interculturală în Republica Moldova. – Chișinău: ARC, 2004. – P. 62 – 67.
2. Clanet, C. L'interculturel. Introduction aux approches interculturelles en education et en sciences humaines. – Toulouse: Presses Universitaires du Mirail, 1990. – 170 p.
3. Delors J. Comoara lăuntrică. Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI. – Iași: Polirom, 2000. – 240 p.
4. Rey, M. Former les enseignants a l'education interculturel. – Strasbourg: Les travaux du Conseil de la Cooperation Culturelle, 1990. – 2075 p.
5. UNESCO. Repertoire des institutions d'étude interculturelle. – Paris: UNESCO, 1984. – 190

EVOLUȚIA SEMANTICĂ A LEXICULUI ENGLEZ. CORELAȚIA DINTRE LEXICUL ENGLEZ ȘI ELEMENTUL GRECO - LATIN

Tamara GOGU, doctor în filologie,
conferențiar universitar

ABSTRACT. Problems related to the evolution of the English language have known an impressive increase of interest. The English language is a complex, multidimensional system, consisting of many subsystems whose evolution is due to a great number of factors, which have a major impact on its evolution, bringing profound changes.

The paper under consideration is devoted to the semantic evolution of the English vocabulary, especially to the

correlation between the English lexicon and the Greco-Latin element as well as to the identification of the most important factors, which lead to the change both of the form and meaning of the word.

Dezvoltarea și devenirea lexicului oricărei limbi este un proces îndelungat și dialectic ce se desfășoară de-a lungul mileniilor. Diverse probleme legate de evoluția limbii continuă să-i preocupe pe mulți cercetători. [1; 2]

Partea însemnată a demersului științific din acest articol o constituie interpretarea corelației dintre lexicul englez și cel greco-latin, problemă pe cât de vastă și complexă, pe atât de atrăgătoare.

De asemenea, în centrul atenției noastre va fi evidențierea factorilor ce conduc la schimbarea formei și/ori a sensului cuvântului.

Înaintând pe prim-plan legitățile concordanței dintre aspectul formal și conținutul cuvintelor, trebuie menționat și faptul că relațiile stabilite în decursul timpului între limba engleză și alte limbi se axează pe dezvoltarea internă a cuvântului. Mecanismul permanent și stabil presupus de această dezvoltare determină adoptarea și adaptarea cuvintelor ori respingerea lor. [3]

Asemănările și deosebirile dintre liniile de evoluție a lexicului englez, cândva formând un corp comun, au capacitatea de a schița acțiunea unor forțe care au conferit fiecăreia dintre formele noi o configurație lexicală specifică, scoțând în evidență adevărul lingvistic că sistemul străvechi este o continuitate a principiilor magistrale în liniile sale generale, accentuând deosebirile prin integrarea elementelor formative în concordanță cu legitățile sale interne, corelate multiplu.

Este evident că atât configurația formelor, cât și a sensurilor nu sunt date o dată pentru totdeauna. Ierarhia nivelelor este un fenomen cât se poate de complex. Schimbările produse la un nivel se întâlnesc în diverse puncte din celelalte nivele.

Din cauza complexității trecerii de la un stadiu la altul, schimbările care au loc în structura formală ori semantică a cuvintelor nu sunt evidente decât atunci când se studiază contrastiv două stadii mai îndepărtate. Se întâmplă ca unele cuvinte să nu sufere nicio schimbare de formă ori de sens în decursul unei perioade foarte lungi de timp, iar altele să devină de nerecunoscut prin schimbarea numai a formei, a sensului ori a ambelor fațete.

Poate circula sensul inițial, iar paralel cu el – un alt sens, diferit de cel inițial.

Acest lucru se întâmplă drept consecință a caracterului asimetric al semnului lingvistic. Unui semnificant îi pot corespunde câțiva semnificați și viceversa. [4, p. 74] Indiferent de faptul care ar fi factorii varierilor, acționează separat ori se intersectează unul cu altul, ei totdeauna duc la devierea relațiilor dintre semnificant și semnificat. [5, p. 107] De exemplu, cuvântul *foot* s-a păstrat în forma *foot* (Mod. E. *foot*), iar pluralul *foots* s-a transformat în *feet* (Mod. E. *feet*). A avut loc o deviere în relații, drept consecință au apărut alte corelații între aspectul formal și cel semantic. Necoincidența semnificantului și semnificatului este determinată de mai multe cauze, atât istorice, cât și lingvistice. [6, p. 85]

Conceperea evoluției cuvintelor în acest fel face lesne de înțeles aflarea unor lexeme cu un sens în unele câmpuri semantice, iar cu alt sens – în alte câmpuri, de cele mai multe ori constituind punctul asimetric în cadrul lor.

Astfel, de-a lungul timpului, sensul cuvântului latin *avis* s-a îndepărtat treptat de la primul sens, schimbându-și succesiv sensul, până s-a pierdut orice legătură dintre ultimul sens și cel inițial. Drept rezultat al procesului semantic de extensiune a sensului (stadiul **concatenativ**) s-au format două centre lexico-semantice: cel ce exprimă '*the class aves*' și cel ce exprimă '*aviation*'.

Cf.: a) **avi** / *avian*, *aviary*, *aviarist*, *aviculture*, *avifauna*;

b) **avi** / *aviation*, *aviator*, *aviatrix*, *avigation*, *aviagator*, *avionics*.

Actualmente, cuvintele din punctul (a) se leagă semantic cu cele din (b) doar prin semul „zbor”. Cuvintele prezentate mai sus nu fac parte din același câmp semantic. Prin intermediul relațiilor motivaționale derivaționale, lexemele *avian*, *aviary*, *aviarist*, *aviculture*, *avifauna* intră în câmpul semantic *bird*, fiind motivate de el.

Cf.: *avian a.* – of, pertaining to, or characteristic of birds;

aviary n. – a large enclosure for holding birds in confinement;

aviculture n. – the raising or keeping of birds;

avifauna n. – all the birds of a specific region or time division.

Cuvintele *aviation*, *aviator*, *aviatrix*, *avigation*, *aviagator*, *avionics* sunt întrunite în câmpul semantic *plane*.

Cf.: *aviation* – the operation of aircraft;

aviator n. – a man who operates an aircraft;

aviatrix n. – a woman who operates an aircraft;

avigation n. – navigation of aircraft;

avionics n. – the science and technology of electronics applied to aeronautics.

Astfel, în baza legăturilor semantice, morfii-rădăcină *avi-* intră în două câmpuri semantice diferite, constituind punctul asimetric în cadrul lor (supletive). Pierzând legătura semantică cu sensul inițial, cuvântul se mișcă spre acele centre care îl motivează. În cazul dat, cuvintele ce conțin morfii-rădăcină *avi-* s-au deplasat în câmpul semantic al cuvintelor-nucleu *bird* și *plane*, constituind periferia acestora, în calitate de supletive.

Și mai semnificativă este evoluția semantică a cuvântului *spirit*, provenit din latinescul *spiritus*, care înregistrează 14 sensuri și 9 derivate. Remarcând o dezvoltare semantică și derivațională pletorică, s-ar putea crede că nucleul semantic (invarianta) al cuvântului *spirit* este axa de bază a tuturor variantelor lexico-semantice ale lui. Mai mult decât atât, derivatele în baza identității formal-semantice se situează nemijlocit lângă nucleu, apoi în descendență urmează supletivele, manifestând o identitate formală (parțială) și semantică, și pe ultima poziție se situează supletivele, la care identitatea formală este redusă la zero, dar există cea semantică. Deci în toate cazurile de relații motivaționale derivaționale este

comună identitatea semantică. În anumite circumstanțe însă unele seme ale sememului se îndepărtează de la sensul inițial, schimbând și sememul. Astfel, în articolul lexicografic al cuvântului *spirit*, în punctul 6a este înregistrat sensul '*mind*'; cf.: *spirit n.* – the part of a human being associated with the mind. În acest sens, s-au format și derivate, conturând o anumită independență; cf.: *spirituel a.*, *spirituelle a.* – having or evidencing a refined mind and a wit.

În sensurile 14 și 15 ale articolului lexicografic se înregistrează sensul de '*alcohol*'; cf.: *spirit n.* – an alcoholic solution of an essential or volatile substance; an alcoholic beverage. Evident, morfii-rădăcină cu sensul '*mind*' și '*alcohol*' nu se încadrează în câmpul semantic al cuvântului cu sensul inițial de '*soul*'. Eventual, slăbesc relațiile motivaționale dintre lexemele ce conțin acești morfii-rădăcină și nucleul microsistemului. Drept rezultat, ele părăsesc microsistemul dat și se deplasează spre acele nuclee care le motivează. În felul acesta, morfii-rădăcină cu sensul '*alcohol*' se înglobează în câmpul semantic reprezentat de dominantă *alcohol*, iar cel cu sensul '*mind*' – în câmpul semantic cu dominantă *mind*, deplasându-se spre periferiile acestor micro sisteme.

Diferența dintre cei doi morfii-rădăcină se manifestă prin faptul că morfii-rădăcină *avi-* este rădăcină conjunctă, regăsită în membrii microsistemului, iar morfii-rădăcină *spirit* este rădăcină liberă și constituie nucleul semantic, luând configurația dominantei. Morfii *avi-* și *spirit* au statut diferit, dar pentru ambii este comun procesul de mișcare, fapt ce le conferă microsistemelor date, în particular, și sistemului lexico-semantic, în general, un caracter dinamic bine conturat.

Caracterul dinamic al lexicului, de asemenea, poate fi sesizat și în lexemele ce conțin morfii-rădăcină *osti-* din câmpul semantic reprezentat de dominantă *door*, ce și-au pierdut sensul '*mouth*',

achiziționând sensul 'door'; cf.: [lat. *ostium (door) < os (mouth)*].

Cuvântul *stoma*, din greacă, ce înseamnă 'mouth', nu are nicio legătură semantică cu lexemul *stomach*; cf.: *stomach n. – the abdomen or belly*. El este dominantă seriei, formând trei derivate.

Cf.: *stomach n. – stomacher n.*

stomachic a. – stomachically adv.

Prin intermediul semului 'indicarea locului', morful - rădăcină *stoma* 'mouth' prefigurează în câmpul semantic *tooth*, în calitate de supletiv, și, de altfel, își manifestă sensul inițial în microsistemul cu dominantă *mouth*, desigur, tot ca supletiv.

Schimbarea succesivă a sensului de la cel inițial deplasează lexemul în alte câmpuri semantice.

Cf.: *stomatology n. – the medical study of the physiology and pathology of the mouth;*

stomatic a. – relating to the mouth;

stomatitis n. – inflammation of the mucous tissue of the mouth.

Cuvântul de origine latină *doctor*, ce însemna 'teacher', și-a pierdut sensul de 'learned person; teacher', păstrând sensul de 'persoană cu grad înalt academic, grad onorific, grad de doctor în științe', înglobând și sensul 'a person trained in the healing arts and licensed to practice, esp. a physician, surgeon, dentist or veterinarian'. Cu acest sens, se plasează pe poziția a doua în articolul lexicografic, fapt ce atestă un grad înalt de frecvență, în unele cazuri chiar substituind cuvintele ce conțin morful-rădăcină *medic*; cf.: *medic, medicare, medico*.

În limba contemporană există cazuri când legătura semantică dintre un anumit cuvânt derivat și rădăcina de la care a provenit a fost pierdută. Actualmente, nu se mai face nicio legătură semantică între *salary* și *salt*, provenite din *sal (salt)*, unde cuvântul *salarium* însemna 'banii dați soldaților romani să procure sare'. Aceste două cuvinte se încadrează în două centre lexico-semantice diferite: cuvântul *salary* – în microsistemul cu dominantă *wage*, iar cuvântul *salt* s-a situat în alt microsistem.

În unele cazuri, schimbările sunt de natură fonetică. Cuvintele derivate evoluează fonetic în așa măsură, încât cu greu se mai poate face legătura cu derivantul; cf.: *salad/ salt; season/ sow; bitter/ bite, beetle; bake/ bread; moon/ Monday*.

Limba literară contemporană conține cuvinte în ale căror structură nu pot fi distinse elementele componente. Așa, de exemplu, cuvântul *olecranon* [gk. *olekranon: olene (elbow) + kranion (head)*] și-a concentrat numai sensul 'elbow', al doilea sens fiind desemantizat. În această bază, lexemul *olecranon* poate fi integrat numai în microsistemul cu dominantă *elbow*; cf.: *olecranon n. – the large point on the upper end of the ulna that projects behind the elbow joint and forms the point of the elbow*.

În cuvântul *bishopric* [OE *bisceop- rice: bisceop (bishop) + rice (dominion)*], primul element al său și-a asumat întreg sensul, al doilea, fiind desemantizat total, ia în limba contemporană configurația de morf-suffix *-ic* și submorf extensiune de dreapta *r*.

De asemenea, *pismire* [ME *pissmyre: pisse (urine) + mire (ant)*] (of Scand. orig.) – (*an ant*) este încadrat în câmpul semantic cu dominantă *ant*.

Cuvântul *palfrey* este inclus în microsistemul cu dominantă *horse*; cf.: *palfrey* [ME < OFr. *palefrei* < Med. Lat. *palefredus* < Lat. *paraveredus (extra post horse)*: Gk. *para (extra) + Lat. Veredus (post horse)*] – *a woman's saddle horse*.

Nu același lucru se poate spune și despre lexemul *oenomel* de origine greacă, ce își păstrează și în limba contemporană ambele sensuri inițiale, cf.: *oenomel* [gk. *oinomeli: oinos (wine) + meli (honey)*] – *a beverage of ancient Greece, consisting of wine and honey*. În cuvântul *oenomel* se păstrează motivarea etimologică, iar prin intermediul relațiilor motivaționale acesta se încadrează simultan în două câmpuri semantice diferite, cu dominantele *wine* și *honey*.

Același lucru îl atestăm și în următorul caz: 1. *dipsomania* [gGk. *dipsa* (*thirst*) + *mania*] – *an insatiable often periodic craving for alcoholic liquors*.

2. *goniometer* [gk. *gonia* (*angle*) + *meter*] – *an optical instrument for measuring crystal angles*.

3. *calligraphy* [fr. *calligraphic* < gk. *kalligraphia* (*beautiful writing*): *kalli-* (*beautiful*) (< *kallos*, *beauty*) + *graphein* (*to write*)] – *the art of fine handwriting*.

Unele sensuri ale cuvintelor în limba actuală reprezintă o sinteză a sensurilor inițiale ale cuvintelor, cf.: *pedagogue* [ME *pedagoge* < OFr. < Lat. *paedagogus* < Gk. *paidagogos*: *pais* (*boy*) + *agogos* (*leader*)] – 1. *a school teacher; educator*; 2. *one who instructs in a pedantic or dogmatic manner*.

Aceeași situație o prezintă și *window*, *obituary*, *horripilation*, *meridional*, *poison*, *thaumaturgy*, *malacology*, *pacific*, *predictor*, *cathedra*, *caprice*, *ecclesia*, *devil*, *mollusk*, *nature*.

O evoluție semantică fără modificări fonetice a cunoscut și cuvântul *animal*, care la început a însemnat orice ființă animată (cf.: lat. *anima* 'suflet'). Cuvântul *animal* prezintă o îndepărtare de la sensul inițial și, în același timp, o restricție a sensului.

Aceeași evoluție semantică, dar cu modificări fonetice, a cunoscut și etimonul grecesc *elaia* în cuvintele *olive* și *oil*. Substantivul *olive* conviețuiește cu *oil*, ambele având același etimon, cf.: [ME < OFr. *oile* < Lat. *oleum* (*olive oil*) < Gk. *elaion* < *elaia* (*olive*)]. Primul cuvânt și-a păstrat autonomia și integritatea 'an Old World semitropical ever green tree, having an edible fruit, yellow flowers and leathery leaves', pe când cel de-al doilea a evoluat, dezvoltând în latină semul distinctiv 'ulei de masline', iar în limba engleză contemporană, prin extensiune semantică, a obținut sensul 'orice fel de ulei'; cf.: *any of numerous mineral, vegetable and synthetic substances and animal and*

vegetable fats... În acest exemplu se conturează fenomenul dublu, cel de schimbare a sensului inițial al cuvântului și cel de extensiune, lucru ce a conferit acestor două cuvinte particularități diferite, îndreptându-le spre diverse câmpuri semantice.

Cuvântul *revolution* [lat. *revolutio*], până în secolul al XVII-lea, era utilizat ca termen astronomic și numea mișcarea planetei în jurul Soarelui. Din secolul al XVIII-lea, sub influența filosofiei materialiste franceze, el este utilizat cu un sens nou, cel social-politic, punând pentru un timp oarecare în umbră sensul primar, fiind însă revitalizat în legătură cu dezvoltarea cosmonauticii, înregistrându-se în articolul lexicografic în sensul 1a, b, c, cf.: *revolution n. – orbital motion about a point, esp. As distinguished from axial rotation*. Cu sensul de 'schimbare social-politică' ori 'orice schimbare' *revolution* se înregistrează cu sensurile 2, 3a, 3b.

Cf.: *revolution – (2). A sudden or momentous change in any situation; (3a). A sudden political overthrow; (3b). Activities directed toward bringing about basic changes in the socioeconomic structure*.

Sensul curent mai păstrează și o nuanță figurată, cea de 'schimbare radicală într-un anumit domeniu'. Manifestând o îndepărtare de la sensul inițial și, în același timp, o extensiune semantică, cuvântul *revolution* este motivat supletoid și se încadrează în microsistemul *motion*.

Se pot constata și schimbări inverse – treceri de la noțiuni legate de viața socială spre noțiuni legate de viața universului, cosmosului.

În latină, *satelles*, *satellit*, cu sensul inițial de 'attendant' (*soldat din garda personală*), prin extensiune semantică a ajuns spre a designa 'acolit' (*persoană care urmează pe cineva într-un domeniu de activitate*). Ca termen astronomic, semnifică: 'astru', 'corp ceresc, lipsit de lumină proprie, care se rotește în jurul unei planete, însoțind-o în

cursul mișcării sale de revoluție, cf.: (1). *A relatively small body orbiting a planet*; (2). *A manmade object intended to orbit a celestial body*. În baza identității formale (parțiale) și semantice, prin intermediul relațiilor motivaționale derivaționale supletoide, cuvântul *satellite* este înglobat în microsistemul cu dominanta *star*.

Însăși dominanta *star* și-a schimbat sensul inițial odată cu evoluția gândirii, cu modificarea conținutului noțiunilor exprimate. Astfel, schimbarea sensului inițial al cuvântului a condus la coexistența în structura semantică a aceluiași cuvânt a unui sens curent și a unui sens special.

Cf.: (1). *Astron. A self-luminous, self-containing mass of gas in which the energy generated by nuclear reactions in the interior is balanced by the out flow of energy to the surface*;

(2). *Any of the celestial bodies visible at night from Earth as relatively stationary, usually twinkling points of light*.

Acest lucru poate fi valabil pentru majoritatea cuvintelor engleze și anume că ele conțin sensuri uzuale, curente, și sensuri speciale, științifice; cf.: *form, atom, materia*.

O cale frecventă de introducere a elementelor lexicale dintr-o limbă în alta este cea a calcului lingvistic. Cuvântul *pronominal* [lat. *pronomem*] vine în engleză ca un semicalc din latină.

Tot din secolul trecut datează semicalcurile adjectivale *submarine* [fr. *sousmarin*], *subterranean* [fr. *soutterain*], *quadruped* [fr. *quadrupede*]. În baza relațiilor motivaționale derivaționale, aceste cuvinte au intrat, respectiv, în microsistemele cu dominantele *sea, earth, foot*.

După modelul limbilor clasice se pot forma calcuri cu caracter internațional. Astfel, cuvântul grecesc *syn-eithesis* a fost calchiat în limba latină prin *conscientia*, care a servit apoi drept bază pentru cuvântul englez *consciousness*, pentru cel francez *conscience*, german – *Gewissen*, român – *conștiință*. Toate aceste cuvinte au

unul și același sens și sunt formate dintr-un morf-prefix, corespunzător (*con-*, *Ge-*), care are sensul 'cu' și o parte nominală cu sensul 'știință'.

În terminologia lingvistică a intrat și semicalcul *metalimbaj*, ce are circulație universală; cf.: engl. *metalanguage*, fr. *metalangue*, it. *metalingua*, g. *Metaspracher*.

Pe calea calcului s-au format mulți termeni științifici internaționali.

De exemplu, cuvântul *insect* vine în engleză prin intermediul limbii latine din greacă; cf.: *insect* [lat. *insectum* < *insectus* < *P. part.*, de la *insecare* (*to cut up*): *in-* (*in*) + *secare* (*to cut*)].

Au fost atestate cazuri când unele cuvinte, din punct de vedere semantic, se află în relații polarizate. În acest sens, se conturează microsistemul cu dominanta *height*. Ceea ce se evidențiază în mod deosebit este polarizarea semantică a acestui cuvânt. În limba latină, adjectivul *altus* îngloba două sensuri opuse, cel de 'înalț' și cel de 'adânc'. Această particularitate s-a transmis, într-o oarecare măsură, și în engleză, evidențiind o paletă nuanțată pentru sensul 'adânc' și 'profund, jos'. Astfel, morfii *alt-*, în lexemele *altitude, altiplano, altigraph, altimeter*, este purtătorul sensului 'înalț', iar în lexemul *alto* același morf prezintă sensul 'profund, jos, adânc'. Acest fapt se circumscrie în articolele lexicografice ale lexemelor respective.

Cf.: *altitude n. – the height of a thing above a reference level, esp. Above sea level or above the earth's surface*;

alto n. – a low, female singing voice.

De asemenea, morfii-rădăcină *host-*, în cuvintele *host, hostage*, are sensul 'guest', iar în cuvintele *hostile, hostility* – sensul 'enemy'.

Sunt atestate și două cazuri când un termen contemporan nu are la origine decât o singură formă gramaticală. Astfel, substantivul *rebus* constituie forma de dativ-ablativ a substantivului de declinarea

a V-a *res, rei*. Cuvântul *rebus* înseamnă, astăzi, 'a puzzle composed of words or syllables that appear in the form of pictures'. Tot o formă morfologică latină trebuie considerat și lexemul *quorum*, ce constituie forma de genitiv plural a pronumelui relativ latin *qui*, situat în spațiul periferic al microsistemului cu dominantă *major* tot de origine latină. Dominanta, la rândul ei, reprezintă gradul comparativ al adjectivului *magnus* 'mare'; cf.: [*ME majour* < *Lat. major, comp. of magnus* (*great*)].

Pentru unele lexeme de origine latină este caracteristic procesul de desemantizare a unor sufixe din structura lor etimologică. Astfel, cuvintele *sanicule*, *vulpecula*, *auricle*, *navicular*, *majuscule* s-au format prin desemantizarea morfului-sufix diminutival *-cul* din componența rădăcinilor cuvintelor respective. De altfel, asemenea forme cu sufixul diminutival *-cul* erau specifice pentru latina populară; cf.: *sanicula*, *vulpecula*, *auricula*, *navicula*, *majusculus*, dim. lat. *sanus*, *vulpes*, *auris*, *navis*, *major*. Un exemplu convingător îl prezintă cuvântul *majuscule*, care demonstrează desemantizarea totală a sufixului diminutival *-cul* și preluarea sensului rădăcinii cuvântului, ce semnifică contrariul diminutivului; cf.: *majuscule n.* – a large letter either capital or uncial used in writing and printing. Cuvintele *sanicle*, *vulpecula*, *auricle*, *navicular* intră în microsistemele cu dominantele respective *health*, *fox*, *ear*, *ship* prin intermediul relațiilor supletive. De asemenea, sunt depistate două cazuri de desemantizare a morfului-sufix *-ule*, în latină, sufix diminutival; cf.: *capsule n.* – [*Fr.* < *Lat. capsula*, dim. *capsa* (*box*)]; *nodule n.* – [*Lat. nodulus*, dim. *nodus* (*knot*)]. Lexemul *nodule* este legat supletoid cu dominantă *knob*, iar lexemul *capsule* intră în câmpul semantic *box* în mod supletiv. De altfel, aceste sufixe diminutive desemantizate au pătruns și în alte limbi, ca, de exemplu, în limba română; cf.: *ureche*, *majusculă*, *capsulă*.

Mai rar, se întâlnesc și cazuri când se utilizează forma eliptică a unei fraze scoase din uz, de exemplu, cuvântul *whim* de la [*whim-wham*] în microsistemul cu dominantă *caprice*.

În baza materialului valorificat se poate conchide că lexicul limbii engleze se află într-un proces de continuă evoluție a formei și sensului. Acest proces marchează nu numai aspectul cantitativ, ci și cel calitativ de dezvoltare:

- Schimbarea sensului inițial;
- Înglobarea sensului unui element al cuvântului compus și desemantizarea elementului al doilea;
- Conviețuirea sensurilor ambelor elemente ale cuvântului compus;
- Condensarea sensurilor elementelor cuvântului compus;
- Păstrarea sensului inițial și dezvoltarea unui sens nou;
- Restricția sensului;
- Extensiunea sensului;
- Polarizarea semantică;
- Calculul lingvistic;
- Dezvoltarea sensului în baza unei forme gramaticale.

Referințe bibliografice

1. Baugh, A. C., Cable, Th. *A history of the English language*. – London, 1996.
2. Briscoe, T. *Linguistic evolution through language acquisition*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
3. Benveniste, E. *Probleme de Lingvistică generală*. (vol. II) – București: Editura Universitas, 2000.
4. Степанов, Ю. С. *Методы и принципы современной лингвистики*. – М.: Наука, 1975.
5. Сосюр, Ф. *Курс общей лингвистики*. В кн.: *Труды по языкознанию*. – М.: Прогресс, 1977.
6. Будагов, Р. А. *Введение в науку о языке*. – М.: Просвещение, 1965.
7. *The American Heritage Dictionary*. Second College Edition. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1982.

CORELAȚIA SIMBOLULUI GEOMETRIC ȘI A SIMBOLULUI PLASTIC LA ELABORAREA COMPOZIȚIILOR CREATIVE

Arbuz-Spatari Olimpiada,
doctorandă, lector superior, UPS „Ion Creangă”
Ana Simac, doctor în studiul artelor,
conferențiar universitar, UPS „Ion Creangă”

Termeni-cheie: simbol geometric, simbol plastic, forme geometrice, elemente ale limbajului plastic.

Abstract: *Development of creative abilities of students is the main task of a subject of "textile art". Given article represents studying and application of symbolic of geometrical and plastic forms in creation of fine art compositions.*

Simbolica formelor și aplicarea ei creativă în limbajul plastic oferă vaste posibilități pentru dezvoltarea creativității în realizarea compozițiilor decorative abstracte la cursul de Artă textilă. Studiul și analiza *simbolului geometric* și a *simbolului plastic*, precum și corelația între aceste simboluri în procesul instructiv la facultățile de artă plastică, servește drept o condiție de bază în procesul elaborării compozițiilor plastice creative. Studiul de față preconizează analiza corelației elementelor limbajului plastic și a formelor geometrice pentru aplicarea lor conștientă în elaborarea compozițiilor creative, în activitatea de creație a viitorilor artiști plastici. „În artele plastice, organizarea formelor reprezintă un mod esențial al creației, arta fiind concepută de-a lungul vremurilor de dezvoltare estetică un proces de compoziție”. [4 p. 132]

Personalitatea creatorului reflectă realitatea prin intermediul unor imagini concret-senzoriale, cu ajutorul senzațiilor, percepțiilor, reprezentărilor, prin imagini abstracte, create cu ajutorul limbajului. *Aptitudinile specifice* creatorului din artele plastice sunt: 1. *calitățile senzorio-motorii implicate*: spirit de observație, acuitate vizuală, simțul luminii și al culorii, simțul proporției, al ritmului, al formei și volumului; 2. *abilitățile motrice*:

dexteritatea manuală, bună coordonare a văzului și auzului, precizie și rapiditate în mișcările mâinii; 3. *abilitățile intelectuale*: coeficientul de inteligență cel puțin mediu, imaginație bogată; 4. *însușiri afective, motivaționale și caracteriale*: pasiune față de artă, sensibilitate, perseverență și putere de muncă. [4, p. 83]

Vom menționa principalele caracteristici ale creativității artistice: utilizarea mai multor tipuri de informații; implicarea unui ansamblu de aptitudini și atitudini; necesitatea unui nivel minim de inteligență (95-100 QI), esențiale fiind aptitudinile speciale.

În elaborarea compozițiilor plastice creative se cere să fie folosite patru tipuri de informații stocate care pot fi reactualizate prin intermediul unor noi conexiuni (importante în arta plastică și în arta textilă): 1. *informații figurale sau senzorial-perceptive* care includ informațiile vizual-figurale; 2. *informații semantice*; 3. *informațiile simbolice*; 4. *informațiile comportamentale*. [4, p. 82]

Abstractul pur al unei forme geometrice plastice devenit *semn*, semnificativ în sistemul subiectiv de reflectare creativă al unui artist, devine simbol. Ca orice simbol, *simbolul geometric* are un caracter convențional. Această convenționalitate poate fi determinată fie la nivelul unei culturi, al unui curent sau mișcări artistice, fie la scara creației unui artist. Datorită complexității expresive a semnificațiilor geometrice, *simbolul geometric* se transformă în *limbaj geometric* ce se suprapune și este în corelație cu *limbajul plastic*.

Consistența emoțională a unei forme geometrice este, poate, justificată de

matricea imaginativă a autorului, figurile și volumele geometrice neexistând în realitate în mod concret, ele fiind un produs al fanteziei și inteligenței umane. [1, p. 32]

Zamfir Dumitrescu propune *trei direcții de interpretare simbolică a figurilor și formelor geometrice: Categoria simbolurilor geometrice de o valoare asociativă*; în aceasta sunt incluse ca grupare figurile geometrice adoptate ca simbol pentru o idee, o noțiune istorică, socială, religioasă, printr-o asociere, îndepărtată de motivația structural-geometrică a semnului devenit simbol. Pornind de la ideea că toate formele pot fi simbolizate în mod logic prin reprezentarea schematizată a structurii sale, literele alfabetului latin au pornit, se pare, de la imaginea vizuală a unui dat inițial, de unde, prin stilizări și reducții succesive, au devenit semne abstracte.

A doua categorie a simbolurilor o constituie valoarea pur convențională a simbolului geometric în cadrul unor sisteme recunoscute ca atare, cum ar fi cel matematic, logic, fizic, chimic etc.

A treia categorie a simbolurilor geometrice este cea în care primează valoarea structural-geometrică a acestora, cu implicațiile respective pe planul percepției vizuale și al efectelor psihologice în reprezentarea formei geometrice. [1, p. 34] Categoria a treia a simbolurilor geometrice este în corelație cu elementele limbajului plastic. Formele geometrice se suprapun cu elementele limbajului plastic (pătrat, dreptunghi, spirala etc.).

Printre codurile convențional-geometrice se consideră că *punctului* îi corespunde ideea de *localizare, marcarea (punctare)*; *triunghiului* îi corespunde, pe același plan al psihologiei percepției, ideea de *dinamism* (un dinamism rezultat din *forța* sugerată vertical de vârful ascuțit al unghiurilor, consacrată uneori de amploarea și proporția figurii închise); *pătratului*, datorită ordinii din interiorul ariei sale determinate de cele patru

unghiuri drepte și de egalitatea laturilor, îi corespunde noțiunea de stabilitate.

În sens de dicționar, *triunghiul* este prima suprafață. Orice figură geometrică, dacă ducem niște linii drepte din centrul ei spre colțuri, poate fi împărțită în mai multe triunghiuri. Triunghiul simbolizează divinitatea, armonia, proporția. [10, p. 382]

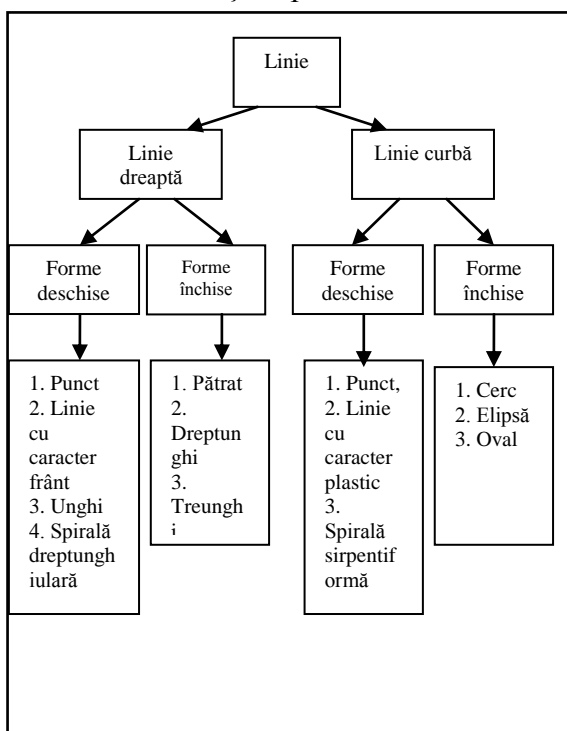
Ca derivată din condiția structural-geometrică și plastică a triunghiului și pătratului se desprinde expresivitatea: *unghiul ascuțit* (sub 90°), care preia condiția dinamic vectorială menționată în cazul triunghiului – *punctare spre exterior*; *unghiul obtuz* (mai mare de 90°), care tinde să-și piardă capacitatea de direcționare dinamică a vectorului sugerat de unghi în favoarea unei forțe de sens contrar, îndreptată spre interiorul deschiderii brațelor unghiului; situația este cu atât mai clară, cu cât unghiul obtuz este mai mare, apropiindu-se de condiția unui arc de cerc sau de o curbă deschisă – *punctare spre interior*. [1, p. 42]

Aceste simboluri geometrice se aplică și în elaborarea compozițiilor plastice în arta textilă ce utilizează imaginea vizuală a simbolului geometric. Semnul geometric apare frecvent în limbaje simple, necodificate sau cu un cifru ușor abordabil, fără o pregătire de specialitate anterioară. Analizând principiile aplicării simbolurilor și formelor geometrice în elaborarea compozițiilor decorative, este evident procesul transformării simbolului geometric în simbolul plastic și are ca finalitate sinteza (geometrico-plastică) a semnelor devenite, prin creație, simboluri.

Simbolul geometric, cuprins în cea de a treia categorie, se apropie pînă la suprapunere totală de *simbolul plastic*. Cele câteva forme geometrico-plastice susmenționate (punctul, triunghiul, pătratul, unghiurile drept, ascuțit, obtuz), formele geometrice plastice primordiale luate în discuție sunt derivate din condiția liniei drepte. Alături de *linia dreaptă*, studiul liniei *curbe*, cu ipostazele ei multiple, deschise (*spiralele, parabola, hiperbola*

etc.) și închise (figurile plane ale *cercului, elipsei, ovalului* etc.) ne oferă stadii structural-geometrice cu un specific conținut plastic expresiv. [1, p. 44]

Tabelul de mai jos oglindește multitudinea de posibilități de expresie a *liniei* ca element al limbajului plastic în compoziție decorativă, relevând toate caracteristicile și ipostazele *liniei* în

variantele închisă și deschisă a ei (Figura 1).

Figura 1. *Reprezentarea expresiei a liniei ca element a limbajului plastic*

După multe milenii, semnele primare au devenit simboluri, semne sfinte, iar în era creștină, odată cu secătuirea lor de duhul mitic, au luat chip de model artistic în limbajul plastic. Simbolul geometric și cel plastic subliniază trunchiul genetic al oamenilor uniți prin credințe comune și perenitatea semnelor care au legat punte peste timp. [2, p. 72]

Orice proces de creație presupune plasarea *simbolurilor* în limbajul plastic într-un context semnificativ. *Simbolurile* se află în centrul atenției, fiind însăși inima vieții imaginative, căci scot la iveală secretele inconștientului, pun în mișcare resorturile cele mai ascunse ale unor

acțiuni și oferă noi perspective asupra necunoscutului și infinitului. Simbolul joacă rolul dominant în special în arta textilă. În arta contemporană și în arta modernă studierea simbolului, de asemenea, este importantă pentru a realiza cu succes creația artistică în domeniul artei textile.

Precizăm sensul din dicționarul explicativ, care îi corespunde noțiunii de simbol: *simbol – semn, obiect, fenomen care este investit cu o capacitate specială de a transmite idei, concepte, chiar aluzii ideologice, mult mai complexe decât simpla lor reprezentare, în conformitate cu un cod acceptat în general.* În artele plastice, *simbol* este un semn vizual cu caracter aluziv, referitor la o altă realitate de ordin material sau spiritual, decât cea pe care imaginea o înfățișează, în arta medievală, a Renașterii și barocului. Simbolul poate fi sesizat și intuitiv, în unele cazuri, atunci când semnul și ceea ce semnifică el au, ambele, caracter concret. Există însă și simboluri repertoriale de experiențe vizuale străvechi, cum ar fi simbolul culorilor și cele numerice. [5. p. 128]

Vom examina semnificațiile simbolice ale elementelor limbajului plastic, care sunt în corelație cu formele geometrice, specifice și aplicate frecvent în elaborarea compozițiilor plastice din domeniul artei textile (*spirala, unghiul, triunghiul, romb, cruce, segmentele gemene, cercul*).

Un semn cu mare putere de influență în simboluri textile, preluat din simbolul și forma geometrică, este *spirala*. *Spirala* este linia curbă deschisă. De-a lungul mileniilor, *spirala* a luat forme diferite, cu multiple semnificații: spirale repetate, spirale opuse, spirale încleștate, spirale fugătoare, în lanț, vălurite, împletite etc. Variantele *spiralei* identificate în costumele naționale sunt, de fapt, semne identice ale *spiralei* care a împodobit costumele zeităților de la Cârna, preluate pe un plan superior de la vetre culturale locale mult mai vechi. *Spirala* în lanț, fugătoare,

în volute legate, cunoscută încă din Neolitic în arealul Carpaților dunăreni, era introdusă în complexul vestimentar de ceremonie. [2, p. 72]

Spirala simbolizează energie regenerativă, se deschide și se ridică sub formă de tornadă sau coboară în împărăția întunericului prin vârtejuri amenințătoare. [3, p. 250] Există două tipuri de spirale: spirala serpentiformă și spirala cu volute unghiulare. *Spirala cu volute unghiulare* este un model impus de tehnica redării simbolului. Această variantă realizată cu volute în patru unghiuri de 90 grade nu este un simplu motiv ornamental. [4, p. 72] *Spirala cu volute unghiulare* este formă compusă din mai multe forme ale limbajului plastic: *punctul*, *linia*, ce stau la baza mijloacelor plastice în cursul de Artă textilă pentru studenții facultăților de artă plastică și design.

Unghiul primar. În practica artei textile, unghiul a luat diferite chipuri, a fost așezat în diferite poziții, potrivit unor cerințe greu de descifrat. Astfel, unghiurile cu laturile paralele mărginite de două drepte au ornat gulerele înguste, tivurile și chenarele tuturor tipurilor de haină, folosindu-se cu predilecție firul negru.

Grupajul mai mare de unghiuri paralele, mărginit de două drepte sau nu, cu nervură sau nu de tipul celui de la Ostrovu Corbului sau Parța a fost folosit intens, sub formă de *cruce*, ca element de sine stătător. „Crucea în aripioare” a constituit izvod important în ornament, fiind asociată frecvent cu elemente fitomorfe, fapt ce demonstrează că acest motiv a fost creat mai târziu și derivă din schevronul zeiței-pasăre. În ornamentul textil s-a menținut cu vigoare în satele sibiene. [2, p. 72] Cu pătrat la mijloc sau nu, această *cruce*, în vremuri, a constituit model important în broderia pieselor vestimentare din satul Briceni din Basarabia. În Sulița și Ostrița, Bucovina, a rămas preferabilă în cusutul prosoapelor moldovenești.

„*Unghiul închis*” – *triunghiul* „umplut” sau conturat totdeauna repetat a

constituit izvod de seamă în compozițiile textile în Muntenia și în Țara Crișurilor. Unghiul alcătuit din friză, creat la Cuina Turcului și Turda s-a răspândit în broderia vestimentară în proporție apreciabilă pentru că se găsește pe toate piesele vestimentare. Frecvent, apare intercalat sau repetat.

Rombul pe materiale textile, în scrierea formei, era semnul soarelui, iar egiptenii l-au redat în arta țesutului obținând reflexe deosebite și începând cu mil. al VI-lea s-a extins în toate vetrele neolitice. „Rombul încărcat”, fie el circumscris sau sugerat prin împerecherea clepsidrelor, totdeauna a creat efect în compoziție prin suplețe grafică și prin plicromie. Sub impulsul îndepărtatei tradiții, adesea a fost asociat cu coloana, cu unghiul și cu linii paralele.

Segmentele gemene. Multitudinea de segmente perechi a constituit o anume expresie în limbajul paleolitic confirmat ulterior în vetrele zonei Porților de Fier. Segmentele de dreaptă redade în os, în corn, în lut, grupate felurite accesorii de cult, fie ele și cele țesute sau brodate. În acele îndepărtate vremuri, grupul format din două segmente reprezenta simbolul dualității, multiplului, grupul de trei segmente prezenta chipul zeului neființei, grupul de patru ridica la superlativ multiplul dual etc., toate ținând de structura unui alfabet arhaic, uitat apoi.

Alt semn primar este *linia curbă închisă*. *Cercul*, conturul mărgelui de la Nandru, a luat chip diferit de-a lungul timpului scurs, ajungând în epoca bronzului un ax al ființei universale: Cultul Soarelui. La Spanțov, Oltenița, *cercul* se hașura în interior, iar mai târziu se hașura numai spațiul dintre două cercuri concetrice, așa cum s-au brodat cojoacele în importantele centre de prelucrare a pieilor, cum se brodau cercuri pe colțul hainelor lungi în Bihor, Gorj, Dolj și Romanați. *Cercul* s-a asociat, compozițional, cu spirala și numai în rare cazuri a intrat în compoziția frizelor,

alături de coloană, de unghi, sau de romb.
[2, p. 73]

În scopul de suprapunere a simbolului plastic cu simbolul geometric, am elaborat tabele de reprezentare și de examinare a formelor geometrificate plastice în corelație cu elementele de bază ale limbajului plastic. Formele geometrice (punctul, unghiul primar, unghiul închis – triunghiul, pătratul) pot fi aplicate ca elementele de limbaj plastic în compozițiile plastice, exteorizând diverse, multiple semnificații simbolice (Figura 2).

Elementele limbajului plastic	Forme geometrice	Semnificații ale formelor geometrice
Punctul		1. localizare 2. marcare 3. punctare
Unghiul primar		punctare spre exterior
Unghiul închis – triunghiul		1. proporție 2. dinamism 3. forță
Pătratul		1. stabilitate 2. expresivitate

Figura 2. Semnificația simbolică a formelor geometrice

În tabelul prezentat mai jos propunem elementele limbajului plastic în corespundere cu formele plastice geometrificate, care, la rândul lor, sunt în corelație cu elementele de bază ale limbajului plastic. Concomitent, relevăm și semnificația elementelor limbajului plastic (simbolul plastic). (Figura 3)

Elementele limbajului plastic	Forma plastică geometrificată	Semnificații ale elementelor limbajului plastic
Linie dreaptă		1. calmă 2. statică
Linie curbă		1. fluent 2. plastic
Spirala		1. emanație 2. extensie 3. dezvoltare 4. continuitate ciclică aflată

		în progresie 5. rotația creațională
Spirala cu volute în unghi		1. labirintul 2. reprezintă o evoluție ce pleacă din centru 3. involuție, prin întoarcere la centru
Unghiul primar.		asociat cu elemente fitomorfe
Unghiul închis – triunghiul		1. divinitatea 2. armonia
Rombul		1. matricea vieții 2. poarta lumilor subterane 3. trecerea inițiativă spre pântecele lumii 4. intrarea în reședința forțelor htoniene
Segmentele gemene		1. simbolul dualității 2. multiplului 3. grupul de două segmente prezenta chipul zeului neființei
Cercul – linia curbă închisă		1. simbol al lumii spirituale 2. invizibile 3. transcendentă 4. cerul cosmic, în special în relațiile sale cu pământul.

Figura 3. Semnificația simbolică a elementelor limbajului plastic

Privite izolat, formele și figurile geometrice pot părea în mișcare sau statice, dând un *ansamblu de senzații*, de o calitate

particulară, pe planul elaborării formelor geometrice plastice creative, și aplicarea lor conștientă în elaborarea compozițiilor plastice. Limbajul general al semnelor și simbolurilor geometrice devine limbaj plastic specific; lumea noțiunilor generale geometrice se reduce la lumea subiectivă a artistului, care are capacitatea de a combina aceste date în elaborarea creativă a compozițiilor plastice. Combinațiile geometrice și plastice, care sunt baza concepției (artistice) a unei compoziții creative, pot fi concurate numai de posibilitatea de a exprima o infinitate de gânduri, idei, stări afective cu un mănunchi restrâns de semne geometrice. Limbajul unanim convențional al geometriei se află la baza unei nesfârșite serii de limbaje artistice specifice. [1, p. 45]

Studierea simbolurilor geometrice și a simbolurilor plastice și aplicarea lor în elaborarea compozițiilor creative este o condiție importantă în procesul dezvoltării creativității artistice la studenții facultăților de artă plastică. Propunem să dezvoltăm nivelul de creativitate la studenți prin metode specifice: studierea și aplicarea conștientă a simbolurilor plastice.

Studierea simbolurilor plastice se efectuează prin:

- o *determinarea definiției semantice* (a elementelor limbajului plastic, a formelor geometrice);
- o *analiza simbolurilor* (elementelor limbajului plastic, formelor geometrice);
- o *selectarea simbolurilor* (a elementelor limbajului plastic, a formelor geometrice);
- o *compararea* (elementelor limbajului plastic, a formelor geometrice).

Vom aplica conștient simbolică formelor plastice în elaborarea compozițiilor creative în baza cursului de artă textilă prin:

- o *utilizarea elementelor limbajului plastic ca simboluri plastice;*
- o *utilizarea formelor geometrice ca simboluri geometrice;*

- o *aplicarea conceptului filosofic al simbolurilor geometrice și al simbolurilor plastice în elaborarea compozițiilor creative;*
- o *aplicarea conceptului psihologic al simbolurilor geometrice și al simbolurilor plastice în elaborarea compozițiilor creative.*

Dezvoltarea creativității la studenți prin *studierea și aplicarea* simbolicii formelor plastice este o problemă prioritară pentru învățământul artistic superior. *Metodele specifice propuse* prevăd etapa inițială în elaborarea compozițiilor creative la activitățile de artă textilă. În artele plastice, aplicarea simbolicii reprezintă un procedeu esențial al creației, arta fiind concepută de-a lungul vremurilor ca mijloc de dezvoltare estetică și ca proces de creație a tineretului studios.

Bibliografia:

1. Zamfir Dumitrescu, *Structuri geometrice, structuri plastice*, București, Meridiane, 1984, 88 p.
2. Virgil Vasilescu, *Semnele cerului* (cultură și civilizație carpatică), Editura: ARHETIP – Renașterea Spirituală, 1993, 214 p.
3. Constantin Radinschi, *Desen artistic în industria ușoară* (Manual pentru clasa a XI-a, licee industriale cu profil de industrie ușoară și școli profesionale), R.A. – București, Editura Didactică și pedagogică, 1992, 82 p.
4. Gabriela Popescu, *Psihologia Creativității*, Editura Fundației Române de Măine, București, 2004, 144 p.
5. Constantin Spânu, *Bazele Modelării Artistice*, Universitatea Tehnică a Moldovei, Facultatea de Industrie Ușoară, Chișinău, TEHNICA-INFO, 2001, 120 p.
6. *Dicționar de artă (forme, tehnici, stiluri artistice)* vol. I, București, Meridiane, 1998, 294 p.
7. *Dicționar de artă (forme, tehnici, stiluri artistice)* vol. II, București, Editura Meridiane, 1998, 221 p.
8. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri* vol. I, București, Editura Artemis, 1994, 503 p.
9. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri* vol. II, București, Editura Artemis, 1994, 423 p.
10. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri* vol. III, București, Editura Artemis, 1994, 533 p.

MAREA BRITANIE ȘI RELAȚIILE ROMÂNNO-SOVIETICE ÎN PERIOADA ANILOR 1920 – 1924

Denis FABIAN

Catedra istorie universală, USM

În cadrul relațiilor internaționale din perioada imediat următoare primei conflagrații mondiale, tentativele de normalizare a raporturilor româno-sovietice ocupă un loc aparte și prezintă, în același timp, un deosebit interes științific. Faptul în cauză este determinat și de implicarea marilor puteri în soluționarea acestei probleme. Astfel, Anglia, fiind garantă a Tratatului Basarabiei, era interesată direct în stabilirea relațiilor diplomatice dintre România și Rusia Sovietică. Din aceste considerente, este important de observat locul și rolul pe care l-a avut Marea Britanie în cadrul acestui proces, ceea ce și ne propunem să realizăm în acest studiu.

Atitudinea diplomației britanice față de România, imediat după sfârșitul primei conflagrații mondiale, a fost dictată, în mare parte, de relațiile româno-ruse. Din acest motiv, Anglia urmărea cu mare interes evoluția evenimentelor din Rusia. Inițial, liderii politici de la Londra considerau că forțele țariste vor înfrânge revoluția rusă și au făcut presiuni asupra guvernului român cu scopul de a ajuta aceste forțe, în special pe cele ale generalului Denikin¹. Guvernul român însă nu dorea să se implice în conflictul din țara vecină. Prăbușirea ulterioară a țarismului a avut importante consecințe asupra situației internaționale și asupra relațiilor româno-ruse. Promulgarea de către noul regim a „Decretului asupra păcii” viza recunoașterea dreptului la autodeterminare pentru popoarele

subjugate. În acest context nou, Basarabia își afirmă individualitatea și își revendică drepturile, proclamând unirea cu statul român. Ca urmare a acestui eveniment, au loc o serie de acte ostile din partea oficialităților sovietice la adresa românilor. Astfel, a fost arestat șeful Legației române la Petrograd, C. Diamandy, a fost confiscat tezaurul Băncii Naționale a României și alte averi naționale românești depuse spre păstrare în Rusia în anii 1916 – 1917, urmate de confiscarea tuturor navelor comerciale și de pasageri refugiate în rada portului Odessa. Ulterior, guvernul sovietic a adresat mai multe ultimatumuri guvernului român, solicitând cedarea Basarabiei. Urmarea firească a acestor decizii unilaterale ale Kremlinului a fost degradarea raporturilor bilaterale dintre cele două state. Așadar, relațiile româno-sovietice din această perioadă au fost determinate de problema Basarabiei, în această chestiune Marea Britanie având un rol important, mai ales la Conferința de Pace.

Poziția pe care trebuia să o ia guvernul român față de vecinul de la răsărit a divizat opiniile membrilor cabinetului. Astfel, primul ministru, Alexandru Averescu, sprijinea încercarea de a obține o înțelegere cu sovieticii, în timp ce ministrul de externe, Take Ionescu, era indiferent. În această privință, Ionescu era puternic influențat de diplomația franceză care îl îndemna să-i urmeze exemplul și să-l recunoască pe baronul Wranghel ca reprezentant al Rusiei, pentru că acesta, la insistența guvernului francez, în curând „va recunoaște unirea Basarabiei”². În ceea ce privește Marea Britanie, aceasta nu dorea

¹ *Arhivele Naționale Istorice Centrale ale României* (ANICR), fond Casa Regală, vol. 55/1919, f. 1.

² *Documents on British Foreign Policy* (DBFP), First Series, vol. VIII, London, 1958, p. 766.

să-l recunoască pe Wranghel³. În acest sens, Lloyd George îi declara lui Take Ionescu: „acum, că bolșevicii au scăpat de complicațiile poloneze, ei îl vor învinge pe generalul Wranghel”⁴. De asemenea, premierul britanic îl informa pe șeful diplomației românești că Moscova era de acord să satisfacă cererile românești. Dar dacă bolșevicii îl înfrâneau pe Wranghel și la acel moment nu era stabilită o înțelegere între Rusia Sovietică și România, aceasta putea fi mult mai greu de realizat. Atunci, sovieticii aveau posibilitatea să declare: „Noi v-am oferit șansa unei negocieri câteva luni în urmă și voi nu ați acceptat-o”⁵. Până la urmă, guvernul de la București nu l-a recunoscut pe Wranghel. Totodată, a pierdut ocazia de a stabili relații diplomatice cu Moscova. Acest lucru a fost ratat dat fiind faptul că cercurile politice românești nu priveau statul sovietic ca pe un succes al regimului țarist; la fel ca și Franța, care, prin președintele ei Al. Millerand, afirma, la 20 iunie 1920: „...recunoașterea statului sovietic se va face atunci când acesta își va asuma responsabilitatea pentru angajamentele predecesorilor față de guvernele straine”⁶.

În ceea ce privește recunoașterea unirii Basarabiei cu România, în vara anului 1920 guvernul de la Londra condiționa semnarea tratatului privind Basarabia de anumite asigurări ale proprietăților britanice din această provincie și de ratificarea Tratatului Minorităților semnat de România încă la 9 decembrie 1919⁷. Fiind realizate aceste condiții, Tratatul Basarabiei a fost semnat la 28 octombrie 1920, între Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia, pe de o parte, și România, pe de alta.

Textul tratatului, după ce repeta motivațiile din hotărârea pe care Consiliul Suprem o adoptase în martie 1920, preciza: „Înaltele Părți Contractante declară că recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei cuprins între frontiera actuală a României, Marea Neagră, cursul Nistrului de la revărsarea sa până la punctul unde este tăiat de către vechea linie de despărțire dintre Bucovina și Basarabia și acest vechi hotar”⁸. De asemenea, semnatarele tratatului se obligau să acorde României asistență în cazul unei încercări rusești de a redobândi Basarabia⁹. Conținutul tratatului nu i-a convenit guvernului sovietic; imediat, la 1 noiembrie, Cicerin, împreună cu principalii conducători ai Ucrainei, Racovski și Kurtski, comunicau țărilor contractante că, luând cunoștință de încheierea acestui tratat „cu privire la anexarea Basarabiei de către România, guvernele republicilor sovietice Rusia și Ucraina declară că nu pot recunoaște nicio tranzacție cu privire la Basarabia, fără participarea lor, ca având forță și valoare, și că ele nu se consideră deloc legate printr-un asemenea tratat încheiat între alte guverne”¹⁰. Această notă de protest a consemnat o schimbare de atitudine a diplomației sovietice în chestiunea basarabească. Semnarea tratatului din 28 octombrie 1920 a fost, mai curând, motivul imediat, decât cauza efectivă a acestei schimbări. Ea trebuie privită în contextul general al mutațiilor intervenite în poziția internațională a Kremlinului. Reacția statelor europene față de transformarea Rusiei Sovietice într-un focar al experimentelor comuniste a

³ *Ibidem*, p. 767.

⁴ *Ibidem*, p. 799.

⁵ *Ibidem*

⁶ *Ibidem*, vol. XXV, London, 1984, p. 783.

⁷ *Ibidem*, vol. XXIV, London, 1983, p. 154.

⁸ Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe al României (ADMAER), fond 71/URSS, vol. 134/1921-1933, f. 70.

⁹ DBFP, First Series A, vol. III, London, 1979, p. 794.

¹⁰ ADMAER, fond 71/URSS, vol. 134/1921-1933, f. 64.

generat o serie de intervenții și promovarea unei vâgii politici de ajutorare a adversarilor comunismului. În pofida acestor acțiuni, către sfârșitul anului 1920, odată cu înfrângerea lui Wranghel și începutul tratatelor sovieto-polone, a devenit evident că regimul bolșevic a supraviețuit. Această perspectivă schimba datele problemei ruse, apărând, astfel, tendințe de apropiere de Moscova. În acest context nou, chestiunea raporturilor româno-ruse reținea atenția Londrei. Astfel, la 13 septembrie 1920, șeful guvernului de la București îi comunica ministrului român de externe că propunerea sovietică din 29 august de a începe noi negocieri „este interesantă și că dorește să telegrafieze la Londra și la Paris pentru a cunoaște exact poziția adoptată de cele două guverne, în scopul de a avea deplina comuniune de vederi cu Marii Aliați”¹¹. În aceeași zi, șeful Legației române la Londra, Vasile Boerescu, informa guvernul român că a purtat discuții cu Lloyd George asupra acestui subiect. Primul ministru englez, aprobând contactele româno-sovietice, credea că, prin ele, Bucureștiul va obține cert, de la regimul sovietic, condiții mai favorabile decât de la un eventual guvern țarist. El își argumenta punctul de vedere prin aceea că Rusia Sovietică, bazându-se pe teoria internaționalismului, care nu pune prea mare accent pe frontiere, ar putea recunoaște unirea Basarabiei. Lloyd George considera că există și un anumit risc ca un viitor guvern rusesc „să devină antiromânesc datorită recunoașterii actuale a hotarelor româno-ruse”¹². Anglia, la acel moment, nu avea nicio intenție de a recunoaște regimul sovietic, dar se dovedea mai flexibilă în raporturile cu Rusia Sovietică, în comparație cu Franța, care nu accepta de a trata cu Sovietele și nici nu agreea negocierile româno-ruse. Partidul Laburist se pronunța pentru încheierea

unui acord cu Rusia, opinie care, neoficial, avea aprobarea lui D. Lloyd George și a membrilor cabinetului său. Atât primul ministru, cât și alți diplomați britanici doreau ca Marea Britanie să reia schimburile economice cu Sovietele. Mai târziu, faptul a devenit și mai evident, guvernul britanic tratând direct cu guvernul sovietic. Astfel, la 16 martie 1921, a fost încheiat un acord economic între guvernul britanic și cel sovietic¹³. În acest context, Foreign Office-ul se arăta interesat în menținerea contactelor dintre Moscova și București, dar pentru România această perspectivă era complicată de caracterul relațiilor româno-sovietice. Insecuritatea frontierei estice, contestată de guvernul sovietic, precum și problema tezaurului constituiau elemente importante care defavorizau guvernul român, atât pe plan extern, cât și intern. Guvernul Brătianu, care în martie 1922 i-a urmat lui Averescu, a adoptat o atitudine relativ mai independentă față de Franța și mai realistă în relațiile cu Rusia Sovietică. Aceasta tendință s-a manifestat în cadrul tratatelor sovieto-române de la Varșovia, guvernul român respingând propunerea sovietică privitor la recunoașterea Basarabiei în schimbul renunțării la tezaurul românesc. Partea română a acceptat să discute la această întrunire doar relațiile comerciale dintre cele două țări și reglementarea navigației pe Nistru¹⁴. Atitudinea guvernului de la București este explicată de acordarea sprijinului englez românilor în relațiile cu sovieticii. În acest sens, la 13 aprilie 1922, premierul britanic îi comunica lui Ionel I. C. Brătianu că „chestiunea basarabeană e hotărâtă definitiv, marile puteri garantând posesiunea acestei provincii României prin Tratatul Basarabiei”¹⁵. A doua zi, Anglia ratifica acest tratat, fiind prima țară care făcea

¹¹ ANICR, fond microfilme Anglia, rola nr. 209, c. 97.

¹² DBFP, First Series, vol. VIII, p. 797.

¹³ *Ibidem*, Second Series, vol. VII, London, 1958, p. 1.

¹⁴ *Ibidem*, First Series, vol. XXIV, p. 153.

¹⁵ *Ibidem*, p. 197.

acest lucru, provocând noi proteste ale guvernului sovietic. Prin ratificarea tratatului se recunoștea suveranitatea României asupra Basarabiei și, ca rezultat al recunoașterii obligațiilor prevăzute în articolul X al Pactului Societății Națiunilor, guvernul britanic urma să se angajeze în cazul unei încercări de modificare prin forță a frontierei de Est a României¹⁶.

Marea Britanie dorea ca Tratatul Basarabiei să fie ratificat și de țările implicate înaintea deschiderii lucrărilor Conferinței de la Genova¹⁷, primul ministru britanic acceptând ca intangibilitatea tratatelor să fie recunoscută la acest forum. România, la această reuniune, avea interesul să se discute, în primul rând, chestiuni economice și, dacă era posibil, dorea evitarea chestiunilor politice, în timp ce Kremlinul dorea să-i confere un aspect politic. La 2 mai, în cadrul lucrărilor acestui forum¹⁸, reprezentanții Angliei, Franței, Italiei, Japoniei, Poloniei, Elveției și Suediei înmănuau o notă delegației sovietice, prin care solicitau Moscovei să restituie României valorile depuse la sfârșitul Primului Război Mondial. Delegația sovietică a dat răspuns la această notă abia la 11 mai, respingând cererea și declarând că nu recunoștea Protocolul de la Paris din 28 octombrie 1920. De asemenea, atrăgea atenția că marile puteri încercau să-i impună în mod direct Rusiei Sovietice respectarea tratatelor încheiate fără participarea ei. În privința raporturilor româno-sovietice, delegația sovietică declara că această problemă, fiind foarte importantă, trebuia discutată separat, în cadrul unei conferințe speciale¹⁹. Astfel, manevrele diplomatice din timpul

Conferinței de la Genova au demonstrat imposibilitatea obținerii recunoașterii unirii Basarabiei cu România de către Rusia la acest forum.

Urmărind reluarea relațiilor cu guvernul sovietic, Londra nu dorea o ruptură cu Moscova din cauza revendicărilor românești. După modul cum au decurs negocierile la Genova, era evident că o nouă discuție asupra Basarabiei nu putea fi evitată. Dacă, până la Genova, pasivitatea era cuvântul de ordine al Bucureștiului în relațiile cu Kremlinul, după această conferință continuarea acestei politici risca să aducă serioase prejudicii poziției internaționale a statului român. Europa aștepta momentul oportun pentru a încheia acorduri cu Sovietele, iar unele state, precum Marea Britanie, Italia, Germania și Cehoslovacia aveau deja semnate acorduri comerciale cu Rusia Sovietică. Confruntat cu posibilitatea unei izolări diplomatice în problema Basarabiei, guvernul român a fost nevoit să caute soluții proprii în perspectiva viitoarelor relații cu guvernul sovietic. Începutul acestei politici a fost vizita prim-ministrului roman, din iunie 1922, la Paris, unde va încheia o convenție formală franco-română ce prevedea asistența Franței în eventualitatea unui atac de peste Nistru. Ținând cont de faptul că Anglia nu renunțase la ideea soluționării problemei frontierelor europene ale Rusiei, intenția diplomației românești de a-și asigura sprijinul francez era explicabilă. Faptul că a obținut acest sprijin se datora, în mare parte, schimbărilor intervenite în politica externă franceză, care, după semnarea Tratatului de la Rapallo și slăbirea alianței cu Marea Britanie, se orienta spre o relație cât mai strânsă cu statele Micii Înțelegeri și Polonia.

În vara anului 1923, la Tiraspol, au avut loc negocieri în cadrul comisiei româno-sovietice convocată pentru soluționarea incidentelor de frontieră. La 20 noiembrie 1923 H. Dering, ministrul

¹⁶ ADMAER, fond 71/914E.2, vol. 21/Basarabia, f. 285.

¹⁷ D. B. F. P., First Series, vol. XXIV, p. 168.

¹⁸ Conferința de la Genova a avut loc în perioada 10 aprilie – 19 mai 1922.

¹⁹ ADMAER, fond 71/Dosare speciale, vol. 43, f. 299.

britanic la București, informa Londra că în urma discuțiilor ruso-române s-a ajuns la concluzia de a semna o convenție. În cadrul acesteia delegația sovietică propunea ca României să-i fie atribuită formula „partea cealaltă”, în timp ce guvernul român era pentru formula „România întregită”. În aceste condiții, delegatul sovietic a plecat la Moscova pentru a primi instrucțiuni suplimentare²⁰. La 23 noiembrie, la una din ședințele comisiei, șeful delegației sovietice a declarat, spre satisfacția părții române, că guvernul sovietic dorea să ajungă la o conferință generală care să reglementeze toate problemele controversate dintre cele două țări²¹. Guvernul de la Londra a insistat ca guvernul de la București să accepte propunerea sovietică și să adreseze Moscovei, la 16 ianuarie 1924, o notă prin care făcea cunoscută dorința de reluare a relațiilor diplomatice, cerând precizarea ansamblului problemelor ce urmau a fi discutate²². În ceea ce privește locul unde aveau să se desfășoare lucrările acestei conferințe, s-au purtat îndelungi discuții nu pentru că alegerea era dificilă, ci pentru că guvernul sovietic nu voia să-l găsească prea repede. Tergiversarea îi era necesară deoarece, cu amânarea începerii conferinței, se crea o perioadă mai lungă pentru a-și lărgi aria recunoașterii internaționale. Or, era de la sine înțeles că, înarmat cu o asemenea recunoaștere, Kremlinul își permitea, în cursul tratativelor cu România, să formuleze pretenții teritoriale și financiare pe care nu și le-ar fi permis dacă ar fi fost izolat și, respective, mai slab. Pretextul căutării locului unde să se țină conferința devenea, prin urmare, o acoperire a tacticii tergiversării. Urmărind acest scop, guvernul sovietic a lăsat mai întâi

guvernului român libertatea de a propune locul dezbaterilor, cu intenția de a nu-l accepta. Astfel, în ianuarie 1924, Rusia Sovietică a respins fără explicații plauzibile propunerea guvernului român ca lucrările conferinței să se desfășoare la Salzburg. În schimb, guvernul sovietic a propus Odessa ca loc al tratativelor, intuind, firește, că autoritățile românești nu vor accepta să negocieze decât pe un teritoriu neutru. Convins că teritoriul unei terțe puteri asigura condiții propice pentru negocieri mai obiective, guvernul român își anunța intenția de a propune orașul Varșovia, pe care însă autoritățile sovietice au respins-o prin însuși refuzul de a lua notă de această propunere. Abia la sfârșitul lunii ianuarie 1924, cele două părți au convenit să ducă tratative la Viena²³. Aceasta a satisfăcut și principiul guvernului român de a negocia pe teritoriul unei terțe țări, și dorința guvernului sovietic de a intra pe arena diplomației europene prin intermediul unui oraș cu renume, unde posibilitățile de propagandă erau incomparabil mai mari decât la Odessa, Salzburg sau Varșovia.

Trenarea în ceea ce privește găsirea locului unde să se desfășoare conferința româno-sovietică și-a atins scopul. Astfel, la 1 februarie 1924 avea loc un eveniment deosebit, cu importante consecințe asupra relațiilor româno-sovietice. Anglia, în dorința ei de a stabili relații diplomatice cu Moscova, a recunoscut oficial URSS²⁴, fiind prima mare putere care făcea acest lucru. Șeful noului guvern laburist, Ramsay MacDonald, anunța că unul dintre primele acte ale cabinetului său va fi recunoașterea Uniunii Sovietice. În privința diferendelor teritoriale dintre Rusia Sovietică și alte state, în nota britanică de la 1 februarie 1924, transmisă de însărcinatul cu afaceri la

²⁰ DBFP, First Series, vol. XXV, p. 274.

²¹ *Ibidem*, p. 275.

²² *Documente străine despre Basarabia și Bucovina, 1919-1944*, Editura „Vremea”, București, 2003, p. 14.

²³ *Relațiile româno-sovietice. Documente. (1917-1918)*, vol. I, București, 1999, p. 218 – 219.

²⁴ ADMAER, fond 71/Anglia, vol. 38/1922-1944, f. 323.

Moscova, Hodgson, guvernului sovietic, se arăta că guvernul englez „nu recunoaște suveranitatea Sovietelor decât pe teritoriile care acceptă ele însele autoritatea Rusiei”²⁵, ceea ce excludea Basarabia. Nota de răspuns a guvernului sovietic lăsa să se întrevadă perspectiva modificării politicii externe sovietice în perioada imediat următoare. Deși se declara satisfăcut de formularea de ansamblu a notei britanice, guvernul sovietic a ținut să precizeze că recunoașterea de către Anglia trebuia făcută asupra tuturor teritoriilor fostului Imperiu Rus, cu excepția celor care s-au separat cu acordul guvernului sovietic și pe teritoriul cărora s-au format state independente²⁶. Guvernul britanic însă n-a ținut cont de această remarcă. În orice caz, gestul Marii Britanii a avut repercusiuni negative asupra relațiilor româno-sovietice; Uniunea Sovietică, fiind recunoscută de una dintre marile puteri ale vremii, începea să iasă din izolarea politică internațională, ceea ce i-a permis să ocupe o poziție intransigentă la Viena.

În ceea ce privește reuniunea româno-sovietică, aceasta a început la 28 martie și a durat până la 2 aprilie 1924, suferind eșec datorită punctelor de vedere contrare ale celor două părți. Ca urmare a acestui nou insucces în încercarea de a stabili relații diplomatice între București și Moscova, adjunctul comisarului poporului pentru relații externe ale Uniunii Sovietice, Maksim Litvinov, le făcea reprezentanților presei, la 8 aprilie, următoarea declarație: „România și aliații Antantei continuă să creadă că toate problemele internaționale se soluționează la Paris și Londra, iar ratificarea de către parlamentul francez a Protocolului de la Paris din 28 octombrie

1920²⁷ îi va soluționa României problema cu URSS în ceea ce privește Basarabia. Acum, în lume există Uniunea Sovietică, ce nu va permite nici Franței, nici Angliei să-i dicteze linia de conduită, iar orice susținere materială și morală a României în problema Basarabiei va fi considerată de Uniunea Sovietică un act ostil și participare indirectă la ocuparea unui teritoriu sovietic”²⁸. Astfel, diplomația Kremlinului a refuzat să mai discute ori să mai trateze în termeni amiabili problema Basarabiei. Această decizie a fost influențată și de impactul unor evenimente importante pentru menținerea regimul comunist: terminarea războiului civil în Rusia, consolidarea dictaturii bolșevice, tratatul germano-sovietic de la Rapallo, alte reorientări occidentale față de Moscova, necesitatea schimburilor economico-financiare, recunoașterea URSS de către Marea Britanie etc. Mai trebuie reținut, în evoluția relațiilor româno-sovietice, că Kremlinul a declarat de fiecare dată că inițiativa a pornit de la români, că ei erau interesați în soluționarea chestiunii Basarabiei, prin urmare, s-au făcut concesii României, acceptându-se dialogul. În aceste condiții, vina pentru insucces nu putea fi decât a guvernului român. Nu este greu de înțeles că ceea ce urmăreau, de fapt, sovieticii era menținerea unor relații tensionante cu guvernul român și folosirea lor pentru șantaj, concesii, noi revendicări, ca apoi să tranșeze diferendul în favoarea lor atunci când împrejurările se vor dovedi favorabile.

În concluzie, putem afirma că, în această perioadă, Marea Britanie, inițial, era împotriva recunoașterii regimului sovietic în Rusia, sprijinind, în acest

²⁵ *Ibidem*, fond 71/914E.2, vol. 21/Basarabia, f. 285.

²⁶ DBFP, Second Series, vol. VII, p. 1.

²⁷ Pentru a sprijini guvernul român la conferința româno-sovietică, Franța a ratificat Tratatul Basarabiei la 24 aprilie 1924.

²⁸ *Relațiile româno-sovietice. Documente. (1917-1918)*, vol. I, p. 255 – 258.

sens, forțele militare ale generalului Denikin, și a îndemnat și guvernul român să-i urmeze exemplul. Guvernul român însă nu dorea să se implice în conflictul din țara vecină și nu a stabilit relații cu nicio parte aflată în conflict. În acest context, având în vedere situația precară a regimului sovietic, cauzată de războiul civil, partea sovietică propunea statului român stabilirea unor relații diplomatice, propunere refuzată însă de guvernul român. În linii generale, poziția românească a fost determinată de guvernul francez, care a refuzat și participarea Rusiei la Conferința de Pace de la Paris, deși guvernul britanic insistase ca o delegație sovietică să reprezinte Rusia la acest forum. Excluderea Rusiei din Europa a creat, ulterior, mari probleme guvernului român, având în vedere problema Basarabiei. Cu toate acestea, în perioada imediat următoare sfârșitului Primului Război Mondial, România a beneficiat constant de sprijinul Marii Britanii în relațiile cu Rusia Sovietică; în acest sens, Anglia fiind și prima țară care a ratificat Tratatul Basarabiei. Consolidarea regimului sovietic și lipsa unor legături economice dintre Marea Britanie și URSS, aceasta fiind o importantă piață de desfacere pentru mărfurile engleze, a determinat guvernul

britanic să recunoască oficial statul sovietic. Acest fapt a influențat negativ relațiile româno-sovietice; astfel, după ce și-au întărit situația internă și internațională, Sovietele nu mai erau interesate în normalizarea relațiilor cu statul român. Tergiversarea stabilirii unor raporturi diplomatice între cele două state era provocată de Kremlin pentru a întreține o stare de tensiune la București, ca la momentul oportun problema Basarabiei să fie reglementată conform intereselor statului sovietic. De asemenea, Rusia Sovietică utiliza chestiunea basarabească pentru a crea presiune diplomatică asupra aliatelor României, în primul rând asupra statelor care au semnat Tratatul Basarabiei: Marea Britanie, Franța, Italia. Rezultatul acestui șantaj urma a fi obținerea de avantaje economice și politice din partea puterilor occidentale pentru consolidarea regimului sovietic și exportul, ulterior, al ideii și regimului comunist pe mapamond.

Summary: In inter-war period, a special place was held by the problem of relations between Romania and Soviet Russia especially in immediate time after the First World War. In this study, we are trying to show the action, which was taking by Great Britain in creating a favorable atmosphere for developing of sovieto-romanian relations.

CONSTANȚA LA ÎNCEPUTUL SEC. XX.

(Continuare din Nr.1(2), 2006)

Paul Dominte,

Gradul Didactic 1,

Liceul teoretic „Decebal”, România

ACTIVITĂȚI ARTISTICE ESTIVALE

Așezat într-o zonă foarte favorabilă, cu o climă uscată și cu un soare torid, orașul Constanța era la 1900 o stațiune turistică estivală căutată. Deși băile de mare erau atestate din antichitate, primele amenajări balneare, în sensul modern al

cuvântului, s-au făcut lângă farul genovez, după 1878.

AȘEZĂMINTE ȘI INSTITUȚII TURISTICE

Atrași de reclamă, dar și de mirajul sănătății și, ulterior, al distracțiilor, numeroși bucureșteni, urmași de vilegiaturiști din alte orașe ale regatului și de peste munți, au început să ia cu asalt pe

timp de vară stațiunea. Aceasta a impus amenajarea unor lanțuri hoteliere și de restaurante, precum și a unor instalații capabile să satisfacă toate exigențele.

Plaje și băi de mare

Prima plajă serioasă a fost amenajată în dreptul Hotelului Caro, odată cu hotelul însuși, după 1882. Instalațiile costaseră 7071 lei, o sumă considerabilă pentru acele vremuri, și reclamele timpului anunțau că ele concureau cu orice alte băi de mare din Europa¹. Instalațiile constau din două barăci de scânduri ridicate la 1,2 m deasupra apei și fixate cu șine de fier pe fundul mării. În mijlocul fiecărei barăci se afla un bazin acoperit, cu două scări de lemn ce coborau în apă. În jurul bazinului erau aliniate cabinele, 21 pentru bărbați și 10 cabine în pavilionul femeilor². Baia nu se făcea la vedere, ca astăzi, iar cele două sexe erau separate, chiar dacă costumele de baie le acopereau pe femei până la gât. Barăcile erau înconjurate cu frânghii de sfoară, pentru a proteja „baigneurii” și „baigneuzele”, cum li se spunea turiștilor la acea dată. Antreprenorii care concesionau băile aveau obligația contractuală să administreze câte un pieptene și o oglindă în cabinele pentru femei. Pentru băi se fixau tarife, costul unui bilet fiind, la început, de 50 de bani „cu rufe” și de 30 de bani „fără rufe”³ pentru o persoană. Copiii se bucurau de scutiri: 25 de bani „cu rufe” și 5 bani „fără rufe”. Dar cea mai căutată plajă avea să devină, după 1890, cea de la Vii, până la amenajarea stațiunii Mamaia. Accesul se făcea cu un tren pitoresc. La Vii s-a amenajat și un frumos parc, cu grădină-restaurant, foarte solicitat în epocă pentru organizarea de serbări câmpenești⁴. Fiind una dintre cele mai interzise zone ale Constanței, la Vii se considera că este un „loc de odihnă și destindere sufletească”. În zilele de sârbătoare zona era extrem de

animată de „norodul care vine să-și petreacă în voie libertatea, prin cuiburile fericite de verdeață. Atunci podgoriile se trezesc uimite în cântece de lăutari și glasuri vesele”. După mutarea băilor la Mamaia, caracterul câmpenesc al zonei s-a accentuat, „lumea bună” din provincie luând drumul noii stațiuni.

Până la 1900 s-au mai amenajat și alte „băi”, ce au continuat să funcționeze și după acest an. În 1887 s-a amenajat o plajă sub biserica armeană, iar până în anul 1895 – alte două în incinta portului⁷. Încă din 1904 marele inginer Anghel Saligny a redactat un proiect de amenajare a unei plaje, în golful de sub biserica greacă sau în vecinătatea hotelului Carol, prin construirea unui dig special care să oprească migrarea nisipului⁸. În 1906 se deschideau „Băile Moderne”, instalate după modelul marilor stabilimente similare din Europa. Aici se făceau băi de nămol (adus de la Techirghiol) și alte tipuri de băi medicinale, funcționând trei secții: pentru bărbați, pentru femei și pentru copii⁹. În anul 1909 toate băile din oraș s-au mutat pe plaja Modern (la capătul actualei străzi Ștefan cel Mare)¹⁰. Cunoscută în epocă a fost și plaja de la Duduia (actualul golf, Portul Tomis), iar în anul 1914, ca o replică la stațiunea Mamaia, un întreprinzător a întemeiat plaja Tataia, cu câteva cabine, iar deasupra scării săpate în loess a amenajat un restaurant cu grădină, aprovizionat din belșug cu bere la gheață¹¹. Plaja de la Tataia, deși mică (T. Șoimaru o definea ca fiind o adâncitură în care „aveau loc doar cinci burți de femei și tot atâtea de bărbat”), se bucura de un deosebit renume în rândul cuplurilor romantice de

⁵ „Dacia”, 1, nr. 1, iulie 1915, p. 2.

⁶ Benene Zotta, Geografia Municipiului Constanța, Constanța, 1995, p. 140

⁷ Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 86.

⁸ D.J.C.A.N., Fond Primăria Constanța, dosar 22/1903 – 1904, f. 25 – 26, apud M. Stanciu ș.a., p. 286 – 287.

⁹ Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 338.

¹⁰ D.J.C.A.N., Fond Primăria Constanța, dosar 47/1909, f. 13, apud M. Stanciu ș.a., p. 338.

¹¹ Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 90.

¹ Cioroiu C., Moise M., Litoralul românesc la 1900, Ed. Europolis, Constanța, 2001, p. 82 – 83.

² Ibidem.

³ Ibidem, p. 83 – 84.

⁴ Ibidem, p. 84 – 85.

îndrăgostiți. „Cu oleandri în floare și petunii cu balsam”¹², atmosfera îmbia la intimitate în nopțile cu lună, departe de zarva orașului.

Cea mai renumită plajă însă avea să devină Mamaia. Datorită poluării exercitate de activitățile specific portuare, primarul Ion Bănescu a hotărât (în urma unui memoriu adresat Ministrului de Interne în toamna anului 1905) strămutarea activităților turistice estivale pe limba de nisip dintre lacul Siut-Ghiol la mare, pentru sezonul anului 1906¹³. În urma unei cereri adresată Ministrului Domeniilor și Agriculturii, comunei Constanța i s-a cedat „192 hectare, 9750 m² în cătunul Mamaia, teren cu plaje și parc pe jumătate din malurile lacului Siut-Ghiol”¹⁴. Planul de înfrumusețare și plantare a plajei de la Mamaia a fost încredințat arhitectului peisagist E. Rednot¹⁵ și Primăria a demarat o campanie publicistică de reclamă în favoarea noilor băi¹⁶. În ciuda criticilor de moment, plaja de la Mamaia s-a bucurat rapid de notorietate. Încă din anul 1905, 130 dintre oamenii cei mai sus-puși ai țării și-au cumpărat loturi în noua stațiune, cu prețul de 0,30 bani metrul pătrat. S-a comandat Ministerului Lucrărilor Publice construirea unor pavilioane la Mamaia, la 1 iunie 1906 contractul fiind onorat. Pentru accesul la plajă s-a construit o nouă linie ferată, iar bărcile de la Vii au fost demolate în același an. Noile amenajări de la Mamaia aveau două pavilioane lungi din lemn, terminate cu un foișor elegant și cu un edificiu înalt de lemn între ele. Fiecare

pavilion adăpostea câte 56 de cabine. Stațiunea era dotată cu 45 de gherete pe roți pentru bărbați și 35 pentru femei, o baracă și o spălătorie, paza fiind asigurată de un guard călare și de șase jandarmi, puși sub comanda unui sergent. Băile erau arendate prin licitație, primul antreprenor fiind o femeie, Ecaterina D. Ionescu (lucru rar întâlnit la acea vreme), și aveau la dispoziție un medic (dr. Sarafidi).

În ciuda opoziției, stațiunea a fost vizitată în 1906 de 45000 de persoane, din care aproximativ 34000 au luat baie, cu 10000 mai mult decât în Constanța, succesul noii întreprinderi fiind astfel garantat¹⁷. Plaja Mamaia va rămâne multă vreme locul de distracție al snobilor și al celor plini de bani: „Plaja *en vogue* este Mamaia, unde vara se încurcă un respectabil număr din limbile pământului cu ciripeala franțuzească a snobilor de pe malul Dâmboviței. Și doar la o mică distanță este plaja de la Mamaia – Stat, frumoasă cum nu se mai poate, unde dunele de nisip se dezvoltă în voie, nesupărate de nimeni, căci vizitatorii sunt rari”¹⁸, remarca profesorul N. Rădulescu, după război.

Mijloace de transport și instituții turistice estivale

Cele două mijloace de transport, trenul de la Vii și cel de la Mamaia, s-au bucurat de un binemeritat renume în epocă. Trenul de la Vii avea vreo patru halte: la gară, Tomis, Thelis și Ovidiu și făcea cam 10 minute până la Vii, ocolind malul arcuit din nordul portului. Deliciul acestei călătorii era reprezentat de teritoriul inundat de verdeață pe care-l străbătea trenul, contrastând cu atmosfera aridă și plină de uscăciune din Constanța. Ici-acolo, erau practicate bănci rustice pentru odihna vilegiaturiștilor, atrași de această „oază de vegetațiune puternică, plină de sevă și sănătate”¹⁹. Drumul-de-fier era dublat de o șosea bine întreținută, umbrită, pe care „se strecurau chipuri vesele și

¹² Șoimaru T., op. cit., p. 34.

¹³ Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 87 – 88.

¹⁴ D.J.C.A.N., Fond Primăria Constanța, dosar 52/1914, f. 6 – 9, apud M. Stanciu ș.a., p. 396.

¹⁵ Arhivele Statului București, fond. M. I., administrative, dosar 1688 – 1806, f. 1, apud, M. Stanciu ș.a., op. cit., p. 312.

¹⁶ „Tribuna Dobrogei”, I, nr. 55, 9 noiembrie 1906, p. 1-3. Articol în care Ion Bănescu scria: „Băile de la Mamaia au atras anul acesta la Constanța lume împărțită decât în alți ani, ele vor fi un izvor nesecat de îmbogățire pentru negustori și proprietari și, orice s-ar clădi acolo, nu va fi pagubă, ci un câștig pentru oraș. Clădirile de la Vii n-au adus ruina Constanței, așa va fi cu Mamaia”.

¹⁷ Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 88 – 90.

¹⁸ Rădulescu N. H., op. cit., p. 262 – 267.

¹⁹ Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 85.

siluete elegante de lume bogată, venită din toate părțile țării la băi”²⁰. Trenul „cu balcon”, care făcea transportul la plajă, „se putea lua din orice loc. Mecanicul frâna garnitura oriunde i se făcea semn de oprire, ca orișice căpraș. De aceea era doar tren de plăcere²¹, își amintea N. Ionescu Johnson²². Uneori trenul era aglomerat, ceea ce suscita nemulțumiri²³. După construirea noi căi ferate spre Mamaia, drumul de la Vii a căzut în desuetudine”.

În trenul de la Mamaia lumea se îmbulzea, sfidând prețurile pipărate²⁴. Înăuntru, aceeași atmosferă de vacanță ca și pe plajă: lume multă și colorată, vorbind nemțește și franțuzește, cu țâncii după ei, urmați de guvernate²⁵. Vagoanele erau comode și cu obloanele lăsate, iar trenul făcea mai multe halte pentru a aduna lumea de pe drum. Neexistând vegetație, lumea se plângea de căldură până la ieșirea trenului în capătul dinspre mare al actualului Bulevard Mamaia. Aici, oamenii răsuflau ușurați în contact cu briza mării. Din cauza terenului nisipos, trenul se deplasa lent. Ajuns la pavilion, lumea se revărsa către cabine, de unde plaja se umplea de scăldători²⁶, copii cu găletușe, greble și lopățele²⁷. Din anul 1915, la Mamaia circulau patru trenuri pe zi: „dimineața, la orele 8⁰⁰ și 9⁵⁵, și după-amiază, la orele 4⁰⁰ și 5²⁰. Biletele pentru tren se găseau la toate haltele și la Domnul Ștefan Antonescu, cu prețul de 50 bani ducere și întoarcere, plus 10 bani timbru de ajutor²⁸. Renumele stațiunii crescând, trenul era suplinit, ca mijloc de transport, de zeci de trăsuri²⁹, care-i duceau la plajă pe cei avuți.

²⁰ Ion Adam, op. cit., p. 167.

²¹ Ibidem, p. 169.

²² Ionescu Johnson N., op. cit., vol. I, p. 92.

²³ Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 83.

²⁴ Cella Serghi, op. cit., p. 65. Autoarea amintește că în 1914 mergea cu familia la Mamaia numai săptămânal, sau de 2 – 3 ori pe săptămână, trenul fiind scump.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem, p. 144 – 147.

²⁷ Ibidem, p. 65.

²⁸ „Dacia”, 1, nr. 1, 1 iulie 1915, p. 2.

²⁹ Benone Zotta, Geografia municipiului Constanța, Editura Muntenia, Constanța, 1995, p. 140.

Pe perioada sezonului din anul 1900, la Vii a funcționat un tramcar (vehicul tras de cai folosit pe vremuri pentru transportul în comun) care ajungea până la Techirghiol, urmat de un al doilea, instalat tot cu acordul Primăriei, de către Toma T. Blându, ceea ce dovedește succesul de care s-a bucurat investiția³⁰.

La Constanța exista și o rețea hotelieră, care însă nu putea face față cerințelor în perioadele de vârf. Primul hotel de nivel european a fost hotelul Carol, dat în folosință în anul 1882³¹. Dispunând de 90 de camere, hotelul, deschis pe tot timpul anului, avea în 1905 lumină electrică³². Cererea crescând, s-au dat în folosință noi stabilimente. Astfel, s-au pus în circuitul turistic hoteluri cu nume sonore, precum Hotel d'Angleterre, Orient, Central, Princiar, Național, Transilvania, Grand, Bulevard etc., puține fiind, din punct de vedere al calității și serviciilor oferite, pe măsura firmei afișate. De un deosebit renume s-a bucurat în epocă hotelul „Palace”, construit după 1900 și care oferea 250 de camere sau apartamente, lumină electrică, apă caldă și rece în fiecare cameră, săli de baie la fiecare etaj, ascensoare pentru persoane și bagaje, săli de corespondență și fumat, fabrică de gheață, restaurant având specialitate bucătărie româno-franceză, iar mai târziu omnibuze-automobile. Practic, niciun hotel nu se putea lăuda cu asemenea dotări³³. Hotelul Metropol, cel mai vechi, era înzestrat cu sobe de teracotă și închiria camere cu luna, la prețuri moderate³⁴. Dotări deosebite avea și Grand Hotel, construit în anul 1914. Hotelul era dotat cu 60 de camere, lavoare cu apă rece și caldă, calorifere, săli de baie speciale, salon de primire și săli de lectură, terasă de 600 m². „La parterul Hotelului se mai deschide *Marea Berărie Luther*, cu renumita bere

³⁰ D.J.C.A.N., Fond Primăria Constanța, dosar 10/1900, f. 48 și f. 52.

³¹ Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 104.

³² „Cuvântul”, 1, nr. 1, 18 decembrie 1905, p. 4.

³³ Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 105.

³⁴ „Cuvântul”, 1, nr. 1, 18 decembrie 1905, p. 4.

Pilse, local al Elitei (șic), având și un salon special de restaurant cu mâncărurile cele mai delicioase ale bucătăriei indigene și străine³⁵, făcea reclamă ziarul „Liberalul Constanței”. În ciuda acestor reclame, multe hoteluri se aflau într-o stare igienică deplorabilă, fapt ce trebuie pus pe seama lipsei acute a apei, dar și a dorinței de câștig a antreprenorilor. Într-un act adresat polițaiului orașului de către primar în anul 1914, se arăta că „Otelurile sunt murdare, așternuturi murdare, paturi și mobile imposibil de tolerat, ca pentru oteluri. N-au instalație de apă pentru canal etc. și nici lumină electrică³⁶. Un alt raport, al medicului M. Sadoveanu, arăta starea de mizerie în care era ținut personalul hotelului Carol³⁷. Majoritatea hotelurilor aveau restaurante cu program de cafe-concert, pentru delectarea publicului și ușurarea buzunarelor.

POSSIBILITĂȚI DE AGREMENT

Sezonul estival oferea și o serie de posibilități de agrement care să satisfacă toate gusturile și buzunarele.

Cazinoul era locul predilect de petrecere a timpului liber în sezonul estival. Pe lângă activitățile artistice și jocurile de noroc amintite, Cazinoul oferea distracții și pentru cei mici. Aici se organizau matinee dansante pentru copii. „Dar acolo dansau numai domnișoare, de la treisprezece ani în sus, și băieți mai mari. Copiii se dădeau pe parchet ca pe gheață³⁸. Seara, dansau cei mari, în vogă fiind valsul și romanțele³⁹, cântate prin restaurante și grădinile de vară. O adevărată pasiune făcuseră constanțenii pentru muzica de fanfară. Cei ce luau Cazinoul în gestiune își asumau responsabilitatea de a angaja orchestre, dacă acestea nu erau deja tocmită să cânte în aer liber de către Primărie.

Muzica venea să întregască o altă preocupare predilectă în anotimpul cald: promenada. Spectacolul străzii era fascinant. „Prilejul de întâlnire și apropiere pentru vizitatorii strănși vara la Constanța din toată lumea, o plimbare pe bulevard⁴⁰, scria Ion Adam. Era ocazia mult așteptată de etalare a toaletelor, de către femei, iar pentru tinerii eleganți – de a face noi cuceriri. „Pe bulevard debutează și fragedele vlăstare ale pensioanelor, cu conversațiunea franceză și fasoanele de domnișoare, în admirațiunea mamelor victorioase și a părinților stingheriți⁴¹, consemna același Ion Adam.

Locul predilect de promenadă era „Bulevardul” (Bulevardul Elisabeta), care se întindea de la intrarea în port (actuala Poarta 1) până la Hotelul Carol și Farul „Genovez”. De aici, drumul cotea la stânga, pe strada Remus Opreanu, până în Piața Independenței (Piața Ovidiu de astăzi), zonă care, de asemenea, servea promenadei. De îndată ce se lăsa seara strada începea să roiască de „grupuri foșnitoare de femei și copii, care se lasă la vale, duși din urmă de bărbați mai greoi și prinși în discuții⁴². Spre „Bulevardul” se scurgeau grupurile de vilegiaturiști și localnici atrași de farmecul inegalabil al mării și de briza răcoritoare. Cei ce oboseau se așezau pe băncile înșirate de o parte și alta. Alții rămâneau pironiți de admirație, în fața mării, totul fiind întregit de acordurile muzicii de fanfară ce răzbăteau de la pavilionul din capătul străzii. „În tot amestecul acesta de muzică și adieri de mare domnește chicotitul și vorba împeștițată, ce se ridică din valurile de plimbători. Mulțimea se încrucișează și se îndepărtează în unde de uitare și fericire⁴³. Lumea se îngămădea la promenadă mai ales din dorința de a face cunoștințe, de a arunca ocheade și venea „mai mult la un masaj de contract, decât să

³⁵ „Literalul Constanței”, 1, nr. 38, 8 iulie 1914, p. 3.

³⁶ D.J.C.A.N., Fond Primăria Constanța, dosar 17/1914, f. 47.

³⁷ Ibidem, dosar, 17/1900, f. 60.

³⁸ Cella Serghi, op. cit., p. 6.

³⁹ Ionescu N. Johnson, op. cit., p. 95.

⁴⁰ Ion Adam, op. cit., p. 46.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem, p. 47.

⁴³ Ibidem, p. 49.

admire frumusețea mării”⁴⁴, după cum remarca același Ion Adam. Promenada pe „Bulevard” se prelungea până aproape de port, aici defilând „mii de perechi, începând de după-amiază până seara târziu”⁴⁵. Cum în capătul dinspre port al „Bulevardului” se afla stația C.F.R., fochiștii și mecanicii de locomotivă, plini de năduf, începeau să facă manevre, învăluindu-i într-un fum gros pe vilegiaturişti „tocmai când în piață fanfara militară intona cele mai noi valsuri și romanțe la modă și când mulțimea de sezoniști se îngrămădea să asculte și să fredoneze cântecele preferate... Mecanicii de pe locomotivă și muncitorii care însoțeau vagoanele pentru descărcare făceau mare haz de filfizonii bucureșteni, văzându-i cum înjurau și scuipau înecându-se în fumul locomotivelor”⁴⁶.

Spectacolul străzii era întregit de vânzătorii ambulanți ai celor mai neașteptate obiecte și suveniruri⁴⁷ și de flașnetarii cu papagali⁴⁸. Tot spre deliciul publicului erau amenajate în piețe menajerii (cuști cu animale sălbatice sau exotice) sau „aeroplan pentru încercarea puterii”⁴⁹. Se puteau instala și corturi cu „jocuri de distracție și anume: dare de semn cu table, belciuge și una rată numerotată de a desface mărfuri de fantasii”⁵⁰. La sfârșit de săptămână „Plecau și soldații învoiți pentru câteva ore ca să-și cheltuiască bănușii de soldă pe semințe și bigi-bigi, în tovărășia codancelor, slujnice la casele boierești”⁵¹. La berării, duminica „se bea de zor” și „se mâncau mititei cu alune americane”⁵². Sub efectul băuturii,

unii tineri călcau conveniențele. Erau și nebuni. Țineau morțiș să facă baie sub lună. Se dezbrăcau, așa în glumă, cu rămășagul, și se afundau în apă. Apoi, jucau pe plajă, ca ielele despuitate pe tindă, în nopți de Rusalii⁵³.

Dimineața, „Bulevardul” se golea, turiștii refăcându-și „energia risipită noaptea la cazinou, adânciți într-un somn reparator, la umbra stourilor groase care fac nesimțită toropenia de afară. E ora când prin oraș nu vezi decât harabagii din piața Ovidiu, moțâind pe caprele faetoanelor, iar în port – hamalii cu busturile pârлите de soare, încovoiați sub poveri”⁵⁴. Astfel, orașul reintra în ritmurile sale cotidiene.

Pentru sezoniști existau distracții și pe timp de zi, în afara plajei. „Vara, vin sub coastă vizitatorii, să petreacă cu pescarii. Vor să învețe de la ei cum se face o momeală pentru pește, cum se fierbe midia pe pirostria. Vara, când e atât de dulce să trăiești numai pe apă”⁵⁵. Dar existau și pericole. Pe lângă cel de înec, un real pericol puteau să-l reprezinte meduzele și nu puțini erau cei care își pierdeau cunoștința din cauza acestora⁵⁶. Călătoriile cu velierele pe mare rămâneau însă inegalabile. Cei ce-și depășeau frica aveau parte de un spectacol fascinant, oferit de necuprinsul mării, iar barcarii care doreau să-și ofere serviciile nu lipseau. Cum remarca un astfel de personaj, citat de Ioan Adam, „Marea e bine s-o vezi nu numai de pe mal. Marea e mare și frumoasă în albia ei, la ea acasă. Și trebuie să rămâi numai cu ea și cu cerul pentru ca s-o cunoști în toată varietatea și măreția apucăturilor”⁵⁷.

Constanța turistică s-a bucurat de un binemeritat prestigiu încă de la 1900; în ciuda piedicilor, ea a reușit să ofere un spectacol aparte, încântător, pentru turiști, care-i asaltau (și continuă s-o facă) vară de vară plajele. O viziune edilitară inteligentă,

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ionescu N. Johnson, op. cit., p. 93.

⁴⁶ Ibidem, p. 95.

⁴⁷ J.C.A.N., Fond Primăria Constanța, dosar 10/1900, f. 68. Cerere adresată Primăriei de către un neamț, H. Rupperecht, care solicita autorizație să vândă ambulant „penițe americane, microscopae și alte mărunțușuri care nu fac nicio concurență comerțului de aici”.

⁴⁸ Ibidem, dosar 6/1916, f. 67.

⁴⁹ Ibidem, f. 76 și f. 70.

⁵⁰ Ibidem, dosar 10/1900, f. 69.

⁵¹ Ionescu N. Johnson, op. cit., vol. I, p. 423.

⁵² Șoimaru T., op. cit., p. 53.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ionescu N. Johnson, op. cit., p. 466.

⁵⁵ Șoimaru T., op. cit., p. 44.

⁵⁶ Ionescu N. Johnson, op. cit., p. 97.

⁵⁷ Ion Adam, op. cit., p. 58.

dar și mirajul câștigurilor rapide au făcut ca turismul să prospere și să atingă cote

* * *

Constanța anilor 1900 ne evidențiază un oraș al contrastelor, aflat în plină expansiune demografică; apropierea portului și a unui litoral în mod fericit datorit de natură i-au conferit o structură (la nivel socioeconomic și mintal) și un farmec inconfundabile. Multe din moravurile de atunci le recunoaștem și astăzi. Altele însă au dispărut, iar o comparație temporară (între epoci) și spațială (în raport cu alte civilizații) va

asemănătoare celui occidental”.

constitui totdeauna un demers istoric plin de pasiune și curiozitate, atât pentru profesori, cât și pentru elevi.

Summary

The article is about the Romanian city, Constantza, its transformation into an important administrative centre and, at the same time, a bathing centre with beaches, sea baths, touristic establishments and institutions, summer artistic activities, at the beginning of the XXth century.

COMUNICĂRI

COOPERAREA TRANSFRONTALIERĂ CA ELEMENT AL DEZVOLTĂRII REGIONALE

S. Melnic,
doctorand

Hotarele între țări au existat întotdeauna, dar anume continentul european este caracterizat prin faptul că aceste hotare nu au avut aceeași amplasare pe parcursul anilor. Așadar, multă populație din regiunile limitrofe nu numai că vorbesc aceeași limbă, dar au și aceeași istorie, cultură și obiceiuri. În același timp, datorită temerilor de agresiune militară, comerțul, activitatea economică, precum și populația tindeau să se concentreze mai departe de hotar, acest fapt influențând negativ dezvoltarea regiunilor situate la hotarele țărilor. Politicile diferite în domeniile administrativ, legislativ, economic, cultural etc., promovate de statele limitrofe, de asemenea, contribuiau la transformarea hotarelor în bariere între state.

Ca rezultat, majoritatea regiunilor limitrofe aveau statut de periferie, caracterizându-se printr-o infrastructură slab dezvoltată și un potențial social-economic redus.

Așadar, anume necesitatea rezolvării problemelor cu care se confruntau locuitorii și comunitățile situate la hotarele țărilor a stat la baza dezvoltării cooperării transfrontaliere.

Luând în considerare situația dezavantajoasă în care se afla populația în regiunile limitrofe (regiunile de la hotar), începând cu anii 1950, unele din aceste regiuni au început să inițieze și să promoveze cooperarea transfrontalieră, scopul acesteia fiind eliminarea efectelor negative cauzate de hotare, ridicarea nivelului de viață și apropierea acestuia de nivelul regiunilor centrale ale țărilor. Primele exemple de cooperare transfrontalieră au fost înregistrate între regiunile Olandei și Germaniei, Germaniei și Franței. Întru facilitarea acestei cooperări, au început să apară și structuri locale și regionale de cooperare transfrontalieră, care se ocupau de anumite probleme specifice ale locuitorilor acestor regiuni de pe ambele părți ale hotarelor. Prin anii 1960 – 1970, unele din aceste asociații au creat organizații umbrelă, ca euroregiuni sau structuri similare.

La începutul anilor 1980 și pe parcursul anilor 1990, odată cu crearea Pieței Europene Comune, precum și în urma schimbărilor politice în țările Europei Centrale și de Est, cooperarea transfrontalieră s-a intensificat și mai mult. Politica dezvoltării regionale, promovată

de Uniunea Europeană și susținută prin așa instrumente ale acesteia, cum sunt programele INTERREG și, mai târziu, PHARE și TACIS CBC, a contribuit pozitiv la cooperarea transfrontalieră și a stat la baza elaborării programelor de lungă durată, care aveau ca scop diminuarea inegalităților în comparație cu alte regiuni și facilitarea relațiilor între regiunile limitrofe. În același timp, practic la toate hotarele interne ale UE, precum și în țările ce aveau statut de țări candidate, au apărut structuri ce aveau ca scop promovarea cooperării transfrontaliere.

În Republica Moldova, Cadrul legal pentru desfășurarea acțiunilor de cooperare transfrontalieră de către autorități și comunități locale îl constituie Convenția-cadru privind Cooperarea Transfrontalieră a Colectivităților Teritoriale de la Madrid, 1980, ratificată prin Hotărârea Parlamentului RM în 1999. Totodată, Moldova este parte semnatară la Carta Europeană a Autonomiei Locale, adoptată la Strasbourg, 1985, și ratificată de țara noastră prin Hotărârea Parlamentului RM din 1997.

Adițional, activitățile de cooperare transfrontalieră în cadrul Euroregiunilor sunt susținute și de o serie de acorduri, tratate și protocoale trilaterale și bilaterale semnate între Republica Moldova, România și Ucraina, precum și de acorduri bilaterale încheiate între autoritățile locale (regionale) din Republica Moldova, Ucraina și România.

Un rol catalizator în dezvoltarea cooperării transfrontaliere și în special a euroregiunilor îl reprezintă alocarea de către Uniunea Europeană și de către alte organisme financiare internaționale a asistenței destinate programelor de cooperare respective.

Astfel, cooperarea transfrontalieră pe frontierele CSI cu UE este sprijinită, din 1996, de către programul Tacis CBC (Cross Border Cooperation), care reprezintă o parte a Programului Tacis, ce acordă asistență pentru promovarea reformelor economice și de redresare în

statele CSI și în Mongolia. Acesta a oferit posibilitate accesului la finanțare pentru proiectele din regiunile de la frontierele dintre Federația Rusă și Finlanda, Ucraina și Ungaria, Belarus și Polonia, România și Republica Moldova.

Programul Tacis CBC își propunea ca scop asigurarea securității în regiunile de frontieră și soluționarea unor probleme specifice de dezvoltare a acestora, evitarea dezechilibrului în dezvoltarea economică a regiunilor de frontieră, asigurarea funcționării eficiente a fluxurilor transfrontaliere (persoane, bunuri, servicii, capital), prevenirea activităților economice ilegale și reducerea poluării transfrontaliere a mediului.

Pe parcursul perioadei 1996 – 2003, Moldova a beneficiat de asistență tehnică pentru implementarea proiectelor de cooperare transfrontalieră în valoare de 31 milioane euro, aceste resurse fiind alocate pentru dezvoltarea infrastructurii, proiecte în domeniul protecției mediului și conservarea resurselor naturale, ca suport pentru sectorul privat și dezvoltarea economică, precum și pentru proiecte transfrontaliere mici.

La moment, cu susținerea financiară a Uniunii Europene, în cadrul programului TACIS CBC au fost modernizate vamele de la Leușeni, Giurgiulești și Ungheni, a fost reconstruit podul Rădăuți – Lipcani, au fost implementate un șir de proiecte de talie mică de susținere a întreprinderilor mici și mijlocii, au fost create agenții de dezvoltare regională, s-a dezvoltat turismul în aria transfrontalieră Moldova și România etc.

În Comunicatul Comisiei „Europa lărgită – Vecinătate: Un cadru nou de relații cu vecinii noștri de la Est și Sud” din 11 martie 2003 s-a propus ca „Uniunea Europeană să tindă spre crearea unui spațiu de prosperitate și stabilitate și a unei vecinătăți prietenoase... cu care Uniunea Europeană are relații strânse, de pace și cooperare.” Comunicatul privind Europa lărgită a conturat, mai întâi, politica Europeană de Vecinătate pentru formarea

relațiilor viitoare ale UE cu vecinii săi. Ca un element al acestei politici, Comisia s-a străduit să creeze, începând cu anul 2007, un nou Instrument de Vecinătate, care va finanța măsurile transfrontaliere de cooperare pe ambele părți ale frontierei externe a Uniunii Europene lărgite.

Conform acestei abordări, la 1 iulie 2003 Comisia a adoptat Comunicarea „Punerea bazelor unui Nou Instrument de Vecinătate”, care a introdus conceptul de Programe de Vecinătate. Prin Comunicarea NIV, Comisia propunea o abordare în două etape:

- Prima etapă – schimbări practice în implementarea instrumentelor de cooperare existente (PHARE CBC, INTERREG, CARDS, TACIS) prin introducerea Programelor de Vecinătate pentru anii 2004 – 2006 la frontierele externe ale Uniunii Europene lărgite (inclusiv Bulgaria și România);
- A doua etapă – începând cu anul 2007, introducerea unui Nou Instrument de Vecinătate care are menirea de a funcționa pe ambele părți ale frontierelor externe UE.

Astfel, începând cu anul 2006, proiectele de cooperare transfrontalieră sunt implementate prin intermediul Programului de Vecinătate. Programul de Vecinătate Moldova – România, pentru 2004 – 2006, este prevăzut cu un buget de 27 milioane euro, dintre care 5 milioane euro pentru Republica Moldova și, respectiv, 22 milioane euro pentru România. Programul în cauză înlocuiește programul anterior pentru proiecte mici de cooperare transfrontalieră, fiind ajustat la cerințele și necesitățile țărilor participante. Din aceste considerente, au fost introduse schimbări esențiale în mecanismul de funcționare a programului. Astfel, a fost extins spectrul categoriilor eligibile al participanților la program și teritoriul de acoperire al programului, teritoriul Moldovei fiind integral eligibil în cadrul programului.

Așadar, în scopul susținerii dezvoltării vecinilor săi, Comisia Europeană a decis punerea în aplicare, din anul 2007, a Noului său Instrument de Vecinătate, care va susține acțiuni în Europa de Est, Caucaz și țările mediterane. Acest instrument va include și componenta de cooperare transfrontalieră, care va promova cooperarea și integrarea economică treptată între Uniunea Europeană și țările partenere ale acesteia, precum și o dezvoltare echilibrată și durabilă a teritoriilor acestor țări. Acțiunile prioritare pentru autoritățile din Moldova, în acest context, sunt stabilirea necesităților și elaborarea programelor / proiectelor întru îmbunătățirea situației socioeconomice și valorificarea resurselor acordate.

Borders, being dividing lines between states, caused disadvantages for people living in border regions due to the fact that economic activity, trade and population tended to concentrate closer to centre of the national states. The barrier effect was reinforced during the last centuries by military, administrative and socio-economic policies carried out by neighbouring countries.

Thus, in order to overcome historical barriers and tackle common problems of peripherality caused by barrier effect of national borders since 1950 some border regions have been initiated and developed cross-border cooperation. In order to deal more efficiently with those problems some cross-border local and regional structures have appeared such as Euroregions or similar structures.

Later, with the establishment of a European Single Market and democratic developments in Central and Eastern Europe at the end on 1980th, the cross-border cooperation has developed even further.

The regional development policy promoted by the European Union through its instruments INTERREG and PHARE/TACIS CBC had a catalyst role for the development of cross border

cooperation. Moldova among some other CIS countries has also benefited of the EU assistance aimed at developing cross-border cooperation with Romania. Now with the Romanian accession to the EU cross-border cooperation becomes an important element not only in relations between Romanian border regions and Moldova, but a step forward in developing closer relations with EU.

BIBLIOGRAFIE

1. „European Charter of Border and Cross-Border regions”, adopted on 20.11.1981.
2. „Practical Guide to Cross-Border Cooperation”. European Commission in cooperation with Association of European Border Regions”. 2000.
3. „The European Neighbourhood and Partnership Instrument CrossBorder Cooperation guide”. European Commission.

FACTORII INTELECTUALI AI CREATIVITĂȚII

Elena Danescu ,lector doctorand, Universitatea din Pitesti

Termeni cheie: creativitate, inteligenta, gindire divergenta, imaginatie, aptitudini, atitudini, ori-ginalitate, flexibilitate, fluenta.

Abstract

Studiul factorilor psihici ai creativității a cunoscut în decursul timpului diferite orientări ,o prima direcție, de explicare a creației apelând la *factorii intelectuali*.

În cadrul acestei orientări, inițiată de Terman „*creativitatea a fost considerată sinonimă cu inteligența ,aceasta apreciată ca facultate centrală a psihicului uman.*” (1, pag.417).

Munsterberg, relevă P.Popescu-Neveanu (2, pag.152), a încercat să acrediteze ideea că inteligența generală este responsabilă pentru orice domeniu de creație „ignorând nu numai rolul aptitudinilor speciale, dar și rolul altor procese cognitive, cum este cazul percepției sau imaginației sau rolul factorilor noncognitivi care, sunt importanți în creativitate și chiar în realizarea inteligenței.

Torrance este primul care a demonstrat că, deși absolut necesară, inteligența ,chiar și superior dezvoltată, dar singură, nu înseamnă și creativitate. Faptul a fost ulterior confirmat de Getzeles și Jackson care au constatat o slabă corelație între rezultatele testelor de inteligență și a celor de creativitate.

„*Inteligența superioară nu înseamnă neapărat și creativitate*” susține Landau E., (3, 1979, pag.52) ,creativitatea depinde însă, după opinia autoarei, de inteligență ,de un anumit grad de dezvoltare al ei.

Dealfel, creativitatea și inteligența, subliniază E.Landau (1979, pag.52) ,nu sunt

concepte contradictorii ci complementare ;”*creativitatea este, în ierarhia aptitudinilor umane, o completare a inteligenței*”.

Desigur, inteligența joacă un rol important în procesul creativ. Sunt domeniile (matematica, tehnica etc.), în care ea se cere dezvoltată la un nivel superior. În altele, în schimb (literar, artistic etc.), ea poate fi mai slab dezvoltată impunându-se, dimpotrivă, aptitudinile speciale..

Inteligența este o aptitudine generală deoarece are cea mai largă valabilitate, adică ea este eficientă în cele mai diverse câmpuri de acțiuni și raporturi umane. Deși este aptitudinea cea mai generală nu se poate substitui unora pentru performanțe în anumite domenii cum sunt cele artistice, administrative, sportive etc.

Inegală prezență a inteligenței, ca o condiție fundamentală a performanțelor într-un domeniu sau altul, aduce în discuție teza lui Spearman despre raportul dintre inteligența generală și aptitudinile speciale. Spearman (4) spunea că între factorul inteligenței generale și factorul aptitudinilor speciale nu se produc mutații, în sensul că inteligența nu este o sinteză a diverselor aptitudini speciale, iar aptitudinile speciale nu sunt strict dependente de factorul inteligenței generale.

O contribuție marcantă în cadrul orientării care evidențiază rolul factorilor intelectuali, în speță gândirea, în creativitate, o are Guilford, J.P., care identifică fenomenul de

creativitate cu una dintre formele gândirii, respectiv cu *gândirea divergentă*.

Guilford și Lowenfeld (2), cercetând independent unul de celălalt creația științifică, respectiv artistică, au identificat aceiași factori intelectuali ai creativității; între aceștia, cei mai importanți sunt:

-*sensibilitate față de probleme*- factor ce constă în atitudinea deschisă, receptivă față de experiență, față de nou, față de trebuințele, atitudinile altora, permanenta curiozitate și dorința de a cunoaște, de a elabora, experimenta și verifica noi ipoteze

-*sensibilitatea la implicații*- factor ce constă în capacitatea de a recunoaște probleme, acolo unde alții nu le văd;

-*fluența* (asociativitatea, fluiditatea)- factor ce constă în bogăția, ușurința și rapiditatea cu care se realizează și se succed asociațiile între imagini, idei.

-*flexibilitatea*- factor ce constă în capacitatea subiectului de a modifica, restructura rapid și eficient mersul gândirii în diverse situații care solicită acest lucru, capacitatea de a opera ușor, rapid transferul în situații variabile, de a renunța la vechi puncte de vedere și de a adopta altele noi.

-*originalitatea*- factor ce constă în capacitatea subiectului de a vedea în alt mod realitatea, de a produce imagini și idei noi, de a găsi răspunsuri, soluții noi, neuzuale, rare sub raport statistic;

-*ingeniozitatea*- factor ce constă în capacitatea de a rezolva problemele cu o eleganță neuzuală, într-un mod abil și surprinzător, cu metode și procedee originale, neobisnuit de simple.

-*redefinirea*- factor ce constă în aptitudinea de a restructura, de a interpreta, de a transforma, de a schimba funcția unui obiect pentru a-l face util într-o nouă formă, aptitudinea de a te servi corect de gândire pentru a găsi lucrurilor noi valente, în vederea unor noi întrebări;

-*elaborarea*- factor ce constă în aptitudinea organizării coerente a informațiilor, a ideilor, capacitatea de a planifica o acțiune ținând seama de cât mai multe detalii, anticiparea rezultatului final, dezvoltarea și finalizarea unei idei, elaborarea unor ipoteze multiple și selectarea celor semnificative.

În concepția lui Guilford, fluiditatea, flexibilitatea și originalitatea constituie aspecte ale gândirii divergente care explorează în diverse domenii, producând noul.

Creativitatea nu poate fi însă într-un tot identificată nici cu gândirea divergentă, pentru faptul că ea nu este un fenomen unidimensional și monovariabil, ea implică deopotrivă și alte capacități intelectuale.

După A. Osborn, în creativitate, imaginația constructivă este chiar mai importantă decât gândirea. "Ca într-un creuzet, arăta Osborn (5, pag. 420), imaginația alătură acele lucruri sau gânduri care nu sunt noi prin ele însele, dar pot fi contopite în ceva ce este nou. Astfel, putem să facem mai mult decât să descoperim, putem să inventăm, putem să producem idei care n-au mai existat. Superioritatea imaginației constă în aceea că, realizând orice fel de combinații, construiește prototipuri, modele, realități noi." (6)

Bibliografie

1. Landau, E., "Psihologia creativității", București, Editura Didactică și Pedagogică, 1979.
2. Popescu-Neveanu, P., "Cercetări privind raportul inteligență-creativitate ca formațiune de personalitate", Revista de Psihologie nr. 3, 1972.
3. Popescu-Neveanu, P., "Curs de Psihologie generală", București, Tipografia Universității, vol. 1, 2, 1997.
4. Popescu-Neveanu, P., "Creativitate și învățare", Revista de Pedagogie nr. 1, 1980.
5. Popescu-Neveanu, P., "Interacțiunea dintre atitudini și aptitudini", în Sinteze de psihologie contemporană. Probleme fundamentale ale psihologiei, București, Editura Academiei Române, 1980.
6. Popescu-Neveanu, P., "Dicționar de psihologie", București, Editura Albatros, 1978.

Recenzenți:

1. V. Gutu, dr. habilitat în pedagogie, prof. univ., Universitatea de Stat din Moldova
2. L. Ezechil, conf. dr. în pedagogie, Universitatea din Pitești

CONDIȚIILE PERFECTIONĂRII CULTURII COMUNICATIVE A PROFESORULUI

Sagoian Eraneac Chim, doctor în pedagogie, lector superior,
Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă", Chișinău

Termenii-cheie: dezvoltarea culturii comunicative, reușita dezvoltării comunicative, reflecție, proces de cercetare și de experimentare

Abstract

The article deals with the conditions of perfection of the communicative culture of a teacher. It proposes the plan of a workshop which has analitico-generalized character that provides analysis and practical usage of acquired knowledge and skills. At the same time the principal aim of the workshop is finding new ideas according to modern conditions of successful development of the communicative culture of a teacher.

Modelul dezvoltării culturii comunicative a profesorului este inclus în programul și planul tematic al cursului experimental "Aspectul teoretico-aplicativ al dezvoltării culturii comunicative a profesorului". Ca formă de petrecere a cursului dat a fost ales *trainingul comunicativo-pedagogic*, particularitatea căruia este posibilitatea de a combina teoria cu practica, folosirea diverselor metode și tehnici didactice, inclusiv a tehnicilor de activitate interactivă. Tematica propusă pentru orele trainingului este orientativă și, în caz de necesitate, poate fi completată, dezvoltată, aprofundată, schimbată, în scopul adaptării temporale a auditoriului la cerințele educative ale planului.

Trainingul prezintă o simbioză a teoriei (spre exemplu, lecțiile-prelegeri) și a practicii (jocurile de rol, înregistrări video, rezolvarea situațiilor de problemă, analiza activității comunicative a profesorilor la lecție sau în grup, reflecția individuală și în grup, ore de curs și lucrul independent al profesorilor în afara orelor, organizat cu luarea în considerare a particularităților tipologice ale grupului.

Așa mod de abordare asigură posibilitatea antrenării active a profesorilor - "elevi" în lucrul didactico-cognitiv comun și în activitatea comunicativă; de asemenea, astfel se contribuie la actualizarea și aprofundarea cunoștințelor în domeniul culturii generale și comunicative, la perfecționarea abilităților de comunicare, la autoanaliză și reflecție.

În scopul asigurării particularităților eficiente și a celor neeficiente ale mijloacelor și metodelor de comunicare, profesorilor li se propune să aibă în vizor comunicarea lor în timpul lecțiilor, trainingului și să-și aprecieze acțiunile, comparându-le ulterior cu aprecierea experților, a colegilor, a elevilor.

Examinările noastre în procesul de cercetate și experimentare dovedesc că fixarea și analiza problemelor particulare și a mijloacelor și procedeele neadecvate activează mecanismele psihologice de apărare ale participanților la training.

Acest lucru poate fi evitat prin intermediul creării în grup a unei atmosfere deschise și pline de încredere, prin acceptarea personalității fiecărui participant, prin demonstrarea că participanții întotdeauna vor primi ajutorul cuvenit în rezolvarea problemelor ce țin de corelațiile interpersonale, prin utilizarea formelor de descriere, dar nu a celor de apreciere.

Crearea unui climat psihologic favorabil și a unei atmosfere benefice pe parcursul orelor de training are o mare importanță, fiind una dintre condițiile obiectivizării și analizei reflexive a diverselor strategii de apărare.

Obiectivele:

A determina condițiile de care depinde reușita dezvoltării și perfecționării culturii comunicative a profesorului;

A motiva căile de asigurare a acestor condiții;

A analiza și a generaliza cunoștințele și experiența practică obținute în cadrul orelor cursului special.

Metodele de petrecere a orelor: brainstorming (variantă la alegerea profesorului), reflecția.

Mersul orei

Cunoștințele au un caracter analitic general, ce presupune analiza și aplicarea în practică a cunoștințelor și abilităților dobândite. Moderatorul trebuie să asigure posibilitatea de exprimare a fiecărui participant. În același timp, obiectivul major al orelor este selectarea noilor idei referitor la depistarea condițiilor dezvoltării culturii comunicative a profesorului.

În procesul lucrului de cercetare și experimentare sunt adunate diferite variante ale ultimei ore, cu folosirea diverselor metode.

I variantă e „Asaltul de idei”, care se petrece după următorul plan:

1. Prezentarea problemei;
2. Înaintarea ideilor de către grup;
3. Selectarea ideilor de către conducător;
4. Dezvoltarea ideilor de către grupuri.

A II-a variantă – „Conferința ideilor lui Ghilde”.

La oră se invită participanții cursului special, experți, conducători ai școlilor, de asemenea, profesori care, ulterior, vor fi antrenați în astfel de cursuri. La „Conferința de idei” conducătorul are un comportament egal cu al celorlalți. Grupul se împarte în subgrupe a câte șase persoane, care, în mod independent, vor elabora hotărâri privind problema dată. Fiecare grup va alege moderatorul, protocolistul și spicherul său. Discuția în grup va dura circa 10 minute, apoi grupurile se adună din nou la „ședința în plen”, unde spicherii grupurilor vor vorbi despre ideile înaintate. La această ședință se elaborează idei comune ale grupului referitor la identificarea condițiilor de

perfecționare a culturii comunicative a profesorului.

A III variantă – Metoda „Agenda colectivă”. Înainte cu 10 zile de petrecerea ultimei ore, tuturor participanților li se oferă așa-zisele „agende de idei”, cu descrierea exactă a problemei. „Determinați condițiile dezvoltării eficiente și ale perfecționării culturii comunicative a profesorilor în condițiile școlii contemporane”. De la fiecare se va cere să înscrie zilnic toate ideile care vor apărea referitor la problema propusă. Cu două zile înainte de petrecerea ultimei ore, toate agendele vor fi prezentate „Consiliului coordonatorilor”, care va sistematiza materialul, îl va rezuma și va selecta cele mai importante decizii. Rezultatele acestei selecții vor fi discutate la ședința „Mesei rotunde”, alegându-se cele mai eficiente. Variantele selectate vor fi citite, iar participanții vor propune prognoze privind dezvoltarea situației, utilizând metoda „Reflecția asupra procesului alegerii reflexive”.

Indiferent de forma de petrecere a ultimei ore, e de dorit să fie realizată reflecția în grup a experienței dobândite, propunându-le participanților să dea răspunsuri în scris la următoarele întrebări:

1. Ce emoții v-a provocat programul trainingului?
2. Ce ați propune pentru perfecționarea lui?
3. Care subiecte au fost mai utile?
4. Ce recomandări ați face moderatorului?

Accentuăm că, în procesul de cercetare și experimentare, recomandările participanților au fost generalizate, analizate și luate în considerare, în scopul reînnoirii tehnologiilor dezvoltării culturii comunicative a profesorului.

Literatura:

1. Turcot T., Sagoian E. Psycho-didactic Aspects of Interactive Methods of Language Teaching in the Practice of Language Training//Symposia professorum/Universitatea Liberă din Moldova; dir. publ.: Andrei Galben; Coord. științ.: Gheorghe Postică; red.

- resp. Tamara Gogu. – Chișinău: ULIM. – 2003. – p. 75 – 79.
2. Губкина Т. К. Программа социально-психологического тренинга "Эффективное педагогическое обучение" // Вести психосоц. и коррекц.-реабилитационной работы. – № 3. – с. 3 – 30.
  3. Сагоян Е. К. Развитие коммуникативной культуры учителя. Методические рекомендации. – Кишинэу, КГПУ «I. Creangă», 2004. – 70 с.
  4. Туркот Т. И., Сагоян Е. К. Экспериментальный курс, как средство повышения педагогической культуры учителя // Probleme actuale ale științelor umanitare. – Volumul III. – Chișinău. – Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă". – 2000. – с. 50 – 52.
  5. Тхагапсоев Х. Г. Учитель и культура: проблемы подготовки педагогических кадров // Педагогика, 1998. – № 1. – с. 66 – 67.
  6. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования. – М.: Мысль, 1996. – 312 с.

ASPECTE EDUCATIVE ALE VALORILOR MORALE, ETICE ȘI SPIRITUALE ÎN ARTĂ

Rodica Ursachi, doctor în studiul artelor, Catedra pictură, Facultatea arte plastice și design a UPS „Ion Creangă”

Una dintre problemele stringente ale societății contemporane este starea morală a membrilor ei, îndeosebi a tinerei generații. De aceea, în prezent, este deosebit de actuală problema educației etice și spirituale, care, de fapt, a preocupat dintotdeauna societatea umană. Pe lângă diversele legi și decrete juridice impuse, societatea permanent a căutat căi mai eficiente de atingere a scopului propus. Problema în cauză i-a interesat întotdeauna pe juriști, pedagogi, sociologi etc., aceștia abordând-o din diferite puncte de vedere, ceea ce îi impune o multitudine de variante posibile în tratare.

Un domeniu ce oglindește cu subtilitate problemele morale ale societății umane este arta, îndeosebi arta plastică. Deși nu are nimic comun cu normele jurisprudenței, arta aproape întotdeauna s-a prezentat ca un participant activ în difuzarea ideilor morale și spirituale, indiferent dacă nucleul ideatic al tabloului se axează pe latura imagistică sau pe conținutul său.

Fiecare etapă a dezvoltării societății își are normele sale etice, viziunea sa

spirituală asupra lucrurilor, iar arta, ca formă superioară a vieții spirituale, oglindește aceste valori.

Arta perioadei preistorice, plasată în copilăria omenirii, deci la o vârstă „necoaptă” din punct de vedere al conștientizării fenomenului artistico-moral, relevă unele valori care, după opinia lui Călin Marin [1], se pot clasifica în *vitale* (forța fizică, bunurile materiale ș.a.), *morale* (curaj), *relegioase* (picturi rupestre din grottele *Lascaux*, *Altamira* ș.a.).

Din momentul conștientizării procesului artistic, creatorii, chiar dacă

sunt dirijați de comanditari, au reflectat, în operele lor, unele fapte cu conținut moral. Desigur, viziunea egiptenilor sau asirienilor ș.a. asupra normelor etice și aplicarea lor în viață vorbește despre o anumită cultură morală, care, din perspectiva zilei de azi, poartă un caracter „nefast”. Această impresie se creează atunci când privim imaginile cu faraoni sau cu regi ce-și supun tiranic prizonierii ori cele cu regi la vânătoare, dar și cu dorința

de a omorî din trufie („*Vânătoare de lei*” (Asiria), „*Paleta lui Narmer*” (Egipt)).

Cu certitudine, există și lucrări ce-i impun spectatorului o mobilizare și respectare a normelor morale, deoarece, conform imaginii prezente, aceste coduri nu sunt impersonale, ci dictate de însuși zeul suprem („*Codul lui Hammurapi*” – Arta Babiloniană).

Privită prin prisma opticii morale, arta statelor sclavagiste vest-orientale abordează aspectul binelui și răului în societate conform cerințelor timpului respectiv. Desigur, aplicabilitatea lor, existența la acest nivel în contextul zilei de azi ar fi imposibilă din cauza returnării de valori; acest fapt însă nu diminuează câtuși de puțin valoarea artistică a operelor ce traduc asemenea conținuturi etice.

Deoarece, în funcție de cerințele sociumului se modifică și raportul dintre valorile fundamentale ale omenirii, în arta greacă, cu altă structură statală, se observă un transfer de accent de pe normele morale pe cele estetice fără a le diminua însă complet pe primele.

Problema educației estetice interferează cu cea a educației etice, ele coabitând în spațiul vizual al operei de artă. Transparența acestui spațiu scoate în evidență diverse valori general-umane, ca *Binele*, *Dreptatea*, *Frumosul*, ce-i atribuie operei grecești un loc de frunte în clasamentul artei universale.

Alături de valoarea estetică (armonie, frumusețe), sculpturile grecești relevă o conștiință morală excelentă a societății, deoarece, pe lângă problema binelui și răului, care s-a citit și în operele civilizațiilor anterioare, ele reflectă sentimentul de demnitate, mândrie națională, bărbăție, fermitate, înțelepciune. Aceste calități sunt codificate în imaginile diferitor zeități, atleți, eroi, care se străduiesc să aducă faimă țării lor. La unele personaje profilul moral apare destul de variat, îndeosebi la zeii antici. În diverse ipostaze apare zeița Atena, protectoarea grecilor, a cetății Atena, ea fiind când luptătoare, curajoasă, fermă, când

înțeleaptă și binevoitoare față de oameni („*Atena Lemnia*”, „*Atena Partenos*” ș. a.). Sentimentul datoriei față de Patrie, de compatrioți este sesizabil și în sculptura zeiței Nike din Samotracia, al cărei rol în epocă era de a le aminti luptătorilor, dar și oamenilor de rând, să-și protejeze țara, să o iubească și Ea la va aduce victoria.

Rolul de educație morală o au și atleții greci ce vin să demonstreze nu numai frumusețea corpului fizic, ci și unele idei morale, sculpturile date îndemnând spectatorii spre fapte înălțătoare, spre perfecționare, armonie, frumusețe fizică și spirituală, drept confirmare servind binecunoscuta expresie „*Într-un corp sănătos – un spirit sănătos*”. Aceste idealuri morale au persistat prin intermediul operelor de artă și al celor filosofice până în prezent, periodic intrând în vizorul societății umane și îmbogățind cultura ei morală din anumite segmente istorice.

O emanare cât de cât considerabilă a idealurilor morale grecești s-a observat și în cultura romană, care, deși avea propriile sale tradiții și obiceiuri morale, nu le-a respins pe cele străine, care s-au infiltrat, cu precădere, prin intermediul domeniului artistic.

Un interes aparte îl prezintă, în acest sens, sculpturile romane ce înfățișează nu zei sau atleți, ca la greci, ci personalități concrete – împărați, comandanți de oști, senatori etc. –, care, prin aspectul lor, sugerează spectatorului sentimentul de recunoștință, grijă de popor sau redau bărbăția, fermitatea personajului. Cu certitudine, gama largă a trăsăturilor lor emoționale cuprindea un spectru adecvat de sentimente morale (trufie, mândrie, înțelepciune, demnitate sau lipsă de curaj etc.) („*Portretul împăratului Octavian*”, „*Portretul împăratului Vespasian*”, „*Portretul ecvestru al împăratului Marc Aureliu*” ș.a.).

Uneori, sculptura, datorită poziției, atitudinii personajului, devenea purtătoarea unor convingeri morale ce chemau spectatorul la acțiune, la luptă, eroii fiind siguri de victoria lor. Această convingere îi

era impusă spectatorului roman de mic copil, fapt ce-i dezvoltă acestuia o anumită atitudine, ceea ce, alături de alte idei, a animat spiritul de cotropitor, și nu de apărător, al propriilor pământuri, ca la greci.

O modificare a idealurilor morale are loc în perioada bizantină, când accentul principal nu mai cade pe autoaprecieri, independență, tendință către glorie etc., ci pe dragostea maternă și față de Dumnezeu, generozitate, sinceritate, compătimire, stoicism etc.

Racordarea la aceste calități se datorează schimbării conceptului despre lume al societății, care, în această perioadă, devine unul religios, ce-și are propriile sale norme morale și etice. Chipul Fecioarelor și al Sfinților de pe icoanele medievale și astăzi trezesc în sufletul spectatorului cele mai profunde sentimente de bunătate, dragoste, datorie și îndeamnă la un comportament adecvat, spre realizarea de fapte mai bune. Privirea captivantă a acestor personaje are capacitatea de a detașa spectatorul de lumea reală, plasându-l într-un spațiu sacru, spiritual, unde lipsesc cu desăvârșire aspectele negative ale valorilor morale („*Troița*” – A. Rubliov ș.a.).

Paralel cu arta de cult, în perioada medievală s-a manifestat și arta laică, ce înfățișează diverse scene din repertoriul „cavaleresc”. Și în aceste imagini, ce aparțin unor timpuri nesigure, sunt prezente sentimente ce evocă dragostea față de țară, față de doamna inimii sale, personajele probând curaj, mândrie, onestitate, demnitate. Privită în general însă, arta acestei arii culturale rămâne încă a fi profund penetrată de niște valori ce țin mai mult de universul individual și nu de cel general-uman.

Ecourile unui comportament moral axat pe aceleași idealuri morale este sesizabil și în arta perioadei renascentiste, care revigorează unele norme și valori etice și estetice. Umanismul renascentist relevă valori cum este demnitatea omului care nu mai este privit ca o „umbră” a lui

Dumnezeu, ci care își ocupă locul în centrul universului uman. Această returnare de valori nu duce la dispariția completă a celor din perioada anterioară, ele îmbogățindu-se și stratificându-se cu altele, de natură diferită. În cazul dat, performanța a fost atinsă mai vădit în domeniul esteticii, și nu al eticii, deși factorul rațional a prevalat, cu siguranță, în ambele domenii („*David*” – Michelangelo ș.a.).

Datorită caracterului religios al culturii europene idealurile morale stabilite și susținute de religie au persistat în societate și în perioada barocă. Gravitând în jurul motivului religios, arta barocă, dar și cea clasicistă, evocă problema binelui și răului, pe care se suprapune cea a demnității de sine, a patriotismului, a dragostei de țară („*Întoarcerea fiului risipitor*” – Rembrandt van Rijn ș.a.).

Aspectul politic se întâlnește îndeosebi în arta clasică, ce are drept reper arta antică greacă și romană. Aceste valori își găsesc locul atât în tablourile cu subiecte mitologice, religioase, istorice, cât și în peisaje care reprezintă un spațiu aparte în redarea ideii autorului. Idealurile etice sunt supuse unui transfer de la personal la impersonal, ele fiind evocate nu de personaje concrete, ci de însăși natura, care, la rândul său, își modifică aspectul pentru a corespunde acestor idealuri („*Peisaj cu Polifem*” – N. Poussin ș.a.).

Permanentul fenomen de fluctuație în natură afectează și procesul cultural din societate. După avântul ideilor morale înălțătoare, în societatea umană urmează o perioadă de decadentă în plan moral și etic. În perioada domniei lui Ludovic al XV-lea, a cărui expresie preferată era „După noi, macăr potopul”, are loc o degradare morală a societății, care nu se mai orientează spre valori umane esențiale, ci spre comportamente imorale, spre valori materiale. Această degradare morală s-a răspândit în mai multe țări

Fig. 3 europene, datorită uniformizării procesului de dezvoltare a lor.

Cu certitudine, libertinismul comportamentului uman nu putea favoriza nașterea unor sentimente de demnitate, bunătate, patriotism și deci nu putea fi vorba despre un exemplu adecvat în educația tinerei generații, în spiritul valorilor general-umane, religioase etc.

Societatea a fost scoasă din conul de umbră al perioadei de regres moral datorită iluminismului, care a apărut ca reacție împotriva condițiilor existente în societate.

Un artist care a conferit lucrărilor sale un aspect vădit moralizator a fost Jean-Baptiste Greuze, care credea că arta, prin conținutul său, va contribui la educarea spectatorului, îndemnându-l să fie mai bun. Probabil din această cauză lucrările sale cu asemenea conținut au un aspect literaturizat, autorul încercând să apropie cât de mult posibil spectatorul de problemele abordate în tablou („*Blestem de tată*”, „*Bolnavul paralizat*” ș.a.).

O amplificare considerabilă a valorilor etice este vădită în perioada neoclasicistă sau în perioada revoluțiilor franceze, când se reactivează principiile artei clasiciste, cu referință la cea antică din perioada Romei Republicane. Principalul reprezentant al acestui curent – Jaque Louis David – , ca și Greuze, credea că arta prezintă o armă puternică în educarea contemporanilor. David nu se limitează numai la reprezentarea subiectului cu putere sugestivă, ci încearcă să explice teoretic aceste norme morale, care, credea el, vor putea modifica mentalitatea societății. Accentul principal al normelor propagate de el oscila îndeosebi spre valorile politice, artistul chemând direct și indirect spre autoperfecționare, cunoaștere de sine, demnitate, dragoste față de țară (care trebuie să prevaleze asupra dragostei față de aproapele nostru) etc. („*Jurământul fraților Horațiu*”).

În aria viziunii politice se situează și arta din perioada romantică, ce are tangențe și cu sfera filosofiei, literaturii ș.a. Dacă în perioada anterioară autorii se străduiau să impună spectatorului unele valori morale ideale, apoi artiștii romantici încearcă să dezvolte laturile negative ale moralității societății contemporane. Ei critică lipsa verticalității conducerii societății, lipsa unei atitudini morale ferme, a unei gândiri și a unui comportament democratic, lucrările lor îndrumând spre acte ce vor modifica întreaga orânduire socială.

(„*Libertatea conducând poporul*” (Fig. 4), „*Masacrul din Chios*” – Delacroix; „*Pluta Meduza*” – T. Gericault ș.a.)

Concomitent cu asemenea artiști s-au manifestat pictori care s-au axat îndeosebi pe descrierea frumuseții naturii, conferindu-i un aspect generalizat. Peisajele lor, indiferent de ideea propusă de autor, trezește în spectator sentimentul dragostei față de natură, în general, și față de natura țării natale, în particular. Ei ridică problemele de importanță socială la nivel de rang universal. Fiind foarte sensibili la frumusețea naturii, pictorii romantici îi atribuie acesteia valoare spirituală, încercând, prin variatele aspecte abordate, uneori cu o idee ascunsă, să scoată la iveală axa valorilor esențiale în jurul căreia ar trebui să graviteze întreaga societate umană.

Mai acut și sub un aspect mai diferențiat, problema valorilor morale este abordată în pictura realistă. Pictorii realiști au fost interesați îndeosebi de aspectul dreptății sociale, al democrației, dar și de nepăsarea, de lipsa demnității oamenilor, de nedorința lor de a lupta împotriva condițiilor societății și de supunerea sorții vitrege („*Bărbat cu săpăliga*”, „*Culegătoarele de spice*” – J. F. Millet ș.a.). Lucrările lor, ca și ale altor artiști preocupați de valorile general-umane, prezintă, uneori, un îndemn direct sau indirect la schimbarea orânduirii sociale, a moravurilor învechite. Atunci când vor să acorde problemei un caracter generalizat,

unii autori recurg la tematica istorică, sugerând o posibilă revalorificare a moravurilor („*Dimineața execuției strelțiilor*” – V. Suricov ș.a.).

Problematica în cauză obține, în arta perioadelor următoare, caracter ambiguu datorită apariției multiplelor curente artistice pe arena europeană. Cu certitudine, unii artiști au abordat-o mai mult sau mai puțin evident, deși, în această perioadă, accentul principal cade, deseori, pe latura estetică. Problema se acutizează în momentele cruciale pentru societate (revoluție, război ș.a.), iar arta, ca și mai înainte, servește drept imbold în suscitarea și educarea valorilor social-umane aflate într-o continuă oscilație datorită tendințelor societății.

Arta, prin multiplele sale posibilități, printre care și cele educaționale, îi oferă spectatorului șansa de a se perfecționa conform idealurilor morale țesute în conținutul operei artistice; de a înțelege unele valori eterne, care, în prezent, rămân în umbră. Ea are menirea de a da strălucire acestor valori, în speranța unei revalorificări și racordări ale consumătorului de artă contemporan de la valorile materiale, în vogă azi, la valori

estetice, spirituale eterne, ce contribuie la perfecționarea individului, în particular, și a societății, în general.

Note

1. L. Cuznețov, N. Banuh. *Relația valoare – educație: valorile ca scop și mijloc eficient de educație*. În cartea „*Educația morală, etică și spirituală în contemporanietate*”. /coordon. V. Mândăcanu/, Chișinău, 2004, pag. 29.

Summary

Instructive aspects of moral, ethic and spiritual values in arts.

One of contemporary society's acute problem is moral state of its members, which needs a perfecting through permanent education of ethic standards. Art, as other domain, tackles this problem, but from its own view point. It reflects different moral ethic ideals during its development stages, which influence conscience of respective epoch people. In this way, art presents it self in double hypostasis – to reproduce the moral state of human society in a certain historical moment, and to help the spreading of ethic ideas that will contribute to its spiritual education and development.

PREGĂTIREA UNIVERSITARĂ A PROFESORULUI ÎN CONDIȚIILE CONTEMPORANE

Olga Chirchin,
Universitatea pedagogică
de stat „Ion Creangă”

The article is devoted to the psychopedagogical analysis of university training conditions of the expert in the field of education. In work, from the point of view of specificity of student's age, features of development of mental functions of the person of the young man are considered. Problems in the preparation of the teacher are considered in the correlation with the general problems in education. It is emphasized, that internal aims of the person influence it's behavior and reactions to the external influence. In article it is confirmed, that education of the person is, first of all, education of the

certain needs of the person. The conclusion is that it is impossible to force the student to be more active, but it is necessary to raise a level of motivation for training. And this can be reached by understanding of the purpose of training, as overall aim of the professor and student.

Într-un articol publicat de academicianul *Ion Mahu*, autorul afirmă: „În toată lumea contemporană, dar mai ales în lumea noastră Est-europeană, este nevoie de o schimbare de accent în educație, schimbare care să asigure nu numai transmiterea culturii, dar și realizarea unui ideal educativ al

modernității. Este vorba de o schimbare care ar permite educației să formeze personalitatea ... studentului în spiritul valorilor” [1]. Luând în considerație condiționarea logică a trăsăturilor studentului ce se formează în procesul pregătirii specialistului cu particularitățile lui personale, pentru a trece la analizarea căilor de rezolvare a problemelor pregătirii viitorului profesor este rațional, mai întâi, să fie comentate trăsăturile specifice ale personalității studentului care-și face studiile în instituțiile de învățământ superior.

Științele filozofia, pedagogia, psihologia și antropologia au fost angajate în activitatea de studiere a personalității și fiecare dintre aceste ramuri a elaborat criterii și caracteristici diferite. Totuși poate fi observată o idee comună: cu cât mai adânc ne aprofundăm în istorie cu atât mai mult individul depinde de o întregime vastă – de lumea înconjurătoare. Faptul retragerii, evidențierii individului și al dezvoltării conștiinței lui, apariția simțului *Eu-lui* reprezintă evenimentele importante nu numai din punctul de vedere social-istoric dar și din punctul de vedere psihologic. Deja în lucrarea „Critica rațiunii practice” *Immanuel Kant* scrie că personalitatea este „puterea unei ființe care este supusă unor legi speciale, anume unor legi pur practice, date de propria-i rațiune, astfel încât persoana aparținând lumii sensibile este supusă propriei personalități” [5].

Teoriile cu privire la personalitate oglindesc caracterul complex al structurii personalității, punând accent pe diferite elemente de natură biologică, filozofică, psihologică, socioculturală, încercând să explice primordialitatea lor în definirea personalității. Dar „fără a înțelege logica operațională, în întregul sistem al elementelor structurii personalității nu poate fi găsită modalitatea de cercetare a personalității” [2]. Această logică poate fi urmărită prin următoarele raționamente. Se știe că trecerea omului educat de la o activitate la alta se produce conștient, orânduit, sistematizat și rațional, ținându-

se cont de situația socială, de aprecierea valorii impulsurilor, de urmările posibile ale acțiunilor. Aceasta se obține datorită propriei autoconduceri printr-o dirijare atât a activității de cunoaștere, cât și a celei practice. Anume prin coordonarea cunoștințelor și experienței personalitatea acționează cel mai rațional. Autoreglarea superioară se realizează de către un sistem special, marcat prin *eu-l* personalității. Autoanaliza și autoaprecierea, reprezentarea despre propriul *eu* determină nivelul revendicărilor și măsurile respective de activitate și dezvoltare a aptitudinilor personalității. Ele au loc pe calea comparației *eului* ideal cu cel real. Iată de ce este atât de importantă dezvoltarea mecanismului psihologic al activității independente a personalității. Făcând abstracție de particularitățile individuale ale facturii psihologice a omului putem stabili structura tipică a personalității: orientarea personalității, posibilitățile personalității, caracterul omului în mediul social, sistemul de conducere prin intermediul *eu-lui*. Particularitățile acestor fenomene inclusiv a relațiilor umane influențează adânc asupra procesului de formare a specialistului.

În condițiile contemporane relațiile umane cer o strategie a învățământului cu un nou conținut și o nouă tehnologie. Dar după opinia lui *V.Mândăcanu*, învățământul nu are în prezent o filozofie clară a educației. În afară de aceasta, sistemul metodologic cuprinde doar metodele și principiile de investigare atunci, când bazându-ne pe concepțiile utilizate de psihologia contemporană cu privire la *personalitate* trebuie să ne oprim atenția asupra componentelor fundamentale ce alcătuiesc calitățile și structurile cognitive ale personalității [2]. În cadrul studierii notelor definitorii ale personalității profesorului, prezintă interes individul nu numai ca produs al evoluției biologice naturale, ci, mai ales, ca un produs al unei modelări sociale, culturale și spirituale. Pornind de la ideile psihologului român *Vasile Pavelcu*, conform cărora

„omul nu este un produs inert al unor forțe anonime externe sau interne: el este într-o mare măsură opera voinței sale proprii”, noi ne plasăm în zona cercetării îndreptate spre un model unitar și sintetic al structurii personalității pedagogului, în contextul dinamizării potențialului intelectual și creativ al studentului.

În educarea membrilor societății școala relevă, că în dezvoltarea personalității umane se manifestă trei factori principali: ereditatea, mediul, educația. Deci, una din funcțiile învățământului ar trebui să o reprezinte planul de dezvoltare individualizată a personalității, formarea priceperilor și deprinderilor educative în raport cu proiectul genetic propriu și cu concepția despre lume.

Pentru înțelegerea particularităților specifice ale activității de cunoaștere, determinate în mare măsură și de ereditatea omului, analizăm natura excitantelor, structura organelor de simț și caracterul de activitate a subiectului care se raportează la lumea exterioară. Aici trebuie să subliniem, că motivele externe influențează prin intermediul condițiilor interne – fapt care contribuie la activitatea creativă a cunoașterii. Deci, sistemul cerințelor și motivelor în multe cazuri determină orientarea și nivelul de activitate a omului, având în vedere însemnătatea procesului permanent de dezvoltare a creativității ca particularitate.

Se știe, că omul nu se naște ca personalitate, însă personalitatea omului se formează pe parcursul vieții. Din punctul de vedere al savantului rus *L. Vigotschi*, în momentele vieții la care are loc trecerea de la o vârstă biologică la alta se schimbă calitativ nu numai diversele funcții psihice ale omului dar și structura și corelația lor; precum, funcțiile psihice se dezvoltă neuniform: pentru fiecare funcție există o perioadă de dezvoltare optimă.

Din poziții fiziologice, perioada tinereții – vârsta studențească - se diferă de alte perioade prin unele trăsături specifice de organizare a structurii funcțiilor psihice și de tipul structurii funcției private ca sistem. După cum afișează prof.

V. Onușkin [3], schimbările de vârstă pentru fiecare funcție psihică, fiecare caracteristică individuală și pentru intelect în întregime se caracterizează prin corelația perioadelor de ridicare, stabilizare și reducere a nivelurilor funcțiilor care trebuie luate în considerație în realizarea procesului instructiv/educativ. Coincidența schimbărilor constructive în unele perioade ale vieții duce la ridicarea tuturor funcțiilor psihice sau la evidențierea așa numitelor *perioade senzitive* de dezvoltare. Această coincidență poate fi observată în perioada de vârstă de 19 ani; în alte vârste (22, 24 și 30 de ani) există numai o coincidență parțială care de asemenea duce la ridicarea nivelului funcțiilor psihice dar până la un nivel mai redus.

Caracterul eterogen al dezvoltării joacă rolul unei legi generale de dezvoltare a funcțiilor psihice exprimându-se prin necoincidența temporală și contradicțiile dezvoltării ale funcțiilor psihice de la o vârstă la alta. Astfel, în tabelul următor autorul [3] reprezintă dinamica dezvoltării a unor funcții psihofizice în perioada de 18-25 ani:

Vârsta (anii)	18	19	20	21	22	23	24	25
Nivelul funcției după vârstă (%) (nivelul mediu este luat ca 100%)								
Memorie	102	104	102	100	100	102	102	96
Gândire	101	101	108	102	100	106	99	105
Atenție	98	97	98	97	101	99	102	99

Altă particularitate a structurii funcțiilor psihice în această perioadă este legată de tipul general al acestei structuri care poate fi caracterizată ca o structură în cea mai mare măsură autonomă și dinamică. Aceste fapte favorizează crearea în psihică în perioada tinereții a formațiilor noi. Cele relatate aduc la concluzia despre caracterul favorabil pentru studii al etapei studențești de vârstă.

Cercetările psihologice [4] mărturisesc că trăsăturile și particularitățile specifice ale personalității creează o structură ierarhică cu un centru care îl reprezintă sfera de *motivație* și de *cerințe*. Astfel, motivele stabil dominante, care prezidează ierarhia sferei de motivație, constituie trăsăturile specifice ale personalității – faptul care în psihologia educației reprezintă o idee de bază: deoarece

cerințele omului reprezintă unele motive ale comportării, activității și chiar ale dezvoltării personalității, educația este mai întâi - educația cerințelor. Se evidențiază, că anume caracterul cerințelor reflectează sistemul relațiilor sociale și constituie miezul personalității. Deci, procesul studierii necesită existența motivului de învățare care orientează pe individ spre atingerea unui scop gnostic – de a poseda cunoștințe și priceperi. Aceste particularități trebuie să fie în centrul atenției în procesul formării particularităților necesare specialistului.

Relativ la scopul studierii motivele pot fi externe și interne. În cazul motivelor externe, scopul – studierea – poate fi însoțit de simțul de indiferență și numai încercuiește tipul activității, dar nu o provoacă, sau joacă rolul unui obstacol care trebuie să fie învins. Situații cu motivele interne atrag pe individ spre un scop bine determinat, anume: interesul spre cunoștințe, curiozitatea, entuziasmul în procesul rezolvării problemelor instructive - aceste stimuluri emană din însuși scopul învățării și se află în interiorul lui. În această ordine de idei o însemnătate mare obține problema motivației activității omului. Motivația este o tensiune interioară direcționată spre realizarea unui scop acceptat subiectiv. Ea are funcții de activizare, orientare și conducere a conduitei studentului în sensul scopului pentru care s-a optat. Totodată, motivația asigură sens, coerență internă conduitei, mijlocește stabilizarea și realizarea unor scopuri conștiente.

Facem o concluzie: în procesul instructiv nu poate să aibă loc obligarea studenților să fie mai activi și creativi. Pur și simplu, trebuie de mărit gradul de motivație a studentului. Aceasta poate fi atins numai prin înțelegerea actului de învățare drept un proces personalizat de activitate reciprocă *profesor - student* și prin îndreptarea acestui proces spre atingerea unui scop comun al profesorului și al studentului – spre formarea personalității creatoare a specialistului.

Această teză trebuie să fie permanent în centrul atenției profesorilor.

Deoarece în procesul dezvoltării personalității toate schimbările principale ale comportării și ale activității individului reprezintă unele acțiuni de învățare, examinăm în continuare esența procesului de învățare și baza lui psihologică.

Procesul învățării poate fi explicat de pe poziții psihologice ca o reflectare de către sistemul nervos central a unor imbolduri și a unor situații, precum și a unor reacții la aceste imbolduri. După cum scrie prof. **A.V.Petrovski** [4], „învățarea reprezintă o schimbare cu scop bine determinat a unei activități, care ia ființă într-o activitate precedentă și nu este chemată nemijlocit de reacțiile fiziologice înnăscute ale organismului.” Acest nivel de învățare poate fi realizat numai de către om și se numește *nivelul cognitiv* de învățare.

În comparație cu *nivelul reflex* de învățare, care se atribuie animalelor, nivelul cognitiv schimbă calitativ caracterul condițiilor învățării: alături de semnalele reale – obiecte, - asupra sistemului nervos superior al omului influențează și semnalele de genul al doilea - cuvintele. Relațiile de acest tip nu se reflectează nemijlocit prin senzații, dar printr-o formă specifică a activității psihice care lipsește la animale – prin *idee*. Totodată, se demonstrează că la oameni alături de învățarea cognitivă se păstrează și unele elemente ale învățării reflexe: învățarea senzorială și învățarea motrice.

Pentru a înțelege mecanismul intern al procesului instructiv trebuie să se evidențieze faptul că percepțiile, cunoștințele și capacitățile sunt doar forme și rezultate ale proceselor de reglare și reflectare a realității în psihică și pot apărea în creier numai ca rezultat al activității proprii omului. Instruirea se realizează prin stimularea și dirijarea activității externe și interne a individului în rezultatul căreia la cel care face studiile se formează anumite cunoștințe, priceperi și capacități. Ea se definește ca interdependență dintre cei care fac studiile și cei care învață. Așadar, relațiile

învățător – elev/student nu pot fi reduse în procesul instructiv la o simplă relație emiter - receptor.

Cu scopul desfășurării efective a procesului instructiv trebuie să fie obținute răspunsurile la următoarele întrebări: ce fel de activitate trebuie să fie creată și cum ea va fi realizată pentru a forma la studenți unele cunoștințe, percepții și capacități; în baza căror principii trebuie să fie utilizate mijloacele de formare a cunoștințelor, percepțiilor și capacităților; cum trebuie să fie organizat procesul instructiv pentru a obține un efect maxim. Răspunsurile la aceste întrebări depind de căile de rezolvare a problemei principale - ce fel de activități interne și externe ale studentului se reflectează în cunoștințe, percepții și capacități și care activitate le naște.

Urmărind ideile exprimate mai sus, putem remarca că în cercetările pedagogice se necesită examinarea omului în ansamblul tuturor sferelor psihice: *conștiente, inconștiente și subconștiente*. Anume de ultima sferă a psihicii sunt legate mecanismele esențiale ale formării orientărilor interne și programelor de comportare ale omului, ceea ce trebuie să fie asigurat în procesul formării

profesorului. Tot ce este expus despre personalitate din punctul de vedere al didacticii reprezintă o platformă care poate fi înțeleasă ca idealuri a unei concepții. Această concepție orientează învățământul spre procesul cunoașterii, unde omul este subiect al activității sale. Precizăm, că în cazul dat are loc nu numai acumularea de cunoștințe, ci de activitatea proprie a personalității, prin interesul și necesitățile auto dezvoltării, autoeducației omului, provine pătrunderea în importanța acestora.

Bibliografie

1. Mahu I., *De la educația tradițională la educația formativă, centrată valoric*, Simpozionul internațional ed. a V-a 11-12 noiembrie 1997 „Filosofia educației – imperative, căutări, orientări”, Chișinău, 1997, p.148
2. Mândăcanu V., *Bazele tehnologiei și măiestriei pedagogice*, Liceum, Chișinău, 1997, p. 67, 89
3. Онушкин В., *Теоретические основы непрерывного образования*, «Педагогика», Москва, 1987, p. 161-180
4. Петровский А., *Возрастная и педагогическая психология*, «Просвещение», Москва, 1973, p. 166, 234
5. http://www.studentie.ro/filozofie_kant-1641.html

KULTURAUUSTAUSCH ZWISCHEN DER REPUBLIK MOLDAU UND DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND ALS BEITRAG FÜR DIE INTEGRATION IN DIE EUROPÄISCHE FAMILIE.

Konstantin Pawljuk

1. Vorsitzende
Kulturverein Moldova e.V.

Der kulturelle Austausch zwischen Ländern und Völkern ist eine wechselseitige Mitteilung von Gedanken, Meinungen, Erfahrungen und Haltungen. In der Geschichte gab es einen permanenten kulturellen Austausch. Das ist iminent und sogar notwendig, denn sonst würde die Menschheit sehr langsam und hilflos auf dem Weg der Evolution schreiten.

Kulturelle Kommunikationsformen und Beziehungen zwischen der deutschen und moldauische Bevölkerung ist, auch wenn

es nur auf den musikalischen Bereich reduziert wird, ein umfassendes Thema, das Bände füllen könnte und in einem Referat nicht einmal in punktueller Aufzählung erschöpft werden kann. Allein die kulturelle Präsenz der Deutschen in Bessarabien im Zusammenleben mit ihren moldauischen Nachbarn dauert 106 Jahre unter russischer und nur knapp 22 Jahre unter rumänischer Oberhoheit. Die Deutschen lebten nicht isoliert: durch Arbeit, Gemeinsame Schulen, Freizeit u.s.w. sind die Deutschen Teil der

Bevölkerung dieses Gebietes geworden und haben eine bedeutende Rolle im wirtschaftlichen und kulturellen Leben gespielt.

Eine Beschäftigung mit diesem Thema „*Kulturaustausch zwischen der Republik Moldau und der Bundesrepublik Deutschland als Beitrag für die Integration in die europäische Familie*“ ist insofern gerechtfertigt, denn heute, nach den großen, politischen und sozialen Veränderungen unserer Zeit innerhalb Europas, steigerte sich wieder die Bewunderung für die intellektuelle und ästhetische Kultur des deutschsprachigen Raumes. Ein Beweis dazu liefert uns das große Interesse bei den Menschen in der Republik Moldau für die deutsche Sprache. Im Jahre 2003 haben sich am deutschen Lehrstuhl der Pädagogischen Universität „Ion Creanga“ in Chisinau ca. 200 Studenten eingeschrieben - im Jahre 2004 waren es bereits ca. 400 Studenten.

Der Zusammenbruch der Sowjetunion kennzeichnete nicht nur für die Republik Moldau eine große Veränderung von epochalen Ausmaßen sondern auch für alle anderen Länder der UdSSR, deren Bestreben nach Unabhängigkeit politische Freiheiten und neue Staaten mit sich gebracht hat. Die gesamte Gesellschaft nach und nach erlebt Demokratisierungsprozesse.

Die Entwicklung von neuen gesellschaftlichen, wirtschaftlichen und kulturellen Formen der jungen Staaten ermöglichten es Beziehungen zu den westeuropäischen Ländern aufzubauen. Diese Beziehungen ermöglichten einen regen Austausch von Informationen zwischen den beiden Kulturen und steigerten so das Interesse der westeuropäischen Länder für Osteuropa. Nicht nur die Grenzen wurden neu gelegt sondern es wurde auch eine dauerhafte Basis für die Weiterentwicklung der europäischen Kultur gelegt.

Ganz besonders die Musik kann man zu Recht mit einem sehr sensiblen Barometer vergleichen, der uns historische

Veränderungen und Fortschritte zeigt, die in das Leben der Menschen eingetreten sind und sich dann genau genommen in der Kultur und Kunst widerspiegeln. Besonders trifft das Musik. Denn Musik, als Völkerverbindendes Element, bedarf keiner Übersetzung, sie ist die Sprache der Welt. Die Menschen in Moldau und die Deutschen haben in den vergangenen Jahrhunderten und heute den regen Kulturaustausch über alle kulturellen, ethnischen, religiösen und politischen Grenzen hinweg geprägt und die dabei entstandene Kultur ist europäisch.

Im Oktober 1998 wurden die ersten „*Tage der moldauischen Kultur in Deutschland*“ organisiert. Die Kultur Moldaus wurde von dem Folkstanzensemble „*Jok*“ und des akademischen Geigenensembles unter der Führung des moldauischen Komponisten und Pädagogen **B. Dubasarschi**. Ganz besonders erfolgreich waren die Aufführungen des Tanzensembles „*Jok*“ in Magdeburg, Berlin und Bonn. Das akademische Geigenensemble spielte in Beethovens Hausmuseum in Bonn und außerdem noch in Berlin und Potsdam.

Im Oktober 2002 tourte das deutsche Volksmusikensemble „*Deutscher Waldbeißer*“ durch die Republik Moldau. Außerdem wurde in Chisinau ein Galakonzert aufgeführt in dem deutsche Musiker unter dem Motto „*Tage der deutschen Kultur in der Republik Moldau*“ auftraten. In dem Konzert wurden deutsche Volkslieder gesungen und es wurden traditionelle, bayerische Gebräuche veranschaulicht. Solche Konzerte wurden auch im Süden des Landes in der Stadt Cahul aufgeführt. Ein wichtiges Ereignis in dieser Tournee war eine Spende von über hundert klassische Werke, die von deutschen Komponisten verfasst wurden, an die Nationale Bibliothek Chisinau.

In der Geschichte existierten schon immer Beziehungen zwischen verschiedenen Nationen und Völkern. Wenn es diese Beziehungen nicht geben würde, dann würde die Menschheit noch

immer in ihrer frühen Entwicklung vor sich hin dämmern. In dem Zeitalter der Globalisierung, mit ihrer hoch entwickelten Technik und Elektronik, werden immer mehr technische und elektronische Möglichkeiten verwendet. Das Internet wird mehr und mehr zum neuen Kommunikationsmittel, dass leider die „lebende“ Konversation verdrängt. Aber andererseits haben die Menschen die Möglichkeit schnelle internationale Kontakte aufzubauen und so einen regen Austausch der verschiedensten Kulturen, Traditionen, Gedanken und Auffassungen zu führen. Dieser Austausch der Ideen und künstlerische Wirken hat dem kulturellen Fortschritt der Menschheit gedient.

Der Beweis dafür, dass solche Beziehungen zwischen den Menschen notwendig sind, liefert uns eine deutliche Bestätigung der erfolgreichen Arbeit von dem Verein „Donumenta Regensburg e. V.“ Das Ziel dieser Gesellschaft ist es die Kultur der Länder vorzustellen, die an den Ufern der Donau grenzen. Jedes Jahr wird ein Projekt organisiert mit dem Ziel die Bekanntschaft mit der Kultur, Tradition und der Geschichte eines dieser Länder zu machen. Die Hauptaufgabe solche Veranstaltungen schließen in sich das kennen lernen verschiedenen Kulturen und das gegenseitige Verstehen ein. Vom ersten Oktober bis zum neunten November 2004 wurde in Deutschland die Republik Moldau vorgestellt. Dank verschiedenster Veranstaltungen wie Konzerte, Ausstellungen von Bildern namhafter moldauischer Künstler, das Zeigen von verschiedenen Dokumentationen, die sich mit den Menschen aus der Republik Moldau, moldauische Kultur und Traditionen befassen. Es wurde vielen Konferenzen wurde ein Forum der moldauischen Künstler eingerichtet, wo sie die Möglichkeit haben, von ihrem Land zu berichten.

Einer guten Tradition folgend organisierte die Deutsche Botschaft in der Republik Moldau am vierten Dezember 2005 im Organsaal der Stadt Chisinau ein

Neujahrskonzert in dem das Nationale Kammerorchester unter der Führung des erfahrenen Dirigenten **Mihail Seckin** teilnahm. Außerdem spielten noch die jungen, talentierten Musiker **Simion Gronic, Julian Puska, Wladimir Mitrashewski, Nikolai Bantja**. Nach der Begrüßungsrede des deutschen Botschafters **Wolfgang Lerke**, ertönten die Werke **Johann Sebastian Bachs** „*Suite Nr. 2*“, **Josef von Eybler** „*Omens de Saba venient*“, **Johann Ritter von Herbeck** „*Pueri Concinite*“, **Josef Ignaz Schnabel** „*Transeamus*“ und **Richard Eilenberg** „*Petersburger Schlittenfahrt*“. Zudem wurden noch weihnachtliche Lieder wie „*Stille Nacht, heilige Nacht*“, gesungen.

Eine Besonderheit für die heutige Zeit ist das Schaffen gemeinnütziger Organisationen. Oft sind gemeinnützige Organisationen mobiler und effektiver als die stattlichen Einrichtungen. Wenn man von den kulturellen Beziehungen Deutschlands und Moldaus spricht, darf man nicht die wachsende Initiative der deutschen Kulturorganisation „*Kulturverein Moldova e. V.*“ vergessen, welche seit der Gründung des Vereins 1998 schon acht Jahre planmäßig der kulturellen Austausch zwischen den Vertretern der deutschen und der moldauischen Völker fordert. Ziel ist es den kulturellen Austausch zwischen den jungen Vertretern aus der Kunst Kulturszene zu fördern und von den neuen Perspektiven zu informieren. Der „*Kulturverein Moldova e.V.*“ bemüht sich die kulturellen Kontakte dieser beiden Völker weiter zu vertiefen, die schon davor eine sehr lange Zeit eine gute Tradition haben. Einerseits der „*Kulturverein Moldova e. V.*“ bemüht sich die deutsche Geschichte, Kultur und Tradition den Menschen aus der Republik Moldau näher zu bringen und umgekehrt den jungen moldauischen Künstlern die Möglichkeit zu geben in Deutschland aufzutreten und durch ihre Kultur und Tradition ihr Land den Deutschen bekannter zu machen. Durch Kulturaustausch ergibt sich die

beste Gelegenheit mehr Verständnis für einander nicht nur am kulturellen aber auch auf politischen Ebene zu erreichen und damit die notwendigen Voraussetzungen zu schaffen um die Republik Moldau erfolgreich in die europäische Familie zu integrieren. „*Durch die Kunst- zur Völkerverständigung. Durch Völkerverständigung- zur europäischen Integration*“ das ist das Motto des deutschen Kulturorganisation „*Kulturverein Moldova e.V.*“

Seit Gründung der „*Kulturverein Moldova e.V.*“ lädt die Vertreter verschiedener moldauische Künste, was den Menschen aus der Bundesrepublik Deutschland zu einem vielfältigen Bild des kulturellen Lebens in der Republik Moldau verhilft. Die Puppenspieler des Theaters „*Licurici*“, **Irina Savelieva** und **Gheanadii Bojarkin**, haben ihr Können dem aller kritischstem und ehrlichstem Publikum demonstriert- den Kindern. Ihre musikalisch- theatralische Stücke „*Zauberspiele* (1999)“ und „*Doktor Dolittle* (2001)“ in deutscher Sprache haben das junge Publikum begeistert.

Die Kunstaussstellung mit Bildern der moldauischen Maler **Eleonora Brigalda**, **Ekatarina Ajder**, **Simion Samsa** und **Michael Orester** wurden im Schloss Kranichstein in Darmstadt (16.11. 1999-04.12.1999), in Schlüchtern (2001) und in der Röschen Villa in Celle (2005) ausgestellt.

Vom 24-ten bis zum 10-ten Oktober 2005 in Zusammenarbeit mit den Stadt Radevormwald wurden Bilder namhafter moldauischer Künstler unter dem Motto „Kunst kennt keine Grenzen“ ausgestellt. Unter der Teilnahme des Bürgermeisters von Radevormwald, Herrn Dr. **Josef Kersten**, und des Botschafters der Republik Moldau in Deutschland, Dr. **Igor Corman**, wurde das Konzert von dem deutschen Ballet unter der Leitung von **Marie de Lena** eingeführt. Nachdem konnte man sich klassische Werke von moldauischen und europäischen Komponisten anhören, aber auch kam man

in den Genuss von der wunderschönen moldauischen Folklore. Die Aufführung war ein großer Erfolg und der Schluss bildete das deutsche Volkslied „*Kein schönes Land*“ von dem deutschen Komponisten **Gerhard Rabe**. In der Presse von Radevormwald erschienen einige Artikel unter dem Namen „*Eine Brücke nach Moldau*“, „*Kunst ohne Grenzen*“ und „*In Europa zu Hause*“ in denen die Autoren mit viel Wärme über moldauische Musik berichten und nennt den Auftritt der moldauische Künstler als „*einen besonderen Moment*“. Die Bekanntschaft mit moldauischen Künstlern und das kennen lernen ihrer Kultur, ihrer Tradition haben eine tiefe Spur in der Seele der deutschen Publikum hinterlassen.

Es ist nicht notwendig zu betonen, dass der „*Kulturverein Moldova e.V.*“ eine besondere Aufmerksamkeit auf die deutschen Schulen lenkt. Die Schüler werden mit ihrer Heimatgeschichte bekannt gemacht, sowie mit Musikgeschichte. Außerdem werden musikalische und kulturelle Traditionen anderer Völker näher gebracht. In der Zusammensetzung des Musikprogramms werden auf Alter und musikalische Vorbereitung der Kinder Rücksicht genommen. In dem Konzert werden die Teilnehmer ausführlich über die einzelnen Instrumente informiert und anschließend auch eingeladen den jeweiligen Instrumenten Töne zu entlocken. Die deutsche Zeitung „*Main-Kinzig-Bote*“ hat in ihrem Artikel „*Osteuropäische Klänge mit Seele und Rhythmus*“ verdeutlicht wie wichtig es ist kulturelle und moralische Werte zu fördern und wie notwendig es für unsere Jugend ist. Der „*Kulturverein Moldova e. V.*“ betont damit die Wichtigkeit der Jugend für die Zukunft des Landes, wie es eigentlich jede Jugend in jedem Land ist, und sieht den Musikunterricht als notwendig an, den Ästhetischen und moralischen Charakter des Menschen zu formen. Der Stellvertretende Direktor der Berliner Gesamtschule „*Am Sandhaus*“,

Herman Brock, kommentierte im Interview mit dem moldauische TV - Sender „ORT-1 Moldova“, die Wichtigkeit solcher Veranstaltungen. *„Die Förderung und Verfestigung der kulturellen Bindung zwischen Moldova und Deutschland wird den Völkern dieser Länder helfen die negativen, psychologischen Stereotypen der Vergangenheit zu vergessen. Es ist notwendig solche kulturellen Veranstaltungen zu fördern und zu unterstützen, welche als Verbindung der Freundschaft, des Respekts und des Friedens dienen“.*

Auf den Konzerten wurden verschiedenem folkloristische Musikgattungen vorgestellt: *Doina, Chora, Sirba*. Der Deutsche Musikliebhaber hatte die Möglichkeit die moldauische Musik, einheimische Trachten und die melodische Sprache dieses Volkes kennen zulernen. Ein ganz besonderes Interesse des deutschen Hörers galt dem Genre „*Strigatur*“, und die Musikinstrumente Hackbrett und die Panflöte. In dem Artikel „*Kunst als Integrationsmittel*“, welche von der „*Gelnhäuser Neue Zeitung*“ geschrieben wurde, beschreibt der begeisterte Autor den Auftritt der moldauischen Künstler und kommentiert, dass das moldauische Trachten (ganz besonders die Frauenkleidung), den Zuschauern ein weiteres Bild der farbigen, moldauischen Folklore übermittelt.

Im Jahre 2005 begeisterten die jungen und überaus talentierten moldauischen Künstler, wie die Geigerin **Simona Gronic**, und ihr erst neuen Jahre alter Bruder **Simion Gronik**, der Tenor **Nicolae Bantea**, der 17-jährige Panflötenvirtuose **Julian Pusca** und die Pianistin **Svetlana Ionica** mit klassischen und traditionellen Weisen bei ihrer Tournee durch Norddeutschland die Zuhörer in Berlin, Schwerin und Mecklenburg-Vorpommern. Auftritte in der Bucher Schulen sorgten dafür, dass die Republik Moldau mit den Künstlern einem größeren Kreis bekannt wurde. Zu den Begeisterten gehörte auch das Berliner Ehepaar Renate und Manfred

Seifert. *„Wir waren von den Auftritten der jungen Künstler so fasziniert, dass wir, obwohl wir noch nie in diesem Land waren, spontan als Deutsche in den Verein eintraten und hier nun gerne im Vorstand mitwirken“* („*Berlin- Buch „Bürger- und Besucher Information“*)

Ohne Übertreibung kann man sagen, dass die Republik Moldau reich an Talenten ist. Auf den Bühnen demonstrieren sie hohe Professionalität. Die Künstler, die Deutschland und andere Länder bereisen, sind junge, talentierte Leute, welche nicht nur Träger ihrer Kultur sind, sondern sie auch zu vertreten wissen. Das deutsche Publikum liebt sie wegen ihrer Jugend, des Temperamentes, der wahren Gefühle und wegen ihres Optimismus. Viele junge moldauische Talente bereicherten das kulturelle Leben in Deutschland, und machten die Kultur und Tradition ihres Landes unvergesslich. In der „*Neuen Zeitung*“ Nr. 54 aus dem Jahr 2002, lobte der deutsche Musikkritiker den Reichtum und die Farbigekeit der moldauischen Musiker und nennt die jungen Künstler als „*wahre Botschafter des Landes*“.

Parallel zu den kulturellen Projekten, welche in Deutschland organisiert wurden, veranstaltete der „*Kulturverein Moldova e. V.*“ verschiedene Projekte in der Republik Moldau. Am 27. Mai 2000 wurde im deutsch-rumänischen Lyzeum „*Mihai Kogalniceanu*“ ein Wettbewerb veranstaltet. Ziel dieses Wettbewerbs war das Interesse an den großen, deutschen Dichter **Friedrich von Schiller** zu wecken. In der Jury saßen die Botschafterin von Deutschland in der Republik Moldau, Frau **Irene Kohlhaas**, die Leiterin des Lehrstuhls für Deutsche Sprache der Pädagogischen Universität „*Ion Creanga*“, Frau **Ala Lipceanu**, der Vorstandsmitglied des „*Kulturvereins „Moldova e. V.*“ Herr **Peter Bauer** u.a. Eine weitere Veranstaltung in moldauischen Schulen fand am 17-ten Oktober 2003 statt. Zwischen dem deutsch-rumänischen Lyzeum „*Mihai Kogalniceanu*“ und dem

Lyzeum „Matei Basarab“ wurde ein Wettbewerb organisiert „Märchen der Bruder Grimm“ Am 29-ten Oktober 2004 wurde zwischen diesen beiden Lyzeen ein Wettbewerb unter dem Namen „Deutschland- kennst du dieses Land? “ organisiert. Die Teilnehmer feuerten mit großer Freude und Begeisterung ihre jeweilige Gruppe an und der Kulturattaché der Deutschen Botschaft in der Republik Moldau, Frau Weisskämper, war angenehm über die Begabung und dem Wissen der Deutschen Sprache überrascht. Bei jedem Projekt die Gewinner bekamen eine Urkunde und Geldprämien.

Am 17-ten und 18-ten Mai 2002 organisierte der „Kulturverein Moldova e. V.“ zusammen mit dem Kultusministerium der Republik Moldau und mit der Unterstützung der Deutschen Botschaft in Chisinau ein „Rock-Pop-Festival“. Das Fest wurde mit einer Rede der Sekretärin der Deutschen Botschaft in Chisinau, Frau **Regina Löchner**, eröffnet. An dem Wettbewerb nahmen 13 moldauische Musikgruppen teil. Jede Musikgruppe musste ein deutsches Volkslied in Deutsch vortragen und außerdem ein nationales moldauisches Folklorelied im Rock-Popstil komponiert. Am nächsten Tag traten die deutschen Sänger **Michael Knopp** und **Horst Zenkert** auf die von den moldauischen Musikern begleitet wurden.

Ein anderes musikalisches Ereignis der deutsche Künstler in der Republik Moldau, war der Auftritt im Philharmonikasaal „C. Lunkevitcha“ des deutschen Quintetts „Unglaublich“, welche am 2. März 2004 stattfand. (**Kian Hemmasi, Domink Nägele, Joachim Christof, Dirk Hirthe, Jan Bernhard Peter**). Das Konzertprogramm war sehr vielfältig. Es wurde im Barockstil gespielt und Werke von **Claude Debussy, Dmitri Shostakowitsch, Johan Strauss** und **Ferenz Liszt** gespielt. Das Projekt des „Kulturvereins Moldova e. V.“ war organisiert in Zusammenarbeit mit dem Goethe Institut, Abteilung „Musik II“ in

Bonn und in moldauische Städte Chisinau, Beltzi und Comrat durchgeführt.

Im Oktober 2005 wurde in der Pädagogischen Universität „Ion Creanga“ ein deutschsprachiges Seminar von dem „Kulturverein Moldova e. V.“ zum Thema „Deutsch-moldauische musikalische Beziehungen - Vergangenheit und Gegenwart“ organisiert. Es habe eine Gruppe Berliner Studenten von der Freien Universität Berlin unter der Führung von Dr. **I. Schlootz** teilgenommen.

Die oben angeführten Fakten sind der beste Beweis dafür, dass sowohl Deutsche als auch Moldauer mit großem Interesse an verschiedenen Veranstaltungen teilnehmen und es zeigt auch das große Interesse der Deutschen an die moldauische Kultur. Es ist eine Tatsache, dass Moldau weder einen Bach oder Händel, noch einen Haydn oder Mozart, auch keine Beethoven, Brahms oder Bruckner aufzuweisen hat, aber dennoch haben die moldauische Künstler am europäischen Kulturgeschehen regen Anteil genommen habe.

Es gingen bedeutende Talente aus dem moldauischen Raum in den Westen Europas und studieren das künstlerische Erbe der großen europäischen Klassiker, wo sie einschließlich als Interpreten oder Komponisten arbeiteten und oft überregional bekannt wurden. Viele moldauische Interpreten nehmen im europäischen Musikleben eine elitäre Stellung ein. Heute gastieren viele Künstler aus Moldau in vielen Städten Westeuropas. Nur einige Beispiele zu nennen: Die Sängerin **Ana Samoila** singt in der Berliner Oper, die Sopranistin **Ina Losi** ist Mitglied der Wiener Oper, der Violoncelist **Marin Smesnoi** ist verpflichtet im Stuttgarter Symphonieorchester, die Sängerin **Natalia Gavrilan** singt in Milano, **Diana Axentii** in Paris.

Von der neuen Generation talentierter moldauischer Künstler muss man annehmen, dass auch sie das Land verlassen werden, um international künstlerisch tätig zu werden. So z.B. der

junge Pianist **Sorin Craciun** aus Chisinau. Er studiert an der Berliner Hochmusikschule „*Hans Eisler*“. Die Abiturienten der moldauischen Musikschulen **Anna Cernavka** (Pianistin) und **Andrej Korezki** (Geigenspieler) studieren heute ebenso im Münchener Konservatorium „*Richard-Strauss-Konservatorium*“. Die 17-jährige Geigenspielerin **Alexandra Konunova** nimmt Unterricht an der Musikhochschule in Hamburg. Das moldauische Volk hat viele begabte und sehr talentierte Künstler hervorgebracht, aber die besten moldauischen Künstler werden, in erster Linie das Kulturleben anderer Länder bereichern und weiter entwickeln und leider weniger das eigene Land „*Moldau*“.

Durch den regen Kulturaustausch in den vergangenen Jahrhunderten zwischen der Republik Moldau und der Bundesrepublik Deutschland kann man für die beiden Völker zwei Tendenzen aufzeigen:

- 1) Die Wahrnehmung von außen als Erneuerungsprozess,
- 2) Die Erhaltung eigener Traditionen als Mittel zur Bewahrung der Eigenart.

Dabei spielt es keine Rolle, wo dieses oder jenes Lied, dieses oder jenes Theaterstück geboren war, welche Musikinstrumente benutzt wurden. An dieser Kultur erkannten die Deutschen und die Moldauer ihre Landsleute, in dieser Kultur fühlten sie ihre Wurzeln, diese Kultur spiegelte ihre Geschichte, ihren Alltag, ihre Traditionen, die ganze Existenz wieder.

Sehr geehrte Damen und Herren, mir ist bewusst, dass das zusammengefasste Material nicht vollständig ist. Aber dies Material sollte vielleicht als untrennbares Teilchen der europäischen und moldauischen Kultur erhalten bleiben, weil ich davon überzeugt bin, dass man durch Kulturaustausch nicht nur den Verstand, sondern vor allem auch die Herzen der Menschen gewinnen kann.

DOCUMENTE

UNELE CONSIDERAȚIUNI PRIVIND STATUTUL POLITICO – JURIDIC AL ȚĂRII MOLDOVEI FAȚĂ DE ÎNALȚA POARTĂ

Gh. Gonța
doctor habilitat,
profesor universitar

După cum am semnalat în prima parte a studiului publicat în Revista de studii socioumane Nr. 1, 2005, în Arhivele Statului din București au fost depistate 3 arzuri (adresări) ale boierilor moldoveni către Înalta Poartă (1662, 1664, 1669), care ne prezintă informații ample despre situația grea a populației Țării Moldovei și despre

imposibilitatea de a plăti impozitele suplimentare cerute de Istanbul. Având în vedere semnificația acestor documente autentice, continuăm publicarea lor și prezentăm în numărul de față arzul din 1664. El cuprinde 194 semnături ale boierilor, dintre care 187 sunt confirmate prin sigilii.

مملکت بغدادی ساکن و مستوطن رها بین و قیسین و بویاران صداقت این و ساکنانها
 بغدادی استیلا بدین لازمه افه سرن و غیر بدین بعض ضرر پیشه لر بغداد رعایای فقر سزک امر
 هتک و پامال اید کلوزن ناشی رعایای درد مندان برکنده و پرنشیان و بوجوه مملکت بغداد خرابه
 اقدام زعفران شقیادون حاجی مصطفی کچی یکرمی بش بلرکن قالیبوجی بوزات محمد بشه و رفیق کسا
 اولون کل محمد نامون ضرر پیشه لر فوجی برنفره قومی بغیر حق قتل و بویارا اولدن زن سظظین
 اولون بقاوت باه شهرت شعار اولون بورونسز کچی علی هراسنه تابع فرامیجه و بوزات ساکن رفیق
 و کورین کویه کوزب رعایا فقر سنی بچین و مفت و حجابا اکل و شرب و اموال فقرا بی غارت اتمکله
 وینه مزبک رفقاکن شنجین فرامیجه محمد و قریشی احمد و اچی کوجن قریشی و بخیری عبدا
 و بوجوه محمد مصطفی نامون کسسه لر تقویع و پوطنا و قوروروی قضایانک قریه لر زن کت و کداره
 و بوز کلری اچیه لر بی و فی اوز بش مساچی اوزره ددخی زیاده تخصیص و بوجوه قیاساً رعایا
 بواج قضاده بچیه قرا اهالیسی اولون و بورد لک ترک و تقدیر زن فرار این رعایا بانک قلوب
 مال ببری به عذر و ضرر اید کلری نمایاندر بونلرون فضله بغدادی واقع فقشانه اولون التمش
 و قره عبدالله و قره فوللی محمد و امین و کبرجان و صاری احمد حسین و دیکر حسین و قلوب علی محمد و
 شقیار رفیق بیه قضیه فرورده ده کتک بتسلیم بیه نام نضار نه نک کوزوز علناً او بی با صوب جبرورده
 مقدم نه قضیه فرورده ده مکت اوزره اولون ضرر پیشه کارن سابقا بشلی اغا بی مصطفی و کچی عثمان و ک
 اولون فقشانه بونانلرون با بچو عمر و کچی امیر محمد و بوقدر امیر علی و قوسه عثمان و عبدالرحمن
 اغا بی بوزان کورد اغا بی محمد کوزاغ بی با صوب کزدی قتل قصده اوزره هجوم اید کلوزن فرورده کورد محمد
 او بی با صوب اچی ساعت مغزای محاصر و کزدی قتل قصده بچیه لر زن تفنگ بوز کدب رعایا فقرا
 تار لاسدن جبراً اولرضی المی تصدق اولوقه با یا کوزور اولوغ بی و بزمکله صوبه بقیر اوزرا غایب ایه
 واقع اولون تعدی و بیجا اولری حد و قیاس اوزن و تحریر و تفصیلدن بیرون اولون ناشی فقرای عجزه نا
 و عد کر عیاری بوزلری و بوجوه نامول فقیران اولوغی اوزره حیانه للبلود و حرمه للعباد مزبور
 کوز با شرفین دو کوزک احوال حقیقت مال در مندان غر محض صراقت اشرایه درگاه معدن عنوانه

Handwritten notes in Arabic script at the bottom of the page, including a signature and date.

202

Handwritten text in Greek script, appearing to be a list or a series of entries, possibly related to the stamps below. The text is dense and covers most of the upper half of the page.

Mills:

J. ...
 D. ...
 ...
 ...
 ...

Handwritten signatures and names in a cursive script, arranged in approximately 10 rows. Each signature is accompanied by a small circular stamp or seal. The text is written in black ink on aged, slightly yellowed paper. The signatures are highly stylized and difficult to decipher, but they appear to be personal names or titles. The stamps vary in design, some containing portraits or symbols.

MEMORIU EXPLICATIV LA HARTA HOTARELOR POPORULUI ȘI LIMBII MOLDOVENEȘTI

Boris Vizer,
dr. hab., prof. univ.

„Spre sfârșitul celui de-al doilea război mondial România se afla sub orbita dominației sovietice. Aici este instalat regimul comunist, care a marcat destinul românesc până la sfârșitul anilor 80. La Conferința de pace de la Paris din 1946 - 1947 delegația română s-a orientat spre articolele sau părți din articole care nu cădeau sub incidența raporturilor româno-sovietice. Această atitudine era urmarea presiunilor și amenințărilor practice de Moscova la adresa României, a controlului și supravegherii atente a oricărei acțiuni a guvernului din București¹”.

Din gama largă de amenințări și presiuni exercitate de oficialitățile sovietice, unul dintre cele mai odioase cazuri a fost adresarea la 29 iunie 1946, deci cu numai o lună de zile înainte de deschiderea lucrărilor Conferinței de pace, din partea Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești, a fost lansat public documentul „cu privire la reunirea întregului popor moldovenesc într-un stat moldovenesc unitar” (Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, Complot împotriva României, 1939 - 1947, București, 1994).

În acest document, adresat președintelui Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S.M., T. A. Constantinov, sub semnătura „absolut secret”, se indica „să se pună în fața CC al P.C (b) din U.R.S.S., a guvernului sovietic unional și a tovarășului Stalin problema reunirii poporului moldovenesc și a pământurilor sale străvechi într-un stat moldovenesc unitar, eliberându-l de sub jugul boierilor și capitaliștilor români²”.

În document se preciza și ce anume trebuie înțeles prin „stat moldovenesc unitar”. R.S.S. Moldovenească fără moldovenii din

stânga Nistrului, la care se alipesc „Moldova de peste Prut, cu județele Covurlui, Tecuci, Putna, Bacău, Tutova, Fălciu, Vaslui, Roman, Neamț, Iași, Baia, Botoșani, Dorohoi, cu o populație de aproape 2,5 milioane locuitori; toată Bucovina cu județele Suceava, Câmpulung, Rădăuți, Storojineți și Cernăuți, cu o populație de 853 009 locuitori; județele Maramureș și Năsăud din Nordul Transilvaniei, cu o populație de 305 706 locuitori, care constituia leagănul populației moldovenești³”.

Lansarea acestei propuneri în momentul finalizării documentelor tratatului de pace a fost unul dintre elementele de șantaj politic menit să paralizeze orice inițiativă românească. Clar lucru, ideea creării „Moldovei Mari” n-a fost opera Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S.M. Inițiativa aparține Moscovei, deși mult timp istoriografia sovietică nega prezența unui plan de destrămarea României prin ruperea din sânul ei a pământurilor și populației Moldovei. Acest plan s-a consolidat în 1943, când devenise clar că Germania pierde războiul. Textul planului ca atare nu este prezentat nici până în ziua de azi, însă s-au păstrat documente care ne mărturisesc cu exactitate despre prezența planului sovietic de dezmembrare a României și pătrunderea, prin România, spre Balcani. Unul din aceste documente a fost depistat de Boris Vizer în Arhiva Națională a Republicii Moldova⁴. Este vorba de „memoriu explicativ la harta hotarelor poporului și limbii moldovenești” (объяснительная записка к карте границ молдавского народа и языка). S-a făcut încercarea de a stabili hotarele așezării

³ Ibidem

⁴ Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), F 2935, inv. 1, dos. 285, f. 44-57,

¹ România la finalul celui de al Doilea Război Mondial, în “Magazin Istoric”, 1995, nr. 6, p. 15 - 16

² România la finalul... Op. cit, p. 16.

teritoriale a populației moldovenești pentru a include aceste teritorii în componența „Moldovei întregite”.

La baza rezolvării problemei au fost puse date lingvistice, determinarea arealului de răspândire a „dialectului moldovenesc”, date istorico-etnografice etc. Dintr-o informație, constatăm că ideea creării Moldovei Mari aparține vârfului sovietic de conducere; iar nemijlocit se ocupa de această chestie Marele Stat - Major al armatei sovietice. Documentul în cauză, elaborat de colaboratoarea Institutului de Etnografie al A.Ș. a URSS M. Salmanovici, este semnat pe data de 9 decembrie 1943 de directorul Institutului, profesorul S. P. Tolstov și redactorul, profesorul Serghievski, cunoscut cu moldovenismul său orientat împotriva moldovenilor români. Pe aceeași poziție acerbă antiromânească se plasa permanent și M. Salmanovici.

Alcătuitorii acestui memoriu s-au folosit pe larg de informația cunoscutului savant german, Hustav Veihand, care a cercetat, la începutul secolului XIX, toate teritoriile unde se vorbea limba dacoromână - Valahia, Moldova, Transilvania. Specialiștii sovietici au falsificat fără scrupule datele și concepțiile unui savant cinstit, așa cum au falsificat, în genere, toată istoria neamului românesc.

Cusurul principal al acestui document creat artificial la comanda regimului totalitar, comunist sovietic, devenit o crimă contra românilor, este considerarea moldovenilor ca popor și națiune aparte de români, precum și afirmația că crearea Țării Moldovei (a cnezatului Moldovei) a decurs absolut independent de regiunile vecine, care acum formează Statul român și că moldovenii „... unde s-ar afla ei, tot timpul se consideră deosebiți de valahi din punct de vedere etnic și lingvistic”. Nu avem nevoie de a recurge la evenimentele istorice descrise în sute de surse care confirmă identitatea moldovenilor și a românilor. Chiar și împăratul rus Alexandru al II-lea considera că moldovenii și românii (valahii)

constituie o singură națiune. Iată ce întâlnim în lucrarea elaborată de V. Grosu și E. Certan „Rusia și formarea Statului Român independent”⁵ (preluat, la rândul său, de la academiceanul E. Târle (războiul din Crimeea, M-L, 1990, t. II, p. 578): „Alexandru al II-lea ia ordonat lui Nesselrode să-i comunice la Paris contelui Orlov să nu susțină națiunea Moldo - Valahă (adică moldo-română), care a dat dovadă de ingrație față de binefacerile cu prețul sângelui rus...” Țarul, se vede, a uitat de evenimentele de război când se lua din Moldova tot ce putea fi luat, iar soldații ruși înhămau la tunuri și căruțe femei și bărbați moldoveni, desculți și dezbrăcați, pentru a le transporta prin glod toamna și iarna⁶. Așa erau „binefacerile”.

Să revenim și la spusele lui Lenin, fondatorul regimului comunist sovietic, în convorbire cu un moldovean din Transnistria, Nichita Smochină, participant activ la evenimentele din 1917 - 1918 din Rusia, Lenin a declarat: „Voi, moldovenii, nu aveți nici un interes să luptați pentru Rusia, care va subjuga poporul întotdeauna. Din punct de vedere cultural moldovenii sunt mult mai înaintați decât rușii... Formați regimente naționale moldovenești și, cu baioneta în mână, cuceriți și afirmați-vă libertatea, deoarece dușmanii nu vor face nici un dar poporului moldovenesc. Creați o școală națională proprie și o presă națională moldovenească... Noi, bolșevicii, ne pronunțăm pentru o pace imediată fără anexări și contribuții pentru autodeterminare, până la separarea completă de Rusia și crearea de state independente... Ca român și ținând cont de faptul că toți moldovenii sunt români, trebuie să mergeți la București. Prin

⁵ Grosu V., Certan E., Rusia și formarea statului Român independent, Moscova, Nauka, 1969, p.87.

⁶ Karl Marx, însemnări despre români (manuscrite inedite), București, 1964, p. 117.

urmare, mergeți în Țara voastră și faceți acolo agitație pentru o Românie Socialistă. Luptați împotriva bogaților români, care oprimă proletariatul român. Distrugeți regatul românesc pentru a forma România socialistă”⁷. Și țarul rus, și Lenin știau cine sunt moldovenii, „savanții” din Rusia și mancurții din Moldova - nu știu.

Ce „tunsocapoccione” (expresie din moldovenească) îi caracterizează pe autorii care au scris: „... Până la 1859, Moldova, în decurs de câteva secole a avut istoria sa aparte, ca cnezat independent, crearea căreia a decurs absolut separat de regiunile vecine, care acum formează acum statul Român. Asemănarea considerabilă a limbilor, vecinătatea apropiată, prezența condițiilor comune de dezvoltare istorică cu Valahia (independența față de Turcia, contactele strânse cu populația slavonă etc.) au fost cauzele formării în ambele state a limbii literare, mai mult sau mai puțin uniforme, și au pregătit terenul pentru unire într-o identitate unică în sec. al XIX-lea”. Procesul istoric de consolidare a românilor și limbii lor până la apariția structurilor statale la valahi, moldoveni și ardeleni, autorii memoriului nu iau în considerație. Iar anume atunci s-a stabilit identitatea etnică a românilor și a limbii lor. Autorii afirmă că „trăsăturile specifice ale dialectului (limbii) moldovenesc despart de la cel vecin valah”.

Autorii memoriului subapreciază, ca și toată istoriografia sovietică, importanța slavilor în geneza poporului moldovenesc, diminuând influența relațiilor reciprocă a Moldovei, Valahiei (Munteniei, Țării Românești) și Transilvaniei. Iată ce se menționează în memoriu: „dezvoltarea de sine stătător, în decurs de mai multe secole, a poporului moldovenesc, independent de vecinii săi, precum volohii, maghiarii, a contribui la formarea la moldoveni a unei

naționalități deosebite”. Totodată, autorii se contrazic din mai multe puncte de vedere. Este firesc, nu poți minți fără capăt. „în diferite perioade, Moldova ocupa locul prioritar în politică și cultură, față de Valahia. Însă în dezvoltarea limbii naționale Valahia a întrecut Moldova. La sfârșitul secolului al XVI-lea, în Valahia s-a perfectat deja limba literară națională... de această limbă s-a folosit și Moldova de la începutul sec. XVII..., păstrând norma de pronunțare care s-a constituit în baza vorbirii valahe.... Apropierea semnificativă a limbii locuitorilor din ambele state crea posibilități favorabile în utilizare a acestei norme comune, care, de atunci, a devenit apartenență vorbirii în ambele cnezate. Cum vedem, și pentru acești autori românofobi, limba a devenit comună - limba română”.

Documentul de față mărturisește fără echivoc despre prezența unui plan sovietic de dezintegrare a României, sub pretextul unificării moldovenilor din ambele părți ale râului Prut. Ideea acestui plan diabolic a aparținut nu R.S.S. Moldovenești, ci conducerii de vârf sovietice.

Problema formării „Moldovei Mari” n-a dispărut de pe agenda politică a regimului totalitar comunist sovietic. Rădăcinile acestei idei au o proveniență mai veche. Mult timp nu era clar care a fost cauza nesemnării de către R.S.S.M., în 1940, a tratatului unional, în timp ce toate celelalte republici aveau semnate astfel de tratat. Acum, ne este clar că, creând Moldova ca republică unională, conducerea sovietică vedea în această republică, deja în 1940, o structură de tranziție spre o Moldovă unită cu Moldova de peste Prut, care ar fi semnat tratatul unional.

În 1943 - 1947 ideea aceasta nu s-a realizat, însă ea a dăinuit și în perioada de după război. În 1967, la o adunare a colectivului A.Ș a RSSM, Ivan Bodiul a înaintat în fața savanților problema formării națiunii burgheze moldovenești. Au fost încadrate în rezolvarea acestei probleme forțele de bază a academiei, dar și din alte

⁷ Jean Nouzille, Moldova, Istoria tragică a unei regiuni europene (La Moldavie. Histoire tragique d'une region europeenne, 2004). În română, Chișinău, Prut Internațional, 2005, p. 112 - 113.

instituții. Către anul 1971, prima variantă a acestei lucrări - manuscrisul unei monografii de 56 de coli editoriale a fost finisat. În calitate de director adjunct al Institutului de Istorie al A.Ș. a RSSM, am fost trimis să merg la Moscova cu manuscrisul la Secția Istorie a Marii Academii a U.R.S.S. Scopul plecării era să fie aprobat manuscrisul pentru publicare. Am fost primit cu anumite rezerve. Prima întrebare ce mi s-a înaintat a fost: „Ceea ce ați scris în manuscris a fost căpătat în rezultatul studierii moldovenilor de la est de Prut?”. Am răspuns afirmativ. Așa a fost. A urmat întrebarea: „Dar ce facem cu cei 4,5 mln. de moldoveni din dreapta Prutului, din România?”. Am tăcut. Discuția s-a terminat. Manuscrisul așa și n-a fost aprobat de Moscova pentru publicare. Este clar că conducerea sovietică dorea o „Moldovă Mare”, pe seama destrămării României. Nu mult timp, unul dintre autorii principali ai monografiei, cunoscutul filolog Bogaci, și-a luat capitolul de bază al manuscrisului consacrat conștiinței de sine naționale a moldovenilor români și a plecat tocmai la Irkutsk. Publicarea monografiei fără acest material nu avea rost. Totuși academicianul A. Lazarev a înjghebat un colectiv de autori agramați care au publicat lucrarea ciopârțită, sub denumirea „Формирование молдавской буржуазной нации”⁸. Valoarea acestei lucrări era sub zero, fiindcă lipsea materialul de bază, informația cu privire la conștiința de sine a moldovenilor. În prefață, colectivul de autori au recunoscut acest cusur, substituind „conștiința națională de sine” cu „conștiința revoluționară”; chipurile, moldovenii din Basarabia susțineau în toate evenimentele revoluționare ale rușilor.

Mai jos, public integral textul memoriului în limba originală (se publică pentru prima dată), sperând ca specialiștii în domeniu să intervină pentru a demasca falsificările comise.

ОБЪЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА К КАРТЕ ГРАНИЦ МОЛДАВСКОГО НАРОДА И ЯЗЫКА

Установление границ распространения молдавского народа и языка на той территории, где молдаване живут компактною массою в пределах государств СССР и Румынии, представляет достаточно сложную задачу. Если для СССР распространение молдавского народа совпадает, в основном, с пределами Молдавской ССР (вне пределов МССР молдаван, по переписи 1926 года, в СССР насчитывалось около 105 тысяч, из них свыше 20 тысяч в рамках областях РСФСР, остальные в различных районах УССР, причем наиболее компактное молдавское население имелось в Кременчугском - 2138 чел., Одесском - свыше 16 тыс., Первомайском - 14,7 тыс., Николаевском - 14 тыс., Кировоградском - 23 тыс., Мелитопольском - 1715 чел., Мариупольском - 1385 чел., Артемовском - 6 тыс., Ворошиловградском - 1306 чел.), то в Румынии официальная статистика не выделяет молдаван из общего числа румын и вообще не считает особой национальностью. Поэтому в основу разрешения поставленной задачи надо было положить, в первую очередь, данные лингвистические, как именно - распространение молдавского диалекта (на каком положении находится молдавский язык в Румынии) на румынской территории, а затем и данные историко-этнографические, поскольку исторические судьбы молдавского народа обусловили его самостоятельное историческое развитие. В самом деле, до 1859 года Молдавия, в течении нескольких веков, имела свою особенную историю, как самостоятельное княжество, само образование которого протекало

⁸ Формирование молдавской буржуазной нации, Chișinău, 1978

совершенно независимо от соседних областей, ныне составляющих румынское государство. И значительное сходство языков, близкое соседство и наличие общих условий исторического развития с Валахией (зависимое от Турции положение, тесное соприкосновение с ближайшими славянскими народностями и т.п.) послужили причиной образования в обоих государствах более или менее однообразного литературного языка и подготовили почву для объединения в одно целое в середине XIX в.

В этом процессе большую роль, как известно, сыграла Россия, всячески способствующая освобождению от турецкой зависимости обоих государств и развитие в них собственной государственности. Создание единого государства под названием Румыния вызвало и использование для обозначения подданных этого государства - термина «румыны».

В старой Валахии «румын» означал несвободного (крепостного) крестьянина, отдавшего свою землю помещику или монастырю и обязанного барщиной или оброком за избавление от тягот и повинностей в пользу государства. В Молдавии такое же значение имело слово - ⁹, в Трансильвании, в Венгрии -, ранее имевшие совершенно иное значение. С тех пор прежнее название молдован и мунтян (валах), которыми обозначились поданные государств Молдавии и Мунтении (Валахии), стало выражением обозначении географической принадлежности их носителей к старым историческим границам обоих составных частей нового государства.

Но языковые черты живой разговорной речи населения прежних государств оставались все время, как остаются поныне, совершенно убедительным показателем принадлежности говорящим к

исконным этническим группировкам, из которых сложилась Румыния. И в сознании говорящих оба наименования сохраняют свою жизненность по сие время, так как, несмотря на единство литературного языка и на сознании принадлежности к единому государственному целому, языковые особенности молдаван и валахов настолько различны, что они всегда позволяют относить их носителей к той или другой части населения. Житель любого из уездов, входящих в состав старой Молдавии, называет себя молдованом и также его называет румыны из Бухареста, если оба в обращении будут пользоваться свойственной им речью. По этой причине определение границ молдавского языка в точности будет совпадать с границами распространения молдавской народности.

Как самостоятельное государство, Молдавия впервые появляется на исторической арене в середине XIV в. Сохранные у позднейших молдавских летописцев предания сообщают о том, что воевода Драгош со своей дружиной из Марамуреша, перейдя через Карпаты, спустился в долину между верхним течением Сирета и Прута и тем самым положил начало основанию молдавского господства.

Не входя здесь в подробности, можно сказать, что, когда через несколько лет во главе вновь занятой выходцами из Марамуреша области стал воевода Богдан, он уже объявил себя независимым от венгерской короны князем и тем положил начало самостоятельного существования Молдавии.

С 1359 г. венгерские исторические документы упоминают воеводу Богдана, которого король Людовик Великий называет в одном из актов "неверным", подчеркивая тем самым борьбу молдаван за создание независимого от Венгрии государства.

⁹ Lipsesc cuvintele în denumire

С 1365 г. во главе последнего оказывается сын Богдана Лацко, который вступает в переговоры с папой римским Григорием XI по поводу принятия молдаванами католичества. После смерти Лацко, в 1373 г., князем становится его племянник Петру Мушат, основавший первую столицу Молдавии - Сучаву. При нем развиваются оживленные отношения и торговля Молдавского господарства с Польшей и другими странами, в частности, с соседней Валахией. Впервые возникают монастыри, являвшиеся очагами национальной культуры, где зародилась и письменность на старославянском языке, бывшем языком церкви и государства.

В правление Александра Доброго (1400 - 1432) Молдавия заключает союз с Польшей против Венгрии.

Учреждаются епископии в Радауцах и Романе, возникают новые монастыри, в одном из которых - в Бистрице - появляется первая молдавская летопись на славянском языке, начинающая вести запись событий с 1407 г.

К этому времени первоначальные границы Молдавского княжества уже значительно расширились. Приемник Петра Мушата, брат его Роман, в одном акте 1393 г. именуется «Великим воеводой и самостоятельным господином, владельцем земли Молдавской от гор до моря». В самом деле, Молдавское государство стало быстро расширяться на восток и юг и его территория распространилась во времена Александра Доброга на Бессарабию, где Хотин принадлежал Молдавии еще с 1395 г., а Белый город (Аккерман), Килия были захвачены Александром в Валахии, которая некоторое время владела Добруджей и южной частью Бессарабии (1386 - 1418). Тот же Александр завладел и городами Снятый и Коломыя. При сыновьях Александра, после

междоусобной войны 1434 года, Молдавия была поделена между обоими претендентами на его престол, Стефаном и Илиашем, причем первый владел южной половиной с резиденцией в Бырладе, а последний - северной ее частью, ее столицей в Сучаве.

Максимальной своей экспансии Молдавия достигла при Стефане Великом (1457 - 1504 гг.). Он в 1465 г. вновь завладела Килией, захваченной было при наследниках Александре Доброго Валахией, хотя под конец своего правления опять потерял ее, как и Аккерман, на этот раз захваченный турками. Покутия, с городами Снятый и Коломыя, по-прежнему была в его владении, а после него уже, при Богдане Слепом (1504-1517), была уступлена последним Польше.

Постепенное усиление вмешательства Турции в дела господарств, закончившиеся, в конце - концов, утерей последними своей самостоятельности, сопровождалось лишением Молдавии части своей территории на юге. В господарстве Стефана Саранчи (1538-1540) турки отняли у него всю южную часть Бессарабии, к югу от Бендер, которая именовалась с тех пор Буджаком и на долгое время оставалась местом кочевки татарских орд. С этого времени Буджаком управлял турецкий военный губернатор, находившийся в Бендерах, другой губернатор имел под своим началом Аккерман и Килию.

Точно определить границы Молдавии того времени едва ли возможно во всех деталях. Бесспорно, что восточную границу ее составлял Днестр, а на юге Буджак составлял фактическое владение Турции, от впадения Прута в Сирет начиналась граница с Валахией, которая оставалась более или менее стабильной до самого воссоединения государств в единое государство. Западная граница шла по Карпатам, примерно там, где она оставалась до 1919 г., т.е. по старой

границе Трансильвании. На севере, в состав Молдавии входила вся Буковина, захваченная Австрией в 1775 г., в том объеме, в котором она просуществовала в составе последней до Версальского мира.

Во всяком случае, к XVII в. состав Молдавии определяется довольно точно тем перечнем ее уездов, который дает Дмитрий Кантемир в своем "Описании Молдавии", написанном им уже в России около 1714 г. Он перечисляет в составе Молдавии 23 уезда, а именно: Аккерман, Бакэу, Буджак, Килия, Мырлигатура, Казурлук, Дорохой, Яссы, Фалчу, Хырлэу, Хотин, Измаил, Лэпушна, Нямц, Оргеев, Путна, Роман, Сорока, Сучава, Тэкучу, Тутова, Васлуй.

Если исключить отсюда территорию Бессарабии, где тогда располагались уезды Аккерман, Измаил, Хотин, Килия, Буджак, Лапушна (Кишинев), Оргеев и Сорока и принять во внимание, что уезд Мырлигатура¹⁰ вошел в состав яского уезда, а вместо уезда Хырлэу потом был образован уезд Ботошаны, то территория Молдавии к XVII в. включала Буковину (в составе Черновицкого, Старожинецкого, Радауцкого и Сучавского уездов, по административному делению Румынии 1919 г.) и 12 остальных уездов, именно: Дорохой, Ботошаны, Яссы, Роман, Нямц, Васлуй (в тексте в обоих случаях стоит Валуй Б. В.) Фалчу, Тутова, Бакэу, Тэкуц, Путна, Ковурлуя, каковые и вошли в состав Румынии в 1859 г.

Но исторические границы государственной территории Молдавии еще не определяют нам пределов распространения самого молдавского народа, который, с одной стороны, не занимал целиком всю территорию Молдавии, местами заселенную другими народами, в первую очередь восточными

славянами, а с другой стороны, находился и за пределами этих границ в процессе позднейшего продвижения, или наоборот, более древних мест своего поселения.

Из изложенного выше мы вправе заключить, что исконной колыбелью молдавского народа была именно северная часть Трансильвании с Марамурешем, откуда началось продвижение молдаван на восток. Не всегда здесь, в рассмотрении подробностей самого процесса образования молдавского народа, можно утверждать, что романская народность, сформировавшаяся из смешения южных славян с потомками романизированного населения Балканских провинций древнего Рима Мезии и Дакии (т.е. предки будущих молдаван), начала складываться в течении VII - X в. на территории Трансильвании. Венгерское вторжение сюда в конце IX в. надолго задержало процесс образования у предков молдаван своей государственности, но постепенное развитие национального самосознания у них привело к попыткам освободиться от венгерской зависимости, чем и воспользовался воевода Драгош и его продолжатели. Используя моменты, когда § венгерские короли направляли молдавские отряды на границу государства и далее на восток, чтобы отразить набеги татар, Драгош и его приемник Сас сумели еще под суверенитетом Венгрии создать свое самостоятельное воеводство в пограничной зоне между Венгрией и землями, запустевшими во время татарского нашествия Батыя. Воевода Богдан явился сюда из Марамуреша со своей дружиной уже основателем независимого молдавского княжества. Несомненно, что какая-то часть молдавского населения осталась в пределах Венгрии, в том же Марамуреше и соседних областях, где позднее образовалось самостоятельное Трансильванское княжество после

¹⁰ Aşa în documente, corect - Кырлигатура

падения Венгрии, как самостоятельного государства, под ударами Турции в 1526 г. Молдавское население Трансильвании под властью Венгрии сохранилось главным образом как крестьянское население, постепенно попадая под власть венгерских или своих же помещиков, принявших католичество и утративших свою национальность. Это крестьянство в 1437 г. подняло свое первое восстание против помещиков, позднее оно уже неоднократно восставало против экономического гнета, пока, наконец, после восстания Хореша в 1784 г. было раскрепощено. Оставаясь на почве Трансильвании, вошедшей в 1699 году в состав Австрии, молдавское крестьянство естественно оторвалось от своих ближайших сородичей молдаван, населявших самостоятельное Молдавское государство. Но старая связь между той и другой частью молдавского народа сохранилась до настоящего времени, выражением чего осталось близость языка этих обеих частей. Именно языковые данные позволяют нам утверждать что ту часть трансильванских румын, которые и поныне населяют прежний Марамуреш и прилегающие к нему области, мы вправе рассматривать как часть молдавского народа, продвинувшегося постепенно на восток.

В своем движении на восток молдаване пришли в тесное соприкосновение с восточными славянами, предками украинцев, в первую очередь с теми, которые издревле сидели на земле по Днестру, где русская летопись знает племена уличей, тиверцев и хорватов, и где еще ранее располагались племена антов, которые еще в VI в. занимали все пространство от Прута до Днестра и на севере доходили до Галичины и Буковины. Если в течении некоторого времени движение печенегов отеснили восточных славян от Дуная, они все же

оставались на севере указанной территории и молдаване, при своем распространении, в XIV в. нашли между Сиретом и Днестром достаточно компактное славянское население, от которого усвоили, прежде всего, местные географические наименования. Специальное исследование названий населенных пунктов в северной Молдавии показало, что там имеется около 550 названий чисто славянского происхождения, да свыше 300 названий со славянским окончанием «-овць», причем все они являются типично восточно - славянскими. Изучение местных названий в Бессарабии приводит к тем же результатам, свидетельствуя о том, что молдавская колонизация направлялась преимущественно в центральную часть территории.

При таких условиях совершенно понятно, что в ряде областей Молдавского государства восточно - славянское население продолжало сохраняться, как это имело место в Буковине и северной Бессарабии.

Кроме того, сами молдаване из пределов Бессарабии начали продвигаться за Днестр в земли Польского государства, где они селились рядом с украинцами и поляками. Эта позднейшая колонизация левого берега Днестра молдаванами относится уже к XVII - XVIII вв. и о ней мы теперь точно знаем, что она имела место в порядке ухода крестьянского населения из пределов Молдавского государства по причине все усиливавшегося экономического гнета во времена правления фанариотов в конце XV - XVII в.

Вопреки утверждениям румынских ученых о древности молдавского населения на левом берегу Днестра, мы с полной уверенностью можем утверждать о позднем их появлении (см. Сергиевский «Молдавские этюды», Изд. АН СССР, 1936 г.). Таким образом, мы видим, что область распространения молдавского

народа и, следовательно, граница его распространения не совпадают с историческими границами Молдавии. Для определения этих границ более надежным критерием являются данные языка, которыми мы располагаем благодаря проведенному в свое время систематическому изучению румынских диалектов в начале XIX в. немецким ученым Густавом Вейгандом. Последний, в течение ряда лет, объехал все территории, где слышится т.н. дако-румынская речь, т.е. Валахию, Молдавию и Трансильванию с Банатом и на основе этого обследования составил свой лингвистический атлас дако - румынской языковой области, изданный в 1909 г. Имея ввиду, что в самой Румынии, как и в других странах Запада, молдавский язык рассматривался и рассматривается как диалект румынского (дако - румынского), наравне с диалектом валашским, банатским и трансильванским, объединенным в одно понятие дако-румынского языка, понятно, что Вейганд в своих исследованиях и выводах говорил и устанавливал границы дако-румынских диалектов. В конечном результате, его исследования показали, что специфические языковые черты свойственны именно молдавскому диалекту (языку) и резко отделяют его от соседнего валашского и имеет свое распространение и за пределами старого Молдавского государства.

Составленная им карта границ молдавского диалекта дает совершенно объективную и ясную картину этих границ, установленных Вейгандом лишь на основе фактических критериев, без учета еще более показательных отличий лексического характера (см. Сергиевский «К вопросу об образовании литературного языка в Молдавии», V том Трудов Московского Института Истории,

Философии и Литературы, Москва, 1938 г.) .

Эту карту¹¹, с некоторыми небольшими исправлениями на основе более новых данных, мы и положили в основу определения границ распространения молдавского народа. Она совершенно ясно показывает, что свойственные молдавскому языку специфические черты находят свое распространение за пределами старого Молдавского господства и обнимает северную часть Трансильвании с Марамурешем, т. е. ту область, откуда в XVI в. началось движение молдаван на восток.

Северная граница молдавского языка идет от Днестра по южной части Хотинского уезда в Бессарабии от Могилева-Подольска в западном направлении, доходя до Прута через Бырнова и севернее Бричан, Котожан¹², Липкан, Сталинешт, Черчена Маре - около Новоселиц и дальше проходит на территорию прежней Буковины. Здесь она идет извилистой линией, охватывая Черновицкий уезд и затем спускается к юго-западу, охватив Радауцкий уезд, после чего уходит далеко на запад от Кымпулунгского уезда, переходя в уезд Марамуреш, куда выходит на крайнем западе Сигет. Уезд Нэсэуд и к югу от него большая часть уезда Муреш (кроме восточной части) входят, также, в состав территории молдавского языка, составляя вместе западный выступ его, между которыми и остальной западной границей языка лежит территория уездов Trey Скауне, Чук и Оборней, вместе с восточной частью Муреша, населенных секуями (секлерами), в которых видят потомков мадьяр поселенных здесь для защиты границ государства в XIII в., и несколько обособившихся в своем развитии среди окружающих их романского молдавского населения.

¹¹ карта отсутствует

¹² Corect denumirea cotiujenii (Котюжан)

Таким образом, остальная западная граница молдавского языка располагается примерно по старой государственной границе уездов Нямц, Бакэу и Путна. Однако, в западной части уездов Бакэу в ряде пунктов проживают венгерские выселенцы, сохранившие свою католическую веру и частью язык, которые у местного населения носят кличку «Чангэу». Они отличаются от секу ев, живущих также в нескольких селениях уезда Бакэу, в частности произношением звуков ровно своими признаками и костюмом. Вместе они образуют группу населения уезда Бакэу, для которого родным языком является венгерский. Отсюда понятно, что эта часть уезда не принадлежит к территории молдавского языка, почему граница последнего отстает несколько на восток, проходя вдоль линии, идущей от города Бакэу по течению Сирета, заходя несколько южнее от Жуда, откуда она вновь поворачивает на запад, обнимая уезд Путна.

Южная граница начинается там, где территория молдавской речи соприкасается уже с областью валашского диалекта или собственно румынского языка, причем в самом Путнинском уезде отмечается уже и черта валашской речи, прихотливо сплетающееся с местными молдавскими и в отдельных случаях даже выходя за пределы уезда. Граница идет, в общем, по южной границе Путнянского уезда с валашскими уездами Бузэу и Рымник-Серат, хотя некоторые отдельные пункты на молдавской территории, как Одобешты и Мындрешты, Мунтены, Вадурошка отмечены Вейгандом как относящиеся по языку к валашской области. Фокшаны лежат на самой границе, которая уклоняется от них более на юго-восток, следуя в общем течению реки Путна, а затем после впадения ее в Сирет - течению последнего по границе уезда Ковурлуя до Галица и впадение Сирета, а затем

Прута в Дунай. Отсюда она по Дунаю идет к морю. Отдельные селения на юге Бессарабии имеют, конечно, компактное молдавское население но в целом оно там резко снижается, как например в Аккерманском уезде - до 16,4% от общего числа жителей, в Измайловском - 39,1 % (где его больше всего в городе Рени, Кагул, Килия) по данным переписи 1897 года.

Какие изменения совершались в составе населения южной Бессарабии за время румынской оккупации 1918 - 1940 гг. сведений не имеются. В итоге мы видим, что исторические судьбы молдавского народа определили границы его распространения, отнюдь не везде совпадающие с политическими границами, в которых выросло собственно молдавское государство. Постепенно складываясь на исконной своей территории -Сев. Трансильвании -, начиная с VII - VIII вв. и далее под венгерским владычеством с X - XIII вв., молдавская народность начала распространяться на восток, на земли исконно занятые восточными славянами, где и восприняли от последних немало элементов своего национального склада и языка. Заняв часть территории, вероятно-запустевшую от своих прежних насельников, восточные славяне в период половецкого и особенно татарского нашествия, молдаване создали свое государство, недолго просуществовавшее как самостоятельное, но в нем они устойчиво сохранились, кроме тех его северных областей, где они застали более компактное восточно-славянское население. Они сохранили свою национальность под мадьярами, а позднее, под австрийским (в Буковине)/и русским господством в Бессарабии.

С валахами молдаван изначально отделила территория, занятая в Трансильвании мадьярами и мадьярскими колонистами окраин венгерского государства (секуи, чангэу). Позднее, й когда граница молдавского

государства дошла до Путны и устье Сирета и Прута, молдаване пришли в соприкосновение с валахами, однако на очень небольшом участке, на юге своей территории.

Многовековое самостоятельное развитие молдавского народа независимо от своих соседей, как валахов, так и мадьяр, способствовало созданию у молдаван своей особой национальности. В разные периоды своей истории Молдавия занимала преобладающее положение, как в политическом, так и в культурном отношении по отношению к Валахии. Зато в деле развития национального языка последняя опередила Молдавию, быть может не без влияния начавшейся в Трансильвании реформации. Отсюда, в конце XVI в., в Валахии уже сформировался национальный литературный язык пришедший на место прежнего славянского языка, языка церкви и государства. Этим готовым языком воспользовалось и Молдавия с начала XVII в., внося в дело его развития значительную долю своего участия в смысле запаса слов и оборотов, но сохранив в конце-концов, ту произносительную норму, которая сложилась на основе валашской речи. Значительная близость языка населения обоих государств в то время легко позволяло пользоваться этой общей нормой, которая с тех пор стало

принадлежностью литературной речи в обоих княжествах.

Но народная речь поныне сохранила свои специфические черты фонетики и лексики, которые утверждались и в некоторых местах жительства молдаван в Трансильвании и таким путем молдаване, где бы они не находились, всегда сознают себя отличным от валахов этническим и языковым единством. Это сознание осталось, как мы говорили уже, и у молдаван в Румынии, где она облекается в форму сознания своего языкового своеобразия и тем более за пределами последней, где обособленное существование молдавского народа четко определило его самостоятельное развитие как нации, получившей свое всестороннее развитие только в СССР, где молдавский народ получил впервые возможность создания своей национальной культуры, социалистической по содержанию, в братской семье народов Советского Союза.

ИНСТИТУТ ЭТНОГРАФИИ
АН СССР 9/ XII-43 г.
Директор Института
Этнографии, профессор С. П.
Толстое Редактор, профессор
Сергиевский Составитель, М.
Я. Салманович

PAGINI DIN ISTORIA ȚINUTULUI HERȚA

Vasile C. Pavel,
doctor habilitat în filologie,
profesor universitar

Satul de basm al copilăriei mele a fost onorat de curând cu o carte, intitulată **Proboteștii, un sat martir din ținutul Herței** (Cernăuți: Casa editorială „Bukrek”, 2006, 166 p.), scrisă din „nețărmita dragoste de plaiurile natale” de Gheorghe N. Pavel, profesor școlar de geografie.

O scriere sinceră și curată despre vatra strămoșească, precum este studiul pe care ne-am propus să-l semnalăm, reprezintă o pagină importantă din istoria întregului neam. Or, numeroase sunt firele sufletești ce ne leagă de baștină, de strămoșii noștri care și-au păstrat identitatea de neam, de limbă și de credință.

În cartea de față evenimentele sunt descrise pe baza surselor bibliografice, a mărturiilor și a amintirilor semnatarului. Autorul evocă fracțiuni de zăbuciumată istorie a Proboteștilor, localitate situată în preajma Herței din nordul Moldovei istorice, un sat cu destin herțean, care în 1940 și în 1944 ne-a fost răpit de trupele sovietice.

Se fac unele incursiuni în istoria mai îndepărtată a satului, dar mai ales sunt reflectate realității de acum șase, șapte decenii. Autorul își deschide sufletul spre întâmplările, – „zguduitoare momente” – pe care le-a cunoscut, spre dreptate și adevărurile vieții.

„Sat frumos și cu oameni buni și harnici ...”, așezat între livezi și înconjurat dinspre est și sud-est de dealuri încă acoperite de păduri, ce ne amintesc de renumiții, odinioară, Codri ai Herței, Proboteștii au ținut, până la invazia sovietică din 1940, de Plasa Herța, județul Dorohoi (astăzi regiunea Cernăuți). Sat cândva vestit în județul Dorohoi, acum prin inima lui trece sârma ghimpată și neîncetat

sângerândă ce marchează granița „ucraineano-română”, despărțindu-i, de fapt, pe români de români, căci vechiul ținut Herța este o zonă cu populație dintotdeauna compact românească. Locuitorii acestui ținut și-au păstrat conștiința identității de neam. Ei își zic români și spun că vorbesc românește. În această zonă s-au ridicat reprezentanți de seamă ai științei și culturii noastre naționale: Gheorghe Asachi (1788-1869), Goerge Sion (1822-1892), Vasile Bogrea (1881-1926), Paul Verona (1897-1966), iar mai încoace, în ordine cronologică, Ioan Șoneriu (1897-1999), Ion Gherman, Paul Lăzărescu, Gheorghe Spătaru (1933-1997), Petru Pavaliuc, Nicolae Jitarășu, Dumitru Apetri, Nicolae Făgurel (1941-2005), Iulian Florea, Mihai Atimoșoae (1942-2006), Vladimir Zolotarevschi (1948-2004), Simion Gociu, Didina Țăruș-Aștefculese, Vladislav Seiciuc, Ion Băhnărel, Silvia Caba-Ghivireac, Nicolae Spătaru și alții.

* * *

Localitatea Probotești este pentru prima dată atestată într-un document de pe timpul unui urmaș al lui Petru Rareș, Iliăș Vodă (1546-1551), care la 3 februarie 1549 i-a dăruit boierului din sfatul domnesc „Iurie spătar”, pentru faptul că „au slujit cu dreptate și cu credință”, a cincina parte din satul „**Probotești, de către Pomărla**”. Se presupune că denumirea satului se trage de la numele vechii mănăstiri din Moldova medievală, *Probota*, de care ar fi ținut moșia Probotești. De altfel, la mănăstirea Putna au fost înmormântate mama lui Ștefan cel Mare, doamna Oltea (1465), și soția marelui voievod, doamna Evdochia (1466).

Interesant este că, aparent, toponimul *Probotești*, prin formația lui,

reprezintă în mod desăvârșit tema antroponimului *Probotă*, în ipoteza că acesta ar fi existat (Iorgu Iordan).

Sursele bibliografice consultate de dl Gh. N. Pavel au arătat că moșia satului Proboțești, pe parcursul secolelor XVI-XIX a trecut, firește, de la un proprietar la altul (hatmanul Văscan Orăș, apoi la un strănepot al acestuia, stolnicul Dumitrașco Potlog, pităreasa Zoița Potlog, principesa Olga [Elena] Obolenschi, născută Sturza, boierul Ioan Manoliu). La începutul secolului XX cele mai bune terenuri de pe teritoriul satului au fost arendate trustului „Fischer” din București. După mărturisirea preotului Neculai Sandovici (paroh al bisericii „Sfinții Voievozi” din Proboțești între anii 1882 și 1931), trustul „Fischer” a exploatat fără milă rodnicia pământului străbun și pe țaranul muncitor. Datorită activității întreprinse de acest înțelept preot al deșteptării neamului, în 1908 se încheie înțelegerea de cumpărare a moșiei de către proboteșteni, cu banii adunați în banca populară „Înaintarea”, înființată de N. Sandovici.

Trebuie să spunem că preotul Neculai Sandovici, despre care am mai scris și cu altă ocazie, se înscrie printre figurile dorohoiene de o uimitoare înțelepciune, seninătate și clarviziune. Avea harul dăruirii de sine într-o iubire și înțelegerea nevoilor enoriașilor săi.

Autorul prezentei cărți, inspirat benefic de prodigioasa activitate a parohului, îi consacră Sf. sale pagini întregi. Căci, la drept vorbind, nu în zadar în graiul de până la 1940 al Dorohoiului „satul părintelui Neculai” însemna Proboțești. În afară de deschiderea în sat a băncii populare și a împrumutării țaranilor cu pământ arabil, preotul Sandovici a mai contribuit, prin înființarea la 1909 a Cooperativei forestiere „Propășirea”, la cumpărarea de către țărani a 100 ha de pădure, la instalarea în sat a cinematografului, a radioului, la deschiderea unei biblioteci populare, la rezidirea, prin lărgirea spațiului, a bisericii din sat, la funcționarea normală a școlii și,

nu în cele din urmă, la îndrumarea enoriașilor spre credința în Dumnezeu, la păstrarea graiului străbun, a portului, a datinilor și tradițiilor.

Sunt evocate și figurile luminoase ale învățătorilor Titu Lăzărescu, Adam Mălășâncu, precum și ale altor semănători de lumină din primele patru decenii ale veacului trecut. Satele Proboțești și Târnauca ocupau un loc de frunte în județul Dorohoi în ceea ce privește numărul de absolvenți „ai școlii înalte” în perioada de până la 1940.

* * *

Până la pătrunderea trupelor sovietice în ținutul Herța, „*Proboțeștii erau un sat bogat, cu gospodării frumoase*”. Tragedia satului Proboțești din județul Dorohoi a început din 1940 și 1944, când, nimerind pe granița dinspre România, foarte mulți dintre consăteni s-au refugiat ori au fost scoși cu sila din gospodării de către autoritățile sovietice (refugiații au format peste gardul de sârmă ghimpată două sate prin „roire”: Rocovăți și Mihai Viteazu), deportați, întemnițați, masacrați. Numele acestor martiri au fost identificate și prezentate în paginile cărții (*Documentar*, p. 89-134). În anul 1930 în Proboțești numărul de locuitori era de 2026 de persoane, dar în urma invaziei sovietice în anul 1947 numărul locuitorilor scăzuse până la 780 de persoane. În 1946 denumirea istorică a satului sovieticului au substituit-o cu numele *Diakivți*.

Ținutul Herța, vechi colț de țară românească, având o suprafață de 304 km², a fost ocupat odată cu Basarabia și nordul Bucovinei.

În dimineața zilei de 29 iunie 1940, când rușii au intrat în Herța, căpitanul român Ioan Boroș, comandant de garnizoană, le-a atras atenția invadatorilor că sunt pe un teritoriu neprevăzut de ultimatum și că pe acolo „nu pot trece”. Împușcându-i pe bravul căpitan și pe alți doi camarazi ai săi, rușii au mai înaintat pe șoseaua ce lega Herța cu Dorohoiul și Botoșanii doar vreo trei kilometri. În dreptul satului Proboțești, la „Stejarul

Scorburos” explozia unei bombe i-a determinat pe ruși să se oprească. Așa s-a scris la Herța, Probotești, o pagină de istorie.

În lumina unor cercetări recente, care impun „rediscutarea” unor opinii în istoriografia noastră în privința ocupării ținutului Herța (a vedea: Vitalie Varatic, *Șase zile din istoria Bucovinei*, 28 iunie – 3 iulie 1940, cu o prefață de dr., m. c. al Academiei Române Florin Constantiniu, Rădăuți – Bucovina, 2001), este foarte important să reținem, precizăm noi, ce se întâmplase în adevăr cu Herța în 29 iunie 1940. Nu fusese vorba de o eroare („greșeală” care ar fi fost săvârșită de militarii sovietici, chipurile, din cauza grosimii creioanelor roșii cu care a fost trasă noua frontieră pe hartă), ci de o lipsă de elucidare corectă a situației, ca și de o vinovată neglijență a autorităților noastre aflate într-o derută totală în acea vreme. Pe harta propusă de Molotov, printr-o linie roșie erau desprinse de România nu numai Basarabia și Bucovina, dar și unele zone din nordul Moldovei românești situate între Prut și Siret, inclusiv orașul Herța. Surprins de linia noii frontiere a țării sale și de responsabilitatea care i-a revenit pe neașteptate, ministrul de externe „a refuzat să preia harta”, invocând că oricum nu o poate transmite guvernului său în termenul de 24 de ore oferit de Moscova (V. Vărat, op. cit., p.46, nota 141). Ministrul

de externe a ridicat problema demarcării liniei pe zona Herța – Mamornița pe 28 și 29 iunie, dar a fost o reacție „întârziată”.

Rezultă că ținutul Herța a fost ocupat cu bună știință de sovietici, care doreau granița pe cota cea mai ridicată din regiune și cât mai la sud de Cernăuți.

* * *

Scrierea de față inserează pagini întregi de arhivă vie. Autorul povestește suficient de fluent despre cele văzute și petrecute în satul său natal, în anii `30-`40 ai secolului trecut, adică în anii copilăriei, adolescenței și ai tinereții sale zbuciumate, despre tragedia Proboteștilor, ca urmare a „dezământului bolșevic”. Sunt pasaje de texte narative, pagini de o deosebită autenticitate despre cele trăite și reținute de un martor ocular. Evident, de aceste mărturii va trebui să se țină cont la pregătirea unor monografii propriu-zise, care ar scoate din anonimul satele cu statornicie românească de veacuri din ținutul Herței.

Vor trece anii, iar lumina care va străbate prin arhiva Proboteștilor se va așterne ușor și pe chipul celui care la răspântie de milenii a trudit dezinteresat întru cunoașterea adevărului istoric și păstrarea memoriei strămoșilor noștri.

Dl Gheorghe N. Pavel a făcut, prin prezenta carte, o pagină din istoria herțenilor, dar mai ales o faptă de bun fiu al baștinei sale.

